

10
2010

WLDUZ

ƏDƏBİ
BƏDİİ
JURNAL

Baş redaktor

Elçin HÜSEYNBƏYLİ

Baş redaktor müavini

Qulu AĞSƏS

Məsul katib

Oqtay ƏHMƏDOV

Şöbə redaktorları

Hicran

Fərqanə

İlqar FƏHMI

Bədii redaktor

Ədalət HƏSƏN

Redaksiya heyəti

Kamal Abdulla,

Səhər,

İlqar İlkin,

İbrahim İbrahimli,

Elbariz Məmmədli,

Rəfiq Hümbət,

Əyyub Qiyas,

Zakir Sadatlı,

Qoca Xəlid,

Faiq Balabəyli,

Həyat Şəmi,

Rəsmiyyə Sabir,

Xanəmir,

Əlizadə Nuri,

Natəvan Dəmirçioğlu,

Nisəbəyim,

İrfan Ciftçi (Türkiyə),

Xaqani Qayıblı (Estoniya)

1

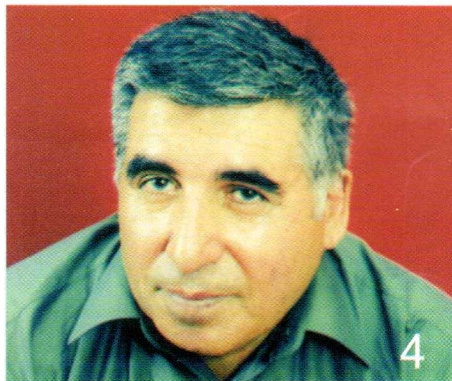
Gəray Göyyurd
şeyrlər

4

Nostalji:
Qəzənfər Paşayev

7

Əli Şirin Şükürlü
şeyrlər

4

11 Xeyrəddin Qoca

19

Əlizadə Nuri
şeyrlər

23

Böyükxan Bağırılı
hekayə

29

Nuranə Nur
şeyrlər

32

Oqtay Qorçu
Ağa Laçınli - 70
şeyrlər

40

Əsəbəli Osmanlı
şeyrlər

29

41

Firuz Kazımoğlu

45

Afaq Vəliyeva
Günay Türkəm
şeyrlər

46

Aydın Tağıyev
hekayələr

32

Gəray GÖYYURD

VƏTƏN DƏRDI

*Sinəmdən asılan daşdı,
Gözümdən süzülən yaşdı,
Bütün dərdlərimdən başdı –
Vətən dərdi.*

*Şair kimi öydü məni,
Dolu kimi döydü məni,
Əyilməzdim, əydi məni
Vətən dərdi.*

*Qəlbimə batan nizədi,
Köhnəlməyir, təptəzədi.
Çiyinimdə bir cənazədi –
Vətən dərdi.*

*Bir gün bizi cəm edəcək,
Hər cür zülmü ram edəcək,
Xalqı bütöv, tam edəcək
Vətən dərdi.*

*Açacaqdır gözümüzü,
Deyəcəyik sözümüzü!
Birləşdirsə əgər bizi
Vətən dərdi.*

HƏR KƏS BU VƏTƏNİ, BU XALQI SEVSƏ

Sevimli müğənnimiz Azərinə

*Şoran torpaqlar da güllük olardı,
Hər eldə, hər evdə, dirlik olardı.
Birlik deyilməzdi, birlik olardı,
Hər kəs bu vətəni, bu xalqı sevsə.*

*Hamının bitsəydi vətən dilində,
Heç zaman olmazdı Göyçə elindən.*

*Qarabağ qalmazdı yağı əlində,
Hər kəs bu vətəni, bu xalqı sevsə.*

*Artıb çoxalmazdı zülmüm, zillətim,
Qaçqın adlanmazdı külüm, külfətim.
Bölgə-bölgə bölünməzdi millətim,
Hər kəs bu vətəni, bu xalqı sevsə.*

*Kimsə haqq yolundan sapmazdı yəqin,
Bu dərd məni gəzib tapmazdı yəqin,
Haqsızlıq atını çapmazdı yəqin,
Hər kəs bu vətəni, bu xalqı sevsə.*

*İtib yox olardı hər ağrım, acım,
Tamam ödənərdi hər ehtiyacım!
Düşməndə qalmazdı qisasım, bacım,
Hər kəs bu vətəni, bu xalqı sevsə.*

ÖZÜMƏ ÇATMAYAN SƏSİM

*Daşa dəyib çilik-çilik dağılar,
Harayını dəre gizlər, dağ udar.
Ürəyimi döyəcləyər dağıdar
Özümə çatmayan səsım!*

*Ayrılığa, dərde-qəmə bürünüb,
Duman kimi dağda-daşda sürünüb,
Vətənim tək parça-parça bölünüb,
Özümə çatmayan səsım.*

*Fəryadından bütün dünya kar oldu,
Yollarımda, izlərimdə tar oldu,
Döşəyimdə, yorğanımda qor oldu,
Özümə çatmayan səsım.*

*Bələnmişəm Vətən boyda günaha,
Ümidimi bağlamışam sabaha,
Görən bir gün çatacaqmı Allaha
Özümə çatmayan səsım?!*

BU GƏLƏN BAHARI KÖKSÜMƏ SIXDIM

*Qar kimi, buz kimi əridim bu yaz,
Qor kimi, göz kimi əridim bu yaz.
Xörəkdə duz kimi əridim bu yaz,
Bu gələn baharı köksümə sıxdım.*

*Oba-oba gəzdim yelləri ilə,
Aşib-daşdım daşan selləri ilə.
Açıldım çəməndə gülləri ilə,
Bu gələn baharı köksümə sıxdım.*

*Əhdim, ilqarım tək gözlədim onu,
Bağımda barım tək gözlədim onu,
Sevgilim, yarım tək gözlədim onu,
Bu gələn baharı köksümə sıxdım.*

*Sovuşdu bəxtimin qarı, boranı,
Bənövşə sarıdı köhnə yaramı.
Quşlar ürəyimdə qurdu yuvanı,
Bu gələn baharı köksümə sıxdım.*

*Bu bahar qismətdi, qədərdi, Allah,
Gərayın nə qəmi, nə dərdi, Allah.
Qəlbimdə məhəbbət göyərdi, Allah
Bu gələn baharı köksümə sıxdım.*

AY İŞIĞINDA

*Tanrı kölgəsini üstümə sərdi,
Məhəbbət qəlbimi gül kimi dərdi.
Unutdum qayğını, unutdum dərdi,
Bir bəyaz gecədə, ay işığında.*

*Sevgim təptəzədi, duyğularım tər,
Keçmədi həyatım, keçmədi hədə.
Ömür-gün yaşadım – əsrə bərabər
Bir bəyaz gecədə, ay işığında.*

*Gül açan qönçəydim, çiçəkli koldum,
Bulaq tək qaynadım, bulud tək doldum.
Dünyanın ən xoşbəxt insanı oldum,
Bir bəyaz gecədə, ay işığında.*

*Belə bir gecədə, əzizim, vallah,
Sevməmək günahdı, günahdı, günah!*

*Yəqin yer üzünü yaradıb Allah
Bir bəyaz gecədə, ay işığında.*

*Bilməzdim dünyanı cənnət biləcəm,
İlk dəfə qorxdum ki, bir gün öləcəm.
Gərayam, dünyaya bir də gələcəm,
Bir bəyaz gecədə, ay işığında.*

BU TORPAQ

*Cığırı danışır, yolu danışır,
Ağacı danışır, kolu danışır,
Çəmənini danışır, çölü danışır,
Çiçəyi danışır, gülü danışır
Kim deyir cansızdı, laldı bu torpaq?*

*Can alıb, canlanıb şəhid qanından,
Bar-bəhər bitirər həyəcanından.
Yolunda keçiblər şirin canından,
Şirindən şirindi, baldı bu torpaq.*

*Göydə günəş kimi səxavətlidi,
Hamiya pay verər mərhəmətlidi.
Dünyada hər şeydən o qiymətlidi,
Qızıldı, almazdı, ləldi bu torpaq.*

*Yaradan yaradıb mərhəmətdi o,
Sevgidi, sevdadı, məhəbbətdi o!
Tanrıdan verilən əmanətdi o,
Bizə babalardan qaldı bu torpaq.*

*Son ümid, son inam, güman torpaqdı,
Sevgilim, sevimlim, sonam torpaqdı,
Daha anam yoxdu, anam torpaqdı,
Anamı qoynuna aldı bu torpaq.*

QOVDULAR MƏRDİ

*Şər dedilər,
Böhtan dedilər,
Düz sözüne
yalan dedilər.
Ömrünü, gününü,
Ürəyini yedilər.
Qovdular mərdi.
Coşdular,
əsdilər.*

Məlikməmmədin
kəndirini
kəsdilər.

Qovdular mərdi.
İtirdilər əməyini,
zəhmətini.

Bilmədilər
qədrini,
qiymətini.

Qovdular mərdi,
qovdular,
qovdular, amma,
Namərd eləyə bilmədilər.

PAYIZ GECƏSİ

Bu gecə payız gecəsi,
Bu yağış payız yağışı.
Çöldə qalan xatirələr
Gəlib könlümə yığışır.

Bu gecə payız gecəsi,
Buludlar tək dolan mənəm.
Bu gecənin əllərində
Əsir-yesir olan mənəm.

Saralan yamac kimi
Bətim-bənizim sarı.
Ürəyimdən üşüdüm
Yağb dağların qarı.

Çılpaq qalan ağac tək
Töküldü yarpaqlarım.
Canımda əsdi sazağı
Kimsəsiz yaylaqların.

Qonaq oldum payızın
Dərdinə, məlalına.
Bu gecə payız gecəsi
Vay şairin halına!

KİM QIRDI BU ÜMİDİ

Dərd-qəmə hasarıydı,
Tanrım, sənə sarıydı
Kim qırdı bu ümidi?

Bu çiçəyin üstünə
Tufanlar hardan əsdi?
Kim qırdı bu ümidi?
Bu kəndiri kim kəsdi?

Neyləmişdi de sənə,
Bir soruşan olmadı.
Bu boydana deryada
Saman çöpü qalmadı.
Kim qırdı bu ümidi?

Yazıq a kəndir yiyəsi,
Yazıq sənə, ip yiyəsi!
Bu dünyada nəyin qaldı,
Yazıq ay ümid yiyəsi.

YUXU

Yuxuda gördüyüm gözəl,
Yuxuda sevdiyim gözəl,
Haradan gəlmişdin yuxuma,
Haraya getdin bilmədim?
Oyandım səni tapmadım.

Əllərin ələ bənzəmir,
Qanaddımı, lələkdimi?
Siz tərəfin insanları
İnsandımı, mələkdimi?

Haraya getdin nə bilim,
Nə ünvanın, nə adın yox.
Yerdə yerini bilmirəm,
Uçmağa da qanadım yox.

O yerləri gözüne yığ,
Bir də gəlsən gətir, gülüm.
Bu ömür də bir yuxudur,
Oyananda bitir, gülüm.

Nostalji

"İlk dəfə beşinci sinifdə vurulmuşam"

O, dünəni bu gün kimi xatırlayır...

Ədəbiyyatşünas, publisist, dilçi və tərcüməçi, filologiya elmləri doktoru Qəzənfər Paşayev Tovuz mahalında dünyaya göz açıb. Bütün varlığında Tanrı və insan sevgisi var. Danışdıqca elə bilirdim şeir dinləyirəm...

Kənddən şəhərə gəldi, şəhərə sığmayıb Dəclə-Fərat sahillərinə qayıtdı, aşiq Şakiri dinlədi, Mikayıl Azafliya vuruldu, Səməd Vurğun və Rəsul Rza zirvələrinə səyahət etdi, ömür-gün yoldaşı ilə yol-yoldaşı olmaqdan yorulmadı, "uşaq ikən anamı itirmişəm deyəndə səsi titrədi. Ömrünün ən müdrik çağında da uşaq kimi saf, səmimi idi. Nə qədər bayatı desəm, yorulmaram" dedi. Həmin an mənə elə gəldi ki, dünyanın ən yaxşı adamları elə bayatı bilən adamlardır...

- O dövrün və bugünün Bakısı – hansı daha ürəyinizcədir?

- Mən Bakıya 1957-ci ildə gəlmişəm. O vaxtlar Bakı belə deyildi. Nərimanov prospektindən o yana, demək olar ki, evlər yox idi. Bir az kənarda ev verəndə insanlar sevinirdilər. Düzü, hamı ev ala bilməzdi. İndi zaman çox dəyişib, sürətlə inkişaf edib. Mən həmişə deyirdim ki, İlahi, nə olaydı, sosialist inqilabı Bakıya 20 il gec gələydi. Onda gör Bakı necə olardı! O arzum indi yerinə yetir. Müqayisə etmək olmaz. Ancaq insanda bir nostalji hiss olur axı, məndə də o nostalji qalıb. İndi o küçələrdən keçirəm, həmin küçələr deyil. Bəzən ürəyimdə bir həsrət qalır ki, bu niyə belə dəyişdi. Bakıda maşınlar yox idi. İndi hər şey sürətlə inkişaf edir.

- Sizin vaxtınızda kənddən Bakıya gələn cavanları barmaqla saymaq olardı, indi Bakı az qala rayon mərkəzini xatırladır...

- Bakıya insanların axını təbiidir. Biz keçid dövrünü yaşadıq. Qarabağ müharibəsi də bir tərəf-

dən... Bakıya axın ona görə çoxdur ki, burada yaşayış səviyyəsi üstündür. Mən Bakıya kasıb ailədən gəlmişdim. Gəncədə Zərdabi adına institutda oxuyurdum. Bəs mənə Bakıya nə gətirdi? Mehdi Hüseynin "Abşeron" romanı. Elə vurulmuşdum o romana. Bakıya gələndən sonra Mehdi Hüseynin təsvir elədiyi pilləkəni əlimlə tuta-tuta qalxıb düşürdüm. Lap Tahir kimi... teki o hissləri yaşayım. Elə arzular indi də insanlarda var. Ona görə də Bakıya axın olur.

- O zamankı ədəbiyyat zamanın surəti ilə ayaqlaşa bildirdimi və yaxud cəsarət sarıdan korluq çəkmirdi ki?

- Ədəbiyyat formalaşmışdı. Düzdür, kənd həyatından çox yazılırdı, ona görə ki, biz aqrar ölkə idik. Bunu danmaq olmaz. İndi ədəbiyyatda bir yeknəsəklik var. Bu, keçid dövrünün ağırlı-acılı bir nəticəsidir, hər şeyə təsir edir. Mədəniyyətə, mənəviyyata, incəsənətə, bir sözlə, hər şeyə. Sosializm realizmi deyirdik. Ona məhəbbət tərənnüm olunmalıydı. Mən "ədəbiyyatda yeknəsəklik var" deyəndə özümü də günahkar hesab edirəm, görünür, az oxuyuram, yaşıma imkan vermir, elmlə məşğul oluram. Ayda bir neçə adama opponent olmalıyam, üç yüz səhifəni oxumalıyam. Ancaq oxuduqlarımdan və eşitdiklərimdən belə qənaətə gəlirəm ki, ədəbiyyatda bir formalaşma gedir. Əlbəttə, o dövrdə cəsarət də var idi. İndi söz, mətbuat azadlığı var, amma baxır bu azadlıqdan necə istifadə edirlər. Mən çox narahatam belə şeydən. Bizim gənclərimizdə bir laqeydlik əmələ gəlib. İnsan ki var-dövlət barədə düşünür, onda vətənə, xalqa, mədəniyyətə maraq azalır. Bizi bu laqeydlikdən ancaq ədəbiyyat xilas edəcək. Ədəbiyyat kimi insanların şüuruna təsir edən ikinci bir vasitə tanımıram. Biz ədəbiyyata öyrənə-öyrənə gəlmişik. Deyirlər, məsələn, filankəs Tolstoyun şinelindən çıxıb. Səməd Vurğunun gənclərə nə qədər təsiri var. Azərbaycançılığı ortaya ça-

lan görkəmli şairimiz Abbas Səhhət olub. "Vətənimdir" şeiri ilə. Sonra gəlir Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeiri. İndi bəzi ağzıgöyçəklər deyir ki, ay belə oldu, ay elə oldu. Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeiri cəsarət deyildimi? Rəsul Rza "Sarı dana"nı yazdı. Bu, cəsarət deyildimi? Xalqa bağlılığı Rəsul Rza qoymuşdu ortaya. İndi təbii ki, cəsarət daha böyükdür. Ancaq sözün siqlətimi deyim, təsiri deyim, ora gəlib çıxma bilmirəm. Bilirəm oxuyanlar məni qınayacaqlar. Bu, mənim ürəkdən gələn sözlərimdir. Düşüncəm belədir. Başqa cür danışsam, səmimi olmaram.

- Altı il Dəclə-Fərat sahillərində yaşayan Qəzənfər Paşayev bir də o yerlərə dönmək istəyirdimi?

- O illər mənim gəncliyimlə bağlıdır. Mən 1962-ci ildə o kitab üzərində işləmişəm. Material toplamışam, kitab 1985-ci ildə işıq üzü gördü. Az adam bilir ki, mən ildə iki dəfə İraqa gedib gəlirəm. Getməsəm də ürəyim sakitlik tapmaz. İraqı ikinci vətənim hesab edirəm. İraqın səfiri bir tədbirdə etiraf etdi ki, Qəzənfər Paşayev bizim fəxri vətəndaşımızdır.

- Televiziya "Ovqat" verilişindəki çıxışlarınıza baxanda mənə elə gəlir ki, gözəl şeir dinləyirəm. Ən çox sevdiniz şeir və musiqi?

- Çox təşəkkür edirəm. Mənə bunu çox adam deyir. Yəqin bu Allahdan, təbiətdən, valideynlərdən gəlmədir. Heç vaxt yalan danışmıram. Ola bilsin ki, hardasa bir müqəddəs yalan olsun. Kiminsə çörəyini kəsəcəklər, kimisə işdən çıxaracaqlar, o yalanla onun qarşısını alıram. Mən o vaxt Bakıya gəlib, oxumağa şərait olmadığından kəndə qayıtdım. Radioda Aşıq Şakir oxuyurdu. Şövkət Ələkbərovanın ifasında Səməd Vurğunun "məni dəryada qər q etsə də zaman, Vurğun öldü deməyin" mısralarını eşidib elə ağladım ki... Çünki anasız böyümüşdüm. Mən Səməd Vurğun yaradıcılığına onda vuruldum. Yaxşı yadımdadır, ümummilli liderimiz Heydər Əliyev bahar bayramı ilə bağlı Qoşa qala qapısına gəlmişdi. O zaman tilsimli bir səs ətrafı bürüdü. Nazpəri Dostəliyeva Azafli Mikayılın "Ağarmayın ay saçlarım, amandır" mahnısını oxuyurdu. Mən onda gördüm ki, şeirlə musiqi vəhdətdə olanda necə təsirli olur. Hələ orda oxunmayan bir bənd var:

Olmazmı ki, qəm çəkincə güləsən
Nədən oldu yanıb döndün külə sən.
Qırx yaşına çatmamısan hələ sən,
Ağarmayın ay saçlarım, amandır.

Mən orda aşiq Azafliyə təzədən vuruldum. Hiss elədim ki, böyük Heydər Əliyev də çox məmnunluq-

la dinləyirdi. Sonra saz sənətində böyük inkişaf getdi, müsabiqələr keçirildi. Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə YUNESKO-da saz sənəti nümayiş etdirildi, muğama böyük qapılar açıldı. Biz gənc olanda tələbələr arasında böyük diskussiya gedirdi. Mən başda olmaqla bir qrup deyirdi ki, ən yaxşı şair Səməd Vurğundur. O biri qrup deyirdi ki, Rəsul Rza yaxşı şairdir. Onda başa düşmürdüm ki, biz Azərbaycanın iki zirvəsindən danışırıq. Bir sirr açacağam, bunu heç kim bilmir. Şair Tofiq Bayram Əmircan mühitində böyüyüb. Amma onun bir qəzəli də yoxdur, niyə? Çünki Tofiq Bayramın atası Ağstafaya işləməyə gedir və oğlunu da özü ilə aparır. O bu mühitdə bir müddət olduğundan qoşmalar yaradıb. Bax budur təsir.

- Soyadınızı dəyişsəniz, nə götürərdiniz?

- 1968-ci ildə iraqi şair Molla Pənah Vəqifin yubileyinə gəlmişdi. Mənə Qəzənfər Paşalı dedi. Mən əlli-altmış il Paşayev olum, birdən dəyişim, bu, çox çətinidir. İnşaallah, oğlum dəyişər.

- Kəsibliklə yazıb-yaratmaq Sizin üçün çətin deyildi ki?

- Həyat həmişə kəşməkəşlidir. Əgər belə olmasa, insanlar onun açarını tapar, məhv edərlər. Hər öz pəncərəsindən baxır və baxdığını görür. Həyatın hər üzünü var. Yəqin imkansızlıq məsələsini də nəzərdə tutursunuz. Sabit Rəhmanın kiçik bir otağı varmış, o, çarpayısını tavandan asarmış. Amma yazdığı əsərlərə baxın. İmkansızlıq həyatda mübarizə üçün stimuldur. Hər şey olanda insan dərk edir ki, dünya fani imiş.

- Özünüzdən narazı olduğunuz vaxtlar olubmu?

- Cavanlıqda etdiyim bəzi günahlarıma görə özümü qınayıram. Yəqin ona görə insanlar müqəddəs yerlərə gedirlər ki, günahlarını yusunlar. İnsan günah işlədə bilər, onu dərk edəndə peşmançılıq çəkərsə, Yaradan onu bağışlayar.

- İlk sevgi məktubunuzu saxlayırsınız mı?

- Olub belə şeylər, ancaq qalmayıb. İlk sevgim beşinci sinifdə oxuyanda olub, ancaq institutda oxuyanda bir qızı sevirdim. O, zərgər qızı idi, mən də kəsib bir oğlan, ona yaxınlaşıb söz dedim, məni təhqir elədi. Ondan sonra bu barədə düşünmədim. Sonra xaricdə oldum. Gec evləndim, ancaq mənim bəlkə də öz üzərimdə işləməyimə o hadisə çox təsir etdi. Mən onun acığına böyük adam olacağam – dedim. Beş övladım var, həm ata, həm də baba kimi çox xoşbəxtəm.

- Uzun bir yola çıxsanız, yol yoldaşı kimi götürərdiniz?

- Yola çıxmaq asan deyil. Kərkükdə belə bir deyim var:

Yoldaş tanı, yola var,
Yolda min cür bəla var.

Gərək yol yoldaşın ürəyincə ola. İnsandan, bəşəri ideyalardan, poeziyadan danışsın. Həyat yoldaşıyla yola çıxmaq mənim üçün çox rahat olur.

- İndi də bayatı yaranır. Niyə çağdaş bayatılar öz sələfləri kimi folklor nümunəsinə çevrilmir?

- Yayda İsmayılıya - şair Musa Yaqubgilə qonaq getmişdim. O dedi ki, bəzən şeir yazanda bayatıdan utanıram. Bayatı o qədər dərinidir. Rəsul Rza 1980-ci ildə ölümünə bir il qalmış silsilə şeirlər yazdı. İndi ordan bir-iki bayatı deyim:

Kərkükün baş qalası,
Divarı daş qalası.
Ölü ana yanında,
Tökür qan-yaş balası.

Bağdaddan karvan gəlir
Qəmli, pərişan gəlir,
Kimlər qurban kəsilir,
Sularım al-qan gəlir.

- İndi nənələr bayatını, analar laylanı yadırgayıb. Amma inanmaq olmur ki, Qəzənfər Paşayevin nəvələri babalarının dilindən bayatı eşitməsinlər...

- Mənim həyat yoldaşımın gözəl səsi var, uşaqları həmişə layla ilə yatırıb. Layla ilə böyüyən uşaq xalqın oğlu, xalqın qızı olur.

- Bəlkə bir neçə bayatı deyəsiz?

- Mən nə qədər bayatı desəm yorulmaram.

Dərdə kərəm,
Dərdim çox, dərd əkərəm.
Qoşmuşam qəm yükünü,
Sürdükcə dərd əkərəm.

Leyli, sən nə Leylisən,
Kimə saldın meyli sən?
Sən bəyəndin, sən sevdin
Hələ də gileylisən.

Bir daş atar,
Bir kirəc bir daş atar,
Tərəzim əyiləndə,
Hər gələn bir daş atar.

Bağdad yolu Gəncədi,
Gülü pəncə-pəncədi.
Demə sizdən uzağam,
Məhəbbət öluncədi.

Əslim Qarabağlıdı,
Sinəm çarpaz dağlıdı,
Kəsilib gəlib gedən
Yoxsa yollar bağlıdı?

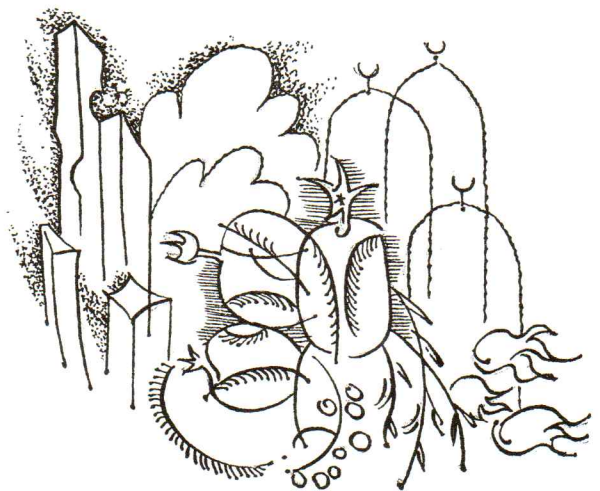
Mən dəlidən,
Dost gəlir Məndəlidən.
Ay Allah, Leyliyə bax,
Küsübdü mən dəlidən.

- "Ulduz"a sözünüz varmı?

- "Altı il Dəclə-Fərat sahillərində" kitabım haqda mərhum Qasım Qasımzadənin "Ömrün əbədiləşən illəri" məqaləsi ilk dəfə "Ulduz"da dərc olunub. "Ulduz"un daimi oxucusuyam. Bu dərgi istedadlı gənclərin tanınmasına, yeni qüvvələrin gəlməsinə kömək olur. Sağ olun ki, biz nəslə də unutmursunuz. Həmişə beləcə parlaq olmağınızı arzulayıram.

Söhbətləşdi:

Fərqanə MEHDİYEVA

Əli Şirin ŞÜKÜRLÜ

A = B = C

(şeir-esse)

A

necə də bir-birinə bənzəyər hər şey: insanlar, ağaclar, quşlar, çiçəklər, şəkillər, güzgülər, qapılar, pəncərələr...

*stəkandan qurtum-qurtum içilən su qurtum-qurtum azalar.
insan sudu-üzü aşağı axar, damla-damla tükənər; indiki halı şəkildə
görünsə də keçmiş halıdı gələcəyin. dəyişən halıyla süzgəcdi yaranan
nə varsa bu yer üzündə, zaman qərar tutmaz, gələcək keçib ondan
süzülər keçmişə,*

*insan ağacdı: yarpaq-yarpaq tökülər, ağac insantək yarpaq-yarpaq ürək
itirər. insan quşdu-uçmağı sevrər, nə qədər uzağa uçsa da yenə ucalıqdan
yorulmağı var. daima ucalıq qorxusu yaşar, çıxma bilməz yerin cazibə
qüvvəsindən.*

*nə az, nə çox, cəmi 4-dü insan: dolar boşalar, axar azalar, alışar yanar,
ovular çat-çat olar. sonda yenə torpağa dönər; ya bərk, ya da maye şəkildə.*

*Avstriyada meyitləri yandırmağa başlayıblar - söyləyəndə yaman güldürmüşdün
qohum - qardaşı. hərdən adamın içində özünə cəza vermək tələbi doğur, özünə
hökm çıxarmaq istəyi olur. bəzən lap yanıb kül olmaq keçir könlündən.
işdi yandırarsalar meyitimizi, eybi yox, oğul, - 70 kilo azalar cənazəmdən.
kənd evimizdən qəbiristanlığa təxminən 1 kilometr olar.*

B

*insan bir az da qapıdı, açılıb-örtülər. açılıb-örtülən qapılardan evlərin təngnəfəsliyi
duyular. döyülər qapılar, elə hey döyülər. ayrılıqdı, görüşdü, həsrətdi, sevgidi,
nifrətdi qapı. insan həm də pəncərədi - görünər hər iki tərəfi.*

*pəncərə - hüdudsuzluğa çıxışın işarəsi, həyatın dördbucaqlı mənzərəsi. girişdi,
çixışdı, şəkildə, güzgüdü pəncərə. bir də hüdudsuzluq və bir də məhdudiyyət
pəncərə.*

hər şey bir-birinə bənzər, hər şey bir-birinin təkrarı, hər şey bir-birinə bərabər həm də: A B-yə, C B-yə bərabərdisə, demək, C A-ya da bərabərdir: $A = B = C$.

*ağac həm də quşdu, quş - balıq, balıq- su, su- torpaq, torpaq- insan, insan- idrak, idrak- Allah, Allah- kainat.
göy üzü- dəniz, ulduzlar- çiçək, çiçəklər-kəpənək, kəpənəklər- uçuş;
uçuşun nə olduğunu heç nə anlada bilməz kəpənək uçuşu qədər.*

*budaqdan asılıb yırğalandıqca uçmaq keçər könlündən, amma unutma:
budaq qırıla da bilər. yıxılmaq uçmağa bənzəsə də ölümü də xatırladar.
qırılan yeri budağın ayrılıqdı, ağrıdı, acıdı, həsrətdi - anlaya bilsən.*

*iki əli, iki ayağı üstə düşər yıxılan adam bəzən - özünü qoruma instinkli.
əyilib iki əli, iki ayağı üstə keçər ayaq üstə keçə bilmədiyi yerdən.
heyvan bir az da əyilmiş şəkli insanın.
pəncərə canlı şəkildi sanki asılıb otaqdan. güzgü şəklin hərəkət halı.*

*qartal duruşu ilə Azərbaycanın xəritədəki şəklinə bənzər Ramil Səfərov.
bağışla, qardaş, kövrəlməkdən savayı əlimizdən nə gəlir ki, "cənab leytenant"
mahnısı oxunan zaman - özü də oxuyan Şəmistan ola - bir də səni sevməkdən başqa.
ayrılıqdı, həsrətdi, nisgildi, ağrıdı, acıdı insan.*

C

*hər şey bir-birinin təkrarı, hər şey bir-birinə bənzər, hər şey bir-birinin içində
həm də, bir-birinin altçoxluğu: B A-ya, C B-yə daxildisə, o zaman C A-ya da
daxildi - riyazi məntiq.*

*sevgi insanın içində, xəyanət sevginin, ağrı xəyanətin, acı ağrının, həsrət acının.
əgər kimsə səni sevdini söylərsə, bil ki, xəyanət də istisna deyil. kimsə nifrət
edərsə, nə zamansa sevə də bilər.*

*zamanı daha çox zamana şahid köhnə saatlar anladır - fırlasan oxlarını geriye
döndərə bilməzsən yaşananları. yaşanmış sevdasan, zamantək geri dönməzsən;
keçmiş zamansan artıq.
sevgi ismarıqları süni yaddaşlarda, neçə baytlıq sevgi uyuyar elektron xatirələrdə;
yerini verməz saralmış vərəqlərdəki sevgi məktublarının. texniki tərəqqi - ülvə
hisslərin qənimi.
süni intellektin zamanı gəlir; əlvəda sevgilərə, əllər yuxarı!*

mübarizə varsa, məğlubiyyət də var.

qələbə - rəqibi məğlub etmək yox, öncə özünə qalib gəlmək məharətidir.

mübarizə varsa, məğlubiyyət savaşın içində, qələbə məğlubiyyətin.

A = B = C

hər şey bir-birinin içində, hər şey bir-birinin bənzəri, hər şeyin öz tutumu amma. heç nə tutumundan artığını götürməz, insan da.

ağaclar, quşlar, otlar, çiçəklər, ulduzlar, səma, sevgi, nifrət, həsrət,..., allah insanın içində tutduğu qədər. dünya allahın içində.

hər şey bir-birinin təkrarı, hər şey tək-tənha amma, hər şey çox həm də:

dolub - daşar stəkandakı su kimi, axar zamantək - geri dönməz, azalar

insansayağı - asta-asta hopar torpağa;

A-lardan, B-lərdən, C-lərdən birinin bətnində

E L Ə

A-lardan, B-lərdən, C-lərdən birinə dönər.

dama-dama

masanın üstündə qeydiyyat kitabçası. vərəqləri

dama-dama. hərflər rəqəmlər sığmır damalara

xəbər verir dünəndən bu gündən sabahdan

damalar dördbucaqlı - veriblər çiyin-çiyinə

hamısı eyni ölçülü

masanın səthi. masanın üstündə vərəqlər

divarlar qapılar pəncərələr... müxtəlif

ölçülü olsalar da sığınar bir-birinə

dördbucaqlı doğmalar. zahirən bərabər

görünər bəzən əşyalar. əslində ölçülər

acizdi fərqi hesablamağa

binanın damında hayandan baxsan

dördbucaqlı görünən çənin azalar suyu

dama-dama. tərək edər evini su özünə

yer axtarar. sonra yavaş-yavaş hopar torpağa

o dumduru suyun o səfil suyun hopduğu

yerlərdə izi bir parça palçıq şəklində

qalar. çox keçməz quruyar o da

bağlı qapılar arxasında yaşanan

o gizli sevdalar o sirli sevdalar

nə oldu. o gizli sevdalardan o sirli
sevdalardan nə qaldı. azaldı bitdi
tükəndi damla-damla. bir damcı
göz yaşı qədər də izi qalmadı

yarənar yaşayar her şey eninə-uzununa
yaşayar üzü yuxarı yaşayar üzü aşağı
yaşayar bilmərik haralara daha - idrakin
gücü çatmaz əksini yaratmağa. azalar
fəqət azalar damla-damla
azalar dama-dama
hardan baxsan bir-birinə doğmalaşan
qəbirlər dördbucaqlı görünər: dama-dama

yaşımın üstünə yaş gəlib
baxdım ki
ay allah əllərim
hələ də körpə qalıb

bu əllərlə... şeir yazdım
bu əllər səni oxşadı
bu əllər bir az atamın
bir az da
anamın əllərinin oxşarı

ichində əyri-üyrü xətlər
ichində keçmiş gələcək
qıyma əllərimə allah
deyəsen
bu körpə də öləcək

Xeyrəddin QOCA

QƏMİŞ QOYMA

Peşiman oluram ağzımı açıb bir kəlmə söz deyirəm, yaxud əlimə qələm alıb eyiblərdən yazıram, o saat deyirlər "sən qəmiş qoyma".

Yazıram ki, müxalifət qoymur sakit yaşamağa, bir müxalifətçi çıxır qarşıma, deyir "sən qəmiş qoyma".

Deyirəm ki, bəzi vəzifəliyələrə heç dana otarmaq da tapşımaq olmaz, həmin vəzifəliyələrin qohumları qabağımı kəsir deyirlər ki, "sən qəmiş qoyma".

Yazıram ki, balaca bir ölkəyə bu qədər partiya lazım deyil, başqanlardan biri mənə zəng vurub salam-kəlamı deyir "sən qəmiş qoyma, özümüz bilirik".

Deyirəm ki, bu qədər qəzet buraxmazlar, heç cəmaatin pulu da çatmır bu qəzetləri almağa, qəzetçilərdən biri öz qəzetində məni "yıxıb-sürüyür", ağzına gələni yazır, başlığını da qoyur "Sən qəmiş qoyma".

Yazıram ki, haqsızlıq, ədalətsizlik baş alıb gedir, deyirlər "sən qəmiş qoyma, qoy işimizi görək. Haqsızlıq, ədalətsizlik insan cəmiyyəti yaranandan var".

Soruşuram, ata-babalarınız Mirzə Cəlilə, Sabirə, Əbdürrəhim bəyə o zamanlar çox "qəmiş qoydular", indi onları tərifləyirsiniz, niyə? Cavab verirlər "ata-babalarımız bilər, biz bilirik, sən qəmiş qoyma".

Mən isə deyirəm, yazıram ki, sizləri özbaşına buraxmaq olmaz! Qəmiş də qoyacağam, hələ o tərəfə də keçəcəyəm! Sizin də balalarınız gələcəkdə məndən danışarlar, bəsimdir!

SƏBR ET

("Molla Nəsrəddin" jurnalında dərc olunmuş "Nəsihəti-hukəma"ya nəzirə)

Ey mənim ağıllı, qanacaqlı, oturub-duruşunu bilən, böyük-küçük tanıyan qardaşım, sən gərək biləsən ki, alimlər deyiblər: "Səbr elmin başıdır", yəni hər hansı bir hadisə baş versə, cürbəcür bədbəxtliklərə düçar olsan, məsələn, evin yansa, ailən-uşağın məhv olsa, dünya başına fırlansa, gündə bir haqsızlıqla, ədalətsizliklə qarşılaşsan, gərək səbr edəsən.

Dünyada elə işlər olur ki, onlara heç bir çarə tapılmır. Nə edəsən? Özünü öldürəcəksən? Gərək səbr edəsən. Səbr et.

Ey mənim əzizim, hər nə olsa cəhənnəmə, gora olsun, səbr et. Səni söysələr də, döysələr də, dünya-aləm bərbad olsa da, səbr et. Müsəlman ki var, aciz bəndədir, səbr etməkdən başqa çarəsi yoxdur. Səbr et.

Gözümün nuru, qoy demokratiya pərdəsi altında kim nə edir-etsin, cəhənnəmə, gora etsin, sən səbr et.

Qoy müdirlər, rəislər alsınlar-versinlər, özləri bilirlər, cəhənnəmə alsınlar, gora versinlər, sən qarışma. Səbr et. Ondan ötrü ki, biz yazıq bəndələrin əlindən səbr etməkdən başqa bir şey gəlməz.

Kimse rüşvət alır, qoy alsın, cəhənnəmə alsın, gora alsın. Düşünmə ki, sənə niyə verirlər? Deməli, o, o yerin adamıdır, sən də bu yerin. Səbr etməkdən başqa çarən qalmır. Səbr et bala, səbr et.

Dadaş, başımıza nə bəla gəlsə, deməli, Allah tərəfindən gəlir, sən aciz bəndənin gücü nəyə çatır? Ancaq səbr etməyə! Səbr et.

Vəzifələrin çoxunu başdan boş, cibdən dolu adamlar tutur, sən ki, tuta bilmirsən. Heç tutmalı da deyilsən. Hamı vəzifədə ola bilməz ki! Çarən nəyə çatır? Səbr etməyə. Səbr et.

Yer haqqı, göy haqqı səbr etməkdən başqa çarəmiz yoxdur.

Ticarətçilər, biznesmenlər gündə yetmiş iki min hiylə işlədir, xalqı soyur, talan edirlər. Cəhənnəmə soyurlar, gora talan edirlər. Əlindən nə gəlir? Səbr et.

Adam var ailəsinə bir qəpik qıymır, arvadı, uşaqları cır-cındır içində gəzir, amma toylarda camaatın başına pul səpir, özünü göstərir. Sənə nə var onun ailəsi, uşaqları cır-cındır içində gəzir? Cəhənnəmə gəzir, gora gəzir. Sən səbr et.

Yaşamaq üçün o bunu aldadır, bu onu. O buna kələk gəlir, bu ona. Yəni oyunbazlıq edirlər. Bizim kimi dilsiz-ağızsız, qoyun-quzuya bənzəyən bəndələr nə edə bilirlər? Səbr etməkdən başqa çarəmiz varmı? Səbr et qardaşım, səbr et.

Vallah, billah, səbr etməkdən başqa əlimizdən heç nə gəlmir. Qoy kim nə edir-etsin, cəhənnəmə etsin, gora etsin. Sən səbr et qardaşım, səbr et, səbr et...

GÖZLƏRİM

Uşaqlıqdan gözü qırığam, yəni qorxağam. İllər keçib, indi böyüyüb yekə kişi olmuşam, amma qorxu canımdan çıxmır ki, çıxmır. Böyürdən biri "pık" eləyən kimi bağrım yanılır. Yəqin maraqlanırsınız, bu nə qorxudur belə mənim canımı tir-tir titrədir?

O vaxt qanmırdım, nə görürdüm, gəlib ata-anamın yanında danışırıdım, onlar da üstümə qışqırırdılar, az qala iki barmaqlarını gözlərimə soxurdular ki, "gördüyün hər şeyi danışma, yoxsa iki gözünü bir deşikdən çıxardırıq". Odur-budur, hər şeydən qorxuram. Gördüklərimi görməməzliyə vururam.

Məsələn, görürəm ki, təzə-təzə siyasətin əlifbasını öyrənənlər ölkə prezidenti olmaq istəyirlər, özümü vururam görməməzliyə. Bilirəm ki, prezident olmaq hər kişinin işi deyil. Toyuğun peşəsi yatıb yuxusunda darı görməkdir. Görürəm ki, özünü göstərmək üçün kimdənsə "qəhrəmanlıq nidası" gəlir, taytuşları da ona qoşulub verirlər səs-səsə, ağız deyə-

ni qulaq eşitmir, özümü vururam görməməzliyə. Düşünürəm, hər "qəhrəmanam" deyəndən qəhrəman olmur ki! Görürəm, gözümün qabağında bəzi vəzifəlilər xalqa "ot yondururlar", guya görmürəm, özümü vururam görməməzliyə. Çünki binayi-qədimdən belə olub, nə qədər müsəlmançılıqdı, yəqin həmişə də belə olacaq. Görürəm ki, əli qələm tutan ağına-bozuna baxmadan ağzına gələni yazır, bir nəfər də yerindən qalxıb demir ki, a bala, ayıbdır! Mən də susuram, özümü vururam görməməzliyə. Deyirəm mənə nə var, kim-kimi söyür, kim-kimi "döyür". Görürəm ki, yaltaqlar, məddahlar ölkəni götürüb başına, dinmirəm, "mən dünya düzəldən deyiləm ki" - deyə düşünüb, özümü vururam görməməzliyə.

Başağrısı olmasın, mənim gördüyüm, görməməzliyə vurduğum hadisələr, şeylər çoxdur, saymaqla qurtaran deyil. Allah belə gözləri mənə verincə, kor yaratsa yaxşıydı. Vallah-billah, elə kor kimi-yəm. Korun buynuzları olmaz ki!

REKLAM

Başınız sağ olsun, qalanlara Allah ömür versin, bir nəfər ölür, gedir o dünyaya. Uzaqdan musiqi, çal-çağır səsi eşidilir. Yaxınlaşır, görür burada kefdir. Musiqi bir tərəfdə, huri-qılmanlar bir tərəfdə, yemək-ichmək bir tərəfdə. Quşlar cəh-cəh vurur. Gül bülbülü çağırır, bülbül də gülü. Xülasə, adam baxanda hayıl-mayıl olur. Soruşur ki, bura haradır, deyirlər cəhənnəmdir. Ömrünü bizlərə bağışlayıb gədən də fikirləşir ki, bu dünyada çox fırıldağ işlər görüb, onsuz da cənnətə gedə bilməyəcək, elə cəhənnəm də pis deyil. Odur ki, dillənir:

- Məni göndərin cəhənnəmə.

Arxasından bir təpik vurub atırlar cəhənnəmə. Görür paho, burada nə musiqi var, nə huri-qılmanlar, nə yemək-ichmək, nə də quşların cəh-cəhi. Baxır ki, bədheybət inkir-minkirlər mizan-tərəzi qurublar, özlərinin də əllərində yekə-yekə toppuzlar kəsdiriblər bunun başının üstünü, haqq-hesab soruşurlar. Yalan danışsa, toppuzlar dəyəcək başına. Qorxa-qorxa heyvərə bir inkür-minkirdən soruşur:

- Bəs bura cəhənnəm deyil?

İnkir-minkir cavab verir:

- Özüdür ki, var!

Rəhmətlik soruşur ki, bəs haradadır o gördüyüm kef, huri-qılmanlar?..

İnkir-minkir qoymur kişi daha sözünü bitirsin, topuzu təpəsinə ilişdirib, cavab verir:

- Ay bədbəxt, sənın gördüklerin reklam idi...

GƏRƏK XEYRİNİ BİLƏSƏN...

Hamı bilir, bir işə başlayıb axıra çıxanda oturub götür-qoy edərlər ki, görək bu işin xeyri nə olub, ziyanı nə. Görülən işlərin uzun çəkəni də olur, gündəliyi də. Uzun çəkən işlərdən biri partiya yaradıb demokratiya pərdəsi altında vəzifə tutmaq eşqidir. Gündəlik işlər də ki, cürbəcürdür. Məsələn, mağazada mal satıb gecənin yarısına qədər qazandığın pulları hesablamaq. Və yaxud birindən şikayət yazıb yoxlamanın nəticəsini gözləmək. Ya da birinə badalaq vurub necə yıxıldığını görmək. Birini vəzifədən salıb ləzzət almaq. Rüşvət alıb yerbəyer etmək. Onu-bunu gözədən salmaq üçün min cür hiylə-gərlik etmək. Və sair və ilaxır. Saymaqla başa gələn deyil.

Partiya qurub vəzifə eşqi ilə yanıb-yaxılmaq, qeyd etdiyim kimi, "şərəfli" işlərdən biridir. Gərək bu işə girişənlər bərkdən-boşdan çəkinməsinlər. Necə deyərlər, "Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən Koroğlu".

Əvvəla, gərək sübut edəsən ki, sən dünyanın ən demokratik adamısan. İkincisi, göstərməlisən ki, səndən başqa yer üzündə siyasətçi yoxdur. Üçüncü də ki, qəzetlərdə, televiziyalarda tez-tez görünməlisən, göz qabağında olmalısən. Hələ bunlar nədir ki?! Gərək "ağı qara", "qaranı ağ" kimi qələmə verməyi bacarasan ki, desinlər kişinin başı hər şeydən çıxır. Həm də abır-həya, qorxu-zad bilməməlisən, cəsarətli olduğunu göstərməlisən. Bu qəzetlər ki, var, belə şeyləri buraxmazlar, pis oldu, yaxşı oldu, hər şeyi yerli-yataqlı yazıb aləmə car çəkərlər. Bir də görürsən qabiliyyətsizsin, bacarıqsızın birindən o qədər yazırlar ki, həmin adam Baş nazir vəzifəsini iddia edir, düşünür ki, deməli, bunda nəse var.

Bəlkə yadınıza düşər, əvvəllər lotoreya alanların hamısı maşın udmaq fikrinə düşürdülər. Lotoreya

alanların bircəciyi fikirləşmirdi ki, velosiped uda bilər, soyuducu uda bilər, fotoaparət uda bilər. Axırda da nə udsalar yaxşıdır? Bircə manat! Sevinirdilər ki, yaxşıdır bir manatı udublar, o da olmaya bilərdi...

Xülasə, partiya qurub siyasətlə "məşğul olanlar"ın bəziləri nazirdən-zaddan ola bilməsələr də, axırı millət vəkili olurlar. Necə deyərlər, "o olmasın, bu olsun". Xeyrini ki, görürlər!

Millət vəkili olmaq isə hələ azdır, gərək məclisdə azdan-çoxdan danışa biləsən. Yeri gələndə kimi isə "yıxıb-sürüyəsən". Üç düymədən hansını basmaq haqqında düşünəsən. Gərək düyməni basanda xeyrini-şərini fikirləşəsən. Bir adam haqqında lazım gələndə tərif söyləməyi bacarasan, lazım gələndə onu rüsvay edə biləsən. Dünya gör-götür dünyasıdır, səndən əvvəlkilər necə ediblərsə, sən də elə edəsən. "Adamın bir sifəti olar" ifadəsinə çox da fikir verməyəsən. Belə etsən, tarixdə qalacaqsan. Dəxli yoxdur, tarixdə pis adam kimi qalacaqsan, yoxsa yaxşı adam kimi. Onu buraxmaq olar xalqın öhdəsinə. Əsas odur ki, tarixdə qalasan...

PROKURORUN SÖHBƏTİ

Rayonların birinə prokuror təyin olunmuşdum. Birinci gün işə çıxmışdım. Təzəcə oturmuşdum ki, qəbul otağından səs eşitdim. Katibəni çağıraraq soruşdum, "bəlkə qəbuluma gələnlər var?" Katibə bildirdi ki, "bəli, hörmətli prokuror, gəliblər". Dedim, "bir-bir burax, keçsinlər içəri".

Heç demə, onlara da elə bu lazım imiş: bir-bir içəri girib, "ürək söhbəti" etmək istəyirlərmiş...

Bir ağsaqqal kişi içəri girib salam-kələmdən sonra ədəb-ərkanla əyləşdi. Döş cibindən bir zərf çıxarıb qoydu masamın üstünə. Soruşdum:

- Kişi, şikayətin nədir?

Nə cavab versə yaxşıdır?

- Allah eləməsin biz şikayət-zad yazacaq, hörmətli prokuror!

- Bəs masamın üstünə qoyduğun şikayət məktubu deyil?

- Əşi, yəni düşünürsən mən bu ağsaqqal vaxtımda şikayətə gəlmişəm? Şirkət başçısıyam, gəldim sizi görüm, gedim. Zərfdə üç min dollar var. Hər ayın başında yenə bir o qədər gətirəcəyəm.

Hirs vurdu tēpēmə, dilləndim:

- Ağsaqqal kişisən, zərfi götür, get. Mən sən də-yən prokurorlardan deyiləm!

Kişi çıxdı. Qəbuluma gələnələr bir-bir masamın üstünə zərflər qoydular, mən də onları bir-bir qovdum, getdilər.

Birinci günüm belə keçdi.

İkinci gün yenə təzəcə işə başlamışdım, katibə bildirdi ki, "hörmətli prokuror, dünənki ağsaqqal yenə gəlib". Fikirləşdim, yaqin üzr istəməyə gəlib.

Kişi içəri girər-girməz, köhnə dostlar kimi mənə yaxınlaşdı, bir əli ilə əlimi tutdu, o biri əli ilə döş cibindən bir zərf çıxarıb qoydu masamın üstünə.

Yenə soruşdum "a kişi, bu nədir?" Kişi yazıq-yazıq dilləndi:

- Üstünü düzəltdim, hörmətli prokuror! Altı min dollar elədim.

Elə bil, başımda ildırımlar çaxdı. Kişiyə necə qışqırdımsa, zərfi götürüb, o gedən getdi.

Sonradan mənə bildirdilər ki, bu adamlar hər ayın başında məndən əvvəl işləyən prokurorlara beləcə "baş çəkirlərmiş"... İndi gəl, belə rayonda işlə görüm, necə işləyirsən?!

"ƏSAS MƏNƏVİYYATDIR..."

Ömrüm boyu kasıb yaşadım. Özümü ha ora-bura çırpdımsa, xeyri olmadı. Yanımda puldan-para-dan söhbət düşəndə, elə hey dedilər:

- Əşi, pul-para, var-dövlət boş şeydir, əsas mənəviyyatdır. Vallah-billah, mənəvi zənginlik hər şeydən üstündür.

Doğrusu, belə sözləri uşaqlıqda çox eşitdiyimdən bir müddət deyilənlərlə razılaşırdım. Amma illər keçdikcə görürdüm ki, "zəngin mənəviyyatla" dolanmaq olmur. Yəni "zəngin mənəviyyatla" bazarlıq etmək olmur, uşaqlara paltar almaq mümkün deyil, ad gününə əliboş getməli olursan, oğlunu, qızını oxuda bilmirsən, onların toyunu görəmmirsən və sair və ilaxır. Bir sözlə, yavaş-yavaş başa düşürdüm ki, "zəngin mənəviyyat" yaxşı şeydir, amma gərək bir az da pulun-paran olsun.

Məni yandıran o idi ki, "zəngin mənəviyyat" yolunu tutmağı məsləhət görənlərin hamısının vəzifəsi, ev-eşiyi, maşını, bağı, nəhayət, xərcləməyə çoxlu

pulları vardı. Mən də yavaş-yavaş başa düşürdüm ki, pulun olması üçün vəzifə tutmaq lazımdır.

Belə-belə ömrümün çoxu getdi. Əlli yaşa çatanda mənə kiçik bir vəzifə verdilər ki, bala, get, dolan. Yenə də quru maaşa baxmağa başladım. Yan-yörəmdəkilərin hamısının hər şeyi oldu, təkəcə məndən başqa.

Bir gün lap böyük vəzifənin biri ilə görüşdüm. Söz dolanışıqdan-zaddan düşdü. Dedim, mən də vəzifədəyəm, amma elə əvvəlki kimi yaşayıram. Fərqi ondadır ki, burada məni xidməti maşın gəzdilir. Həmin vəzifəli də mənə nə desə yaxşıdır?

- Qardaşoğlu, əlli il belə yaşamısan, bundan sonra da yaşaya bilərsən. Neynirsən pulu-zadı? Əsas mənəviyyatdır!..

Bu sözləri eşidəndə hirsimdən aqlım başımdan çıxdı. Dəli kimi qışqırdım:

- Zalım balası, məni ələ salmısan? Mənəviyyat yaxşı şeydirsə, özün yaşa da mənəviyyatnan! Elə acından ölmək mənə qalıb?!

HƏQİQƏT

Bakıda yaşayan əcnəbilərdən biri televiziya məktub göndərərək soruşur ki, "həqiqət" nədir?

Doğru deyiblər ey, bu camaat boş-bekar qalanda bilmir nə işlə məşğul olsun. Kişinin oğlu həqiqət axtarır! Özü də harada? Heç televiziya, mətbuatda da həqiqət axtararlar?

Yenə gəlib üzbəsurət qarşımda dayanıb həqiqətin nə olduğunu məndən soruşsaydı, cavab verərdim.

Cavab verərdim ki, Allaha şükür, sən özün Bakıda yaşayan adamsan. Görmürsən ki, həqiqət axtara-axtara neçə-neçə insan bu dünyadan köçüb, ömrünü də bağışlayıb bizə?

Görmürsən ki, rüşvətxorluq, dəstəbazlıq, qrup-bazlıq, partiyabazlıq, yerlibazlıq, yekəbaşlıq, quş-bazlıq şəhəri başına götürüb?

Görmürsən ki, vəzifəlilər "Burada mənəm, Bağdadda kor xəlifə" deyib, əllərindən gələni "beş qaba" çəkirlər?

Əcnəbi qardaş, bunlar həqiqətdir.

Əzizim, görmürsən ki, kişilərimizin çoxu ayıb da olsa, öz arvad-uşaqlarını şəxsən, həm də təntənəli

sürətdə başqa ölkələrə alver dalınca, qazanc dalınca göndərilirlər?

Görmürsən ki, vəzifə üstündə qırğın-qiyamətdir? Sən ki, bunları görürsən. Axı, bunlar həqiqətdir.

Görmürsən ki, sən kimi əcnəbilər Bakıya axışb, burada "biznes" qurublar, bizimkiləri də qəpik-quruşa əllərinin altında işlədirlər? Sən ki, onlara yaxşı bələdsən. Xeyirləri olmasa niyə o boyda ölkələrdən basa-basa bura gəlirlər, hə?

Amma onları da qınamaq olmaz. Prokuror gəlir ki, ver. Vergi müfəttişi gəlir ki, ver. Polis gəlir ki, ver. Ver, ver, ver! Ağzı nədir verməsin. İşləyə bilməz axı!

Bax, bunlar həqiqətdir.

Görmürsən ki, çoxları əmək haqqı ilə "dolanır", amma böyük-böyük mülklər alır, bağlar salır, bahalı maşınlarda gəzirlər? Paxıllıq eləyənin gözləri kor olsun! Amma axı, sən bunları görürsən, niyə görməməzliyə vurursan? Bunlar həqiqətdir, əcnəbi qardaş, həqiqətdir.

Görmürsən ki, ziyalı təbəqə necə yaşayır, heç ömründə universitet qapısı tanımayanlar necə? Vaxtında məktəblərimizdə bu camaata pul qazanmaq yollarını öyrətsəydilər nə olardı? Elə hey deyirdilər, kimin maşını var, oğrudur, kimin pulu var, dələduzdur, kimin rahat evi var, başkəsəndir və yaxud rüşvətxordur, əliyəridir, antipoddur. Zalım uşaqları bu sinonim sözləri haradan tapıb çıxarırdılar, bilmirəm. Sən şəhərimizə təzə gəlmisən, bəlkə bunları bilməzsən. Amma bunlar həqiqətdir.

Niyə bu günə düşdüyümüzü də bilsən yaxşı olar, əcnəbi qardaş! Çünki çoxu öz yerini bilmir. Ölçü, meyar deyilən şeylər itib, gedib. Necə ki, dəli ancaq öz ağlını bəyənir, belələri də deyir "elə mən deyən olmalıdır". O deyir, bu deyir, işləmək, çalışmaq, qurub-yaratmaq yaddan çıxır. Axırda da ölkə qalır pis vəziyyətdə. Bizimkilər keçmişdə də belə olub, indi də belədirlər. Bu, bir həqiqətdir.

Sən tanımazsan, bir Molla Nəsrəddin vardı, Allah ona rəhmət eləsin, yazdıqlarının hamısı həqiqət idi. Elə həqiqət axtara-axtara da köçdü dünyadan...

HƏRƏNİN ÖZ YERİ

Uzunqulaqla it təzəcə dostlaşmışdılar. "Can" de-

yib, "can" eşidirdilər. Aralarından su da keçmirdi. Bir gün it uzunqulağa dedi:

- Gəl, biz də torpağı əkib-becərək, ona-buna möhtac olmayaq.

Uzunqulaq anqıraraq razılığını bildirdi, ancaq hər ehtimala qarşı soruşdu:

- Nə əkək, it qardaş?

- Məsələn, buğda.

Uzunqulaq fikrə getdi:

- Onda məhsulun torpağın üstünə çıxan hissəsi mənim olsun, kökü sən, razısan?

İt hürərək razılığını bildirdi.

Buğdanı əkib-becərdilər, sünbül hissəsini uzunqulaq götürdü, kökünü də it. İt başa düşdü ki, uzunqulaq onu aldadıb. Öz-özünə fikirləşdi: "Borclu borclunun sağlığını istər".

O biri il uzunqulaq gəldi ki, it qardaş, gəl kartof əkək...

İt dostunun sözünü ağzında qoydu:

- Onda məhsulun torpağın üstünə çıxan hissəsi mənim olsun, altında qalan hissəsi də sən, razısan?

- Razıyam - deyər uzunqulaq qulaqlarını şəkəlib bic-bic gülümsədi.

Əkdilər, becərdilər. İt yenə aldandığını görüb, əl-əlini göyə qaldıraraq dedi:

- Ay Allah, məni yaratmışdın, bəs uzunqulağı niyə yaradırdın, hə?! Məni ona möhtac etməsəydin, olmazdı?

Qeybdən bir səs gəldi:

- Sən belə işlərə qarışma, kiçük! İtin it yeri var, uzunqulağın da uzunqulaq! Bildin?!

"KASIB PUL TAPDI..."

Bir neçə il bundan əvvəl sən söhbətidir. Olan-olmazımı toplayıb bir köhnə maşının pulunu yığmışdım. Özüm də kirayədə qalırdım. Pulu evdə qoyub gəndəndə ürəyim düşürdü ki, ya qohum-qonşu götürəcəm, ya da oğru-quldur gəlib aparacaq. Pul cəhənnəmə, arvad-uşağa zərər toxuna bilər.

Çox fikirləşdim, nə edim, nə etməyim, axırda qərara gəldim ki, aparım rayona, verim anama, bəlkə onun bir etibarlı yeri olsun, qoysun ora, saxlasın. Elə də etdim. Anam pulu gören kimi qışqırdı:

- Ə, bu qədər pulu haradan almısan?

Dedim ay ana, qorxma, qəpik-qəpik yığmışam. Vəzifəm yoxdur ki, rüşvət alam!

Handan-hana arvadın ürəyi üstünə gəldi, pulu götürüb qoydu çoxdan işlədilməyən köhnə bir savorin içərisinə. Mən də arxayın qayıtdım şəhərə.

Aradan bir-iki ay keçdi, gördüm telefon aramsız zəng çalır. Dəstəyi götürdüm, anam idi. Ürəyim düşdü, dedim sən öl, pula nəyə olub. Heç demə, düz fikirləşmişəm. Anam həyəcanlı idi:

- Ay bala, durma gəl, pulun çürüyür!

Rayona gedib nə görsəm yaxşıdır? Həqiqətən pul şişmişdi, amma hələ çürüməmişdi. Gülmək məni tutdu, bir atalar məsəli yadıma düşdü: "Kasıb pul tapdı, qoymağa yer tapmadı".

Sözün qısa, getdim bir köhnə maşın aldım. Fikirləşdim ki, daha o boyda maşını oğurlaya bilməzlər. Maşın da nə maşın? Gündə bir hissəsi xarab olur, düzəldirəm. İndi qalmışam borcun-xərcin içində... Zibili sata da bilmirəm, canım qurtarsın. Amma ürəyim sakitdir ki, daha pulum yoxdur...

GƏRƏK ADAMIN OLSUN

Uşaqlarımızı ali məktəbə düzəldəndə yüz ölçüb, bir biçirik: oxuyub axırı nə olacaq? Lap bu yaxınlardək dəb idi: orta məktəbi alayımçıq bitirənlər də hüquq fakültəsinə girmək istəyirdilər. Hamısının da başında bircə fikir olurdu: Prokuror olmaq! Hüquq fakültəsinə qəbul olunmaq istəyənlərin bircəciyi düşünməzdi ki, vəkil olsun, hüquq məsləhətçisi olsun. Heç müstəntiqlik, hakimlik də yada düşməzdi.

Bu fakültədə oxumaq eşqi heç indi də beyinlərdən çıxmayıb. Görün, iş hara gəlib çatıb ki, millət vəkillərinin də bəziləri hüquq fakültəsində oxuyurlar...

Hüquq fakültəsinə qəbul olunmaq isə türklər demiş "kolay", yəni asan iş deyil və heç vaxt da asan olmayıb. Burada gerek ya zırpı adamın olsun, ya da pulun-paran... Kimin ki, adamı, pulu-parası olmur, belələrinin bir az biliyi olur. Onlar da harada oxusalar yaxşıdır: Pedaqoji Universitetdə, ya da xırda-xuruş texnikumlarda. Axırda da ya ibtidai sinif müəllimi olurlar, ya da bir müəssisədə kiçik mühasib. Nə

olar, qoy kim nə olur-olsun, amma adam olsun. Ən pisi odur ki, əlinə güc-bəla ilə diplom alanların könlündən ancaq birinci şəxs olmaq keçir, heç kim ikinci, üçüncü dərəcəli vəzifələrə özünü yaraşdırmır. Amma birinci şəxs olmaq asan başa gəlmir. Elə-bələ adamı birinci şəxs qoymazlar, axı... Gerek bunun üçün arxanda duranın-zadın olsun. Bir az da çənədən möhkəm olasan, orda-burda ağzına gələni danışib, özünü hörmətdən salmayasan. Heç fikir vermisinizmi, hansı müavindən soruşursan müdirin necə adamdır, deyir "yaramazın, axmağın biridir". Müdiri hörmətdən sala-sala vəzifədən də salıb yerinə keçmək istəyir bədbəxt! Beləsinə deyən yoxdur ki, yaramaz, axmaqla necə işləyirsən? Deməli, sən də onun tayısan!

Xülasə, bəziləri ki, müdir, rəis, direktor... oldular, daha onların üzvlərini görmə. İstədikləri işini istədikləri vaxt işdən atırlar bayıra. Elə bilirlər, külli-ixtiyar sahibidirlər. Arxalarında adamları var axı...

Onlara deyən gerek, səni vəzifəyə qoyublar ki, camaata xidmət edəsən, vəzifəyə qoymayıblar ki, camaat sənə xidmət etsin?

Xülasə "rəhbərlərin" tabeliklərində olanların "başlarında əkdikləri turp" barədə çox danışmaq, çox yazmaq olar, amma qorxuram. Çünki arxalarında duranlar var...

Mən təzə söz demirəm, amma deyirəm ki, gerek adamın adamı olsun. Niyə bu fikrə gəlmişəm, onu da deyim: Bir işi görmək üçün düz bir ay, bəzən bir il onun-bunun qapısını döyməli oluram. İş görüb qurtarandan sonra böyürdən biri çıxır ki, bəs, mənə desəydin, sən işini bir dəqiqəyə həll edərdim. Ona görə də gecə-gündüz fikirləşirəm ki, hərənin bir adamı var, bəs mənim niyə adamım yoxdur?!

Ömrüm boyu elə bilmişəm ki, savad, bacarıq, qabiliyyət varsa, deməli, müəyyən vəzifə də tuta bilərəm. Ömrüm boyu da vəzifəsiz qalmışam. Heç demə, savad, bacarıq, qabiliyyət, nə bilim, nələr əsas deyilmiş, gerek vəzifə tutmaq üçün adamın olsun. Vəzifə də elə şeydir ki, hamı sənə savadlı, bacarıqlı, qabiliyyətli kimi baxır, hətta səni nəvazişlə "filankəs müəllim" deyər çağırırlar.

Sözün qısa, bu zamanədə adamsız oldun ha, qurtardı-getdi. Ölsən, ondan yaxşıdır!

YALAN-PALAN

Uşaq vaxtı adamın ağılı kəsmir, nə desələr inanır. Biz də eləydik, deyilən, yazılan bir şey oldu ha, müt-ləq inanırdıq. Ümumiyyətlə, bizimkilər yazıya lap çox inanırlar. Məsələn, qəzetlərdə yazırlar ki, filan-kəs pis adamdır, qurtardı! Haqqında yazılan adam peyğəmbər kimi olsa da xeyri yoxdu. Yaxud yaxşı adamı pis qələmə verdilərsə, "kitabı bağlandı".

İndi bizim məqsədimiz qəzetçilərin nəyi necə yazdıqlarından, yaxud da adamların hər yazılana inanıb-inanmamalarının lazımlı-lazımsız olub-olmadığından söhbət açmaq deyil. Söhbətimiz müsəlman üçün yazıya pozu olmaması barədədir.

Uşaq vaxtı kitablarda oxuyurduq ki, insan meymundan əmələ gəlib. Biz də buna inanırdıq. Böyüdük, orta məktəbi, universiteti bitirdik, amma çox fikirləşdik ki, ayə, görəsən, doğrudan da insan meymundan əmələ gəlib, yoxsa yox? Hərdən güzgünün qabağına keçib özümüzlə meymunda oxşarlıq axtarırdıq. Meymunun da gözləri var, insanın da. Meymunun da əlləri, ayaqları var, insanın da. Meymunun da burnu, qulaqları var, insanın da. Meymunun da bədəni tüklüdür, insanın da. Elə insan var bədəni meymundan tüklüdür. Baxanda adam qorxur. Xülasə, insanda olanlar meymunda da var. Belə şeyləri düşünəndə deyirsən, bəlkə də kişilər düz yazıblar, insan meymundan əmələ gəlib. Amma meymun insana baxanda bir az eybəcərdir. Bu eybəcərliyi görəndə düşünürsən, bəlkə meymun insandan əmələ gəlib?

Sözün qısa, bu həyatda çox yaşadığ, çox ömür sürdük, amma meymundan insan əmələ gəldiyini, yaxud onun tərsini görmədik. Belə getsə, ömrümüzün axırına kimi də görməyəcəyik. Bəs bu sirri necə açmaq? İnsan meymundan, yoxsa meymun insandan əmələ gəlib?

Adamın yadına toyuq-yumurta məsələsi düşür... Bunlar hamısı yaradanın işləridir, özü bilər. Görəsən, insanlar niyə yalan-palan yazıb, bir-birini aldadırlar, hə?

TOY NƏ ÜÇÜNDÜR?

Əziz dostum Qurbanqulu, sənə neçə dəfə demi-

şəm, ağılına gələnə danışma! A kişi, danışma də! Mən ölüm, danışma! Sən o balalarının canı, danışma! Sən son zamanlar sözə baxmayan olmusan, camaata ağıl öyrədirsən. Elə bilirsən, camaat öz xeyrini, şərini səndən pis bilir?

O nə hərəkətdir, hörmətli, alicənab, möhtərəm bir kişinin toyunda durub mikrofonu almısan əlinə, başlamısan camaata moizə oxumağa ki, bəs, gəlin, toylarımızda araq-çaxır içib keflənməyək, nə bilim, adam kimi musiqiyə qulaq asa, qab-qacaq sındırmayaq, qışqır-bağırmaq...

Ay Qurbanqulu, indi nəsihət vaxtıdır camaata verirsən? Bəs, toy nə üçündür, hə? Toyda içərlər də, keflənərlər də. Qonaqlar zəhmət çəkib filan qədər pul salırlar, əvəzində o ki var, yeyib-içməlidirlər, yoxsa yox? Yeri gələndə boşqab da sındırmaq olar, qışqır-bağırmaq da, hələ o tərəfə keçmək də! Toya keflənməyə gələrlər də... Qaldı musiqiyə qulaq asmaq məsələsinə, Azərbaycan musiqisi oldu, "moltanı" musiqisi oldu, fərqi yoxdur. Təki mikrofondan səs gəlsin.

Doğrusu, səndən heç gözləməzdim, Qurbanqulu! Yaxşı, içmə, keflənmə, qab-qacaq sındırma, oynayıb köynək-köynək tər tökmə, daha o nə toy oldu, hə?

Qurbanqulu, özün bilirsən, toya cürbəcür adamlar gəlir. Onların içərisində pullu, vəzifəli, ağıllı-kamallı adamlar da olur. Belə isə niyə ortalığa düşüb camaatı özünə güldürürsən? Adam var bütün günü özünü ac saxlayır ki, axşam gedib toyda o ki var, yesin-içsin. Sənin qəsdin nədir, istəyirsən toylarımızda qayda-qanun yaradasan? Ay yaratdın ha! Bir toyda ki, vur-çatlasın, dava-dalaş olmadı, şabaş tökülmədi, daha o nə toy oldu?

Deyirsən ki, muğamatın şirin yerində biri gəlir musiqiçilərin qabağına göy kağızdan bir "yüzlük" atır ki, "ala, bir "Tormoz Hüseyn" çal, oynamaq istəyirəm". İndi deyirsən, çalğıçılar muğamatı yarımçıq kəsib "Tormoz Hüseyn" çalmasınlar? Bir başqası "yüzlük" atıb deyəcək ki, "ala bir "Bakılı balasıyam" oxu". Müğənni də başlayacaq ki, "Bakılı balasıyam, Bakıda qalasıyam". Guya bunu Bakıdan qovan var! Adama deyirlər, nə qədər istəyirsən Bakıda qal da bə. Gərəkdir toyxanada belə şeylər də çalib-oxusunlar, axı! Ağzında "toy" deyirsən, zalım oğlu, zalım! Bəs, çalğıçılar pul qazanmasınlar? İstəyərlər

"Hopstop" çalarlar, istəyərlər "Çal, oynasın Əjdər əmi!" Sən belə şeylərə qarışma, adın-sanın var, ayıbdır!

Sənin sözlərindən biri bu olub ki, toylarda pul yığılmasın. A kişi, dəli olmusan? Nə ixtiyarın var ki, xalqın adətlərinə qarşı çıxırsan? Toy sahibi bir ətək pul töküb məclis düzəldir ki, camaata havayı yemək-ichmək versin? Kişi gerek verdiyini də çıxarsın, hələ qazanc da götürsün. Sənə nə var? Mərdiməzarlıq sənə qalıb?

Qurbanqulu, bir də belə işlər görsən, səninlə dostluğumuz tutmayacaq. A kişi, yerini bil, ağır otur, batman gəl! Gedib toyda-mağarda ağzına gələn danışma!

XASIYYƏTİ İDİ

Bir gün tülkü çaqqala deyir:

- Çaqqal qardaş, bu nə gün-güzərandır keçiririk? Gəlsənə, elə bir tədbir görək ki, biz də əsl heyvan kimi ömür sürək...

Çaqqal xeyli fikirləşəndən sonra dillənir:

- Doğru deyirsən, tülkü lələ! Elə həmişə, əl-ayaqda qalan biz olur. Bir yol tapmaq lazımdır... Bəlkə səni heyvanlara başçı seçək, mən də olum müəvin?..

Tülkü onun sözünü kəsir:

- Mənim namizədliyim keçməz, çünki bütün heyvanlar "cikimə" də bələddirlər, "bikimə" də! Elə gəl, başçımız sən ol, mən də sənin sayəndə baş dolandırım özüm üçün!

Çaqqal tərəddüd edir:

- Şirin qabağında mən nə karəyəm ki, böyüklük edim?

- Onun üçün gerek mütləq çaqqalıqdan çıxıb, olasan qəribə heyvan. Məsələn, alabəzək, rəngli bir məxluq... Özü də gerek vaqqıldamağından əl çəkəsən ki, çaqqal olduğunu bilməsinlər.

Çaqqal təəccüblənir:

- Necə?

Tülkü onu müxtəlif rənglərlə bəzəyib deyir:

- Bax belə! İndi mən gedirəm heyvanların yanına. Sən də bir azdan gəlsən. Qalanı ilə işin olmasın...

Çaqqal tülkünün dediyi kimi edir. Heyvanlar onu görəndə heyretlənib soruşurlar:

- Bu nə qəribə heyvandır belə?! Biz heç beləsini görməmişik...

Tülkü kələyinin baş tutduğunu görüb, şələ quyruğunu yellədir, ancaq özünü o yerə qoymur:

- Mənim heyvan dostlarım, yaqın bu qəribə məxluq hamımızdan ağıllı və güclüdür. Gəlin, onu seçək özümüzə başçı...

Heyvanlar birağızdan tülkünün səsinə səs verirlər. Beləliklə, çaqqal başlayır onlara başçılıq etməyə. Gah şiri söyüb rüsvay edir, gah pələngin ixtiyarını pişiyə verir, gah da fili qul kimi işlədib çöpə döndərir. Bir sözlə, əsl çaqqallıq eləyir, o kəsən başın sorğu-sualı olmur. Gündə bir yığıncaq çağırır. Heyvanlara dişinin dibindən çıxanı deyir. Çaqqalın adı gələndə heyvanlar tir-tir əsir, tük salırlar, bircə tülküdən başqa... Tülkü şəh, fırlanma həyat keçirir.

Yazıq heyvanlar da qorxularından cıncıqlarını çıxarmırlar ki, çaqqal onları meşədən qovar...

Günlərin bir günü çaqqal tülkünün qulağına pıçıldayır:

- Tülkü lələ, daha dözə bilmirəm, vaqqıldamağım gəlir...

Tülkü ayağını onun ağzına basıb deyir:

- Sss... Kəs səsin! Bizi biabır eləmə!

Çaqqal yalvarır:

- Yox, tülkü lələ, xasiyyətim belədir, gerek vaqqıldayam! Yoxsa ürəyim partlayacaq!

Tülkü ürəyində fikirləşir:

- Əşi, cəhənnəmə! Çaqqal çaqqallığından əl çəkən deyil! Onsuz da aldığımı almışam, verdiyimi vermişəm. Boğazını üzüb üst-üstə yığdığım toyucucələrin sayı-hesabı yoxdur, ölənə kimi yesəm bəsimdir.

Odur ki, çaqqala deyir:

- İndi ki, vaqqıldamağın gəlir, get, uzaqda vaqqıldadı, heyvanlar bilməsinlər bu sənsən.

Çaqqal qaça-qaça gedib dağın başına çıxır, o tərəf-bu tərəfə boylanır, bircə heyvan gözüne dəymir. Elə ürekdən vaqqıldayır ki, səsi bütün meşəyə yayılır. Heyvanlardan bir neçəsi bunu eşidib dağa tərəf qaçanda nə görsələr yaxşıdır? Alabəzək heyvan - bunların başçısı çaqqal imiş!!!

Çaqqalı parça-parça edirlər. Tülkü isə dostuna bir-iki gün yas saxlayıb gedir öz tülkülyünün dalınca...

Əlizadə NURİ

Kəndimizin qurumuş bulağı haqqında

*Qurutdu bu bulağı
vicdanı qurumuşlar,
adam cildinə girmiş
bu qarğılar – qamışlar,
 bu tanrı qarğımışlar!
... qurutdular bu bulağı,
 hər gün nəğmə oxuyardı,
 kiritdilər bu bulağı...*

*...Bu kənddə
 hamı yatanda
 təkcə bulaq oyaq qalardı
Öz həzin səsiylə
 layla çalardı bu kəndə
laylasız qaldı bu kənd.*

*Bu bulaq suyunun
 qonşuluğunda yaşayan
 təkcə suya açardı
 öz yuxusunu.*

*Bir də yuxu görməyəcək
Qurutdular bu bulağı –
 sevmədi, anam, sevmədi
 bayquş səsi sevənlər
 qu səsinə sevmədi
qulağı ulaq səsinə öyrəşənlər
 su səsinə sevmədi...
...batırdılar bu bulağın səsinə,
Bu səs bir də göyərərmi, ilahi?!*

*Qurutdular bulağı
 lağım atıb*

*bu bulağın suyunu çəkənləri, -
bu duyğusuz canları,
bu kəlbaş kənkanları
tutacaq, bir gün tutacaq
 elə bu suyun qarğıışı,
tutacaq babamın qarğıışı,
 nənəmin qarğıışı,
üzü təkcə bu bulağın suyunda
 yuyunmağa öyrəşmiş
Sənəmin qarğıışı!..*

*...Qurutdular
 bu bulağı
çəkib qamçı, qurutdular
 damcı-damcı, qurutdular.
İndi bu bulağın gözündə
 bir damcı yaş da qalmayıb
özü öz halına ağlaya bilsin...*

*...Görəsən ən gözəl
 kim ağlayar
 bu bulağın qəmini, -
Kim ağlaya bilərsə,
 götürsün qələmini!..*

Minalanmış sahə

*Həqiqət – minalanmış
 ərazidir,
həqiqəti demək*

*minalanmış sahəyə
girmək qədər
çətindir, oğlum...*

Şəcərə

"haralısan?" - deyirsən, -
 Tənha oğlu təkdənəm.
 Ulu eşq nəslindənəm,
 Söz yaranan kökdənəm.
 Əkizik, - bu qəm ilə -
 Mən eyni bələkdənəm.
 Həm dünənəm, həm bu gün,
 Həm də gələcəkdənəm...

Ekvivalent

Tanrının bir adı da
 Söz,
 Sözün bir adı da
 Tanrıdır, -
 Söz haqqı belədir,
 Tanrı haqqı belədir!

Sən və günəş

Hərdən
 səni xatırlamaq
 səninlə bir yerdə
 olmaq qədər
 xoş gəlir mənə.
 necə ki,
 soyuq qış gecəsində
 günəşin adı çəkildə
 bir az isinir adam...

Başını dik tutub gəzmək

Başımı aşağı dikib
 gəzməyimə baxma,
 ulduzlu səmanın
 gözəlliyini
 səndən yaxşı görürəm.
 ...Başımı dik tutub
 gəzirəm
 mən yerə baxanda da...

Yaxşı ki, doğuldum...

Doğulduğum günə
 təkcə
 ona görə sevinirəm ki,
 həmin gündən
 sonra
 anamın ağrıları
 azaldı...

İntizar

Ölüm,
 heç insafdan deyil ha
 bütün ömrü boyu
 durub
 səni gözləmək...

Yalan olmasın...

Yaxşı yadımdadır
 doğulduğum gün
 Hamı sevinirdi deyəsən,
 təkcə mən ağlayırdım...
 Yaxşı yadımdadır
 bir qış günü,
 bir quş kimi
 Uçub gəldim dünyaya...
 Məndən sonra bahar gələcəkdi,
 bəlkə elə
 Mənə görə gələcəkdi bahar -
 Axı mən Günəş görmək üçün gəlmişdim
 bu dünyaya...

Kim deyər?..

Hər insanın
 doğuluşu
 bir inqilab olmalı...
 Ancaq necə sirdisə,
 üsyan üçün doğulanların
 səsi
 yavaş-yavaş qırılır.
 ...Kim deyər,
 niyə insan

*Qışqıra-qışqıra dünyaya gəlir,
Ancaq pıçiltıyla köçür dünyadan?!*

Yaz

*İldırım öpər dağı,
Qaçar gülün dodağı...
Ağacın budağın,
Yarpaq-yarpaq gəzər yaz.*

*Gəlib biz tərəflərə,
Çiçək düzər rəflərə.
O qönçə qədəhlərə,
Hərdən yağış süzər yaz.*

*Bülbül xoş avaz eylər,
Bir güllə təmas eylər.
Məndən iltimas eylər, -
Deyər: "Mənə əsər yaz".*

İntihara cəhd

*Sənin gözlərindən
atıb özümü
İntihar edəcəkdim. –
Göz yaşların
tutub saxladı məni.*

Yağış olmaq istəyirəm

*Hərdən külək olmaq
istəyirəm. –
Bu mənasız
atəşfəşanlıqdakı
al-əlvan şarları
Oyuncaqsız qalan
kənd uşaqlarına
aparmaq istəyirəm
Yağış olmaq istəyirəm hərdən, -
biləndə ki,
səhralarda
məni gözləyənlər var...*

Su axdı aramızdan...

*Yağış girdi araya,-
Külək ayırdı bizi.
Ayrılıq neyləyərdi,
Fələk ayırdı bizi.*

*Bir kədərə bələndik,
Bölündük, qəlpələndik.
Bir ələkdə ələndik,
Ələk ayırdı bizi...*

*Bir yoluq – haçalanmış,
Bir sözük – hesablanmış
İkiyə parçalanmış, -
Ürək ayırdı bizi.*

*Vurdular haramızdan,
Eşq axdı yaramızdan...
Su keçdi aramızdan,
Çörək ayırdı bizi...*

*Bəxtdən narazı olma,
Gözüm qarası, olma!
Tanrıya asi olma, -
Neynək, ayırdı bizi...*

Bu sevgi də içimdəki Vətəndi...

*Səhər açılsa da,
oyanan deyiləm,
Açılsın dodaqların ki...
oyanım
Dur Günəş kimi dayan başımın
üstə,
Dünya kimi işığına boyanım...
Min baxış da baxsam, artıq sayma sən, -
Ay məni ilk baxışımdan duyanım...
Bu sevgi də içimdəki Vətəndi,-
Qoy könlümlə keşiyində dayanım...
...Sən həm mənim günahımsan
İşə bax,
Həm də mənim günah bağışlayanım...*

Nə yaxşı, özümə
uduzdum, allah...

Mən özüm özümlə qumar oynadım, -
Nə yaxşı özümə uduzdum, allah
Gözüm ürəyimlə yola getmədi,
Axırda gözümə uduzdum, Allah...

Sınsan, görəcəksən həlimdi dünya,
Qüruru olana qənimdi dünya...
...Bir az da dözsəydim, mənimdi dünya,
Dözmədim, dözümə uduzdum, allah...

Açıb eşq qutusun, nəzir götürdüm
Bu şah qəm məni də vəzir götürdü!
Döyüşdük, - söz məni əsir götürdü,
Döyüşdük, sözümə uduzdum, allah...

"Payız notları"ndan

O çiçəyə şeir
Qoşma,
O çiçəyin camından
Sıxsan şeir tökülər...

Göy üzünü
ağac kimi çırpasan
ulduzlar da düşə yerə
tut kimi...

Bilsəydim ki,
nə vaxtsa haqq
gələcək,-
Min il də gözləyərdim...

Əyalət — Cəlilabad

Böyükxan BAĞIRLI

TƏLƏ

(hekayə)

İlanı yumşaq bilib yuvasına əl uzatma
Atalar sözü

“Bir vaxt gələcək bizim kənd camaatı ayılıb mənim qədrimi biləcək. Biləcək ki, mən onlar üçün nələr eləmişəm”...

(Bələdiyyə Sövdalı kişinin Voronej şəhərində tənış olduğu keçmiş əsgər yoldaşına yazdığı, amma di gəl ki, macal tapıb göndərə bilmədiyi (Allah baş qatanın başın qatsın) indi saralıb qat kəsmiş məktubundan).

İki həftəydi ki, bu sakit, üzüyola “Gülbaydaq” camaatı vahimə içərisindəydi. İlan xofu kəndi götürmüşdü başına. Gecələr kənd əhli mafi-qayda ilə evində qıcını uzadıb rahat yata bilmirdi. Yatanların da çoxusu dualıq olmuşdu. Gözlərini yuman kimi yuxularına ilan-qurbağa gəlirdi.

Məsələ belədir: Kəndə xəbər yayılmışdı ki, bəs İranın Germi yaşayış məntəqəsi tərəfindən gecə gözü “Gülbaydaq”a bir sürü ilan gəlib. Düzdür, bu ilanlardan bircəciyini belə kənd camaatından gözlə görənlər ki, bu şöğəribləri kəndin aşağı covğasında

olanlar görüblər. Aşağı məhəllədəkilər də eyni minvalla orta tirədəkilərinə istinad edirdilər. Bir məhəllədə deyirdilər ki, kəndə soxulan bu məssəbsizlərin rəngi qaradır. O biri məhəllədə isə söz gəzirdi ki, yox əşi, gözlə görənlər olub, qırmızıdır. Əlbəttə, əsas məsələ bunlarda deyil. Ondadır ki, bu yolsuzlar çağırılmamış qonaq kimi soxulublar bu kəndə. Özü də söz burda qalsın, Məşədi Vərağa kişi demişkən bu naxuda heyvanlar kəndə elə belə gəlməyib. Sözsüz ki, onları bu kəndə göndərən bir qüvvə var. Adama deməzlər ki, ay filan-filan şüdə, nooldu, bu məssəbsizlər o boyda yol qət eləyib elə sizin kəndə təşrif buyurdular. Ayrı bir kəndə gedə bilməzdilər?! Bu Gülbaydaq camaatının vələdi onda döndü ki, imanlı, təqvalı Məşədi Vərağa kişinin qızıldan qiymətli sözünü yelə verdi. Benava kişi nə deyirdi? Deyirdi: “O benamaz köpəyoğlunu, yəni Amanat doxduru kənddən qovub çıxardın, qoy gedib ayrı bir yerdə özünə iş tapsın. Bu şumsifət bizim kəndə gələni Gülbaydaq camaatının kısmi artmır, yay əkinçi, qış dilənçiyik. Kənddə adam var ki, itdən də bir qurud

borcdu. Benamaz yolsuza üz verəndə elə belə olar da...”

Amma söz gəzir ki, babalı deyənün boynuna, guya Məşədi Vərağa kişinin Amanat doxdurla ədavəti var, namaz məsələsi boş sözdür. Söz budur ki, gecənin bir aləmində Məşədinin cavan arvadı Nisəxanımın gözünə ilan görünüb, halı xarablaşıb. Amanat Doxdur tez özünü yetirməsəymiş cavan gəlin əldən gedəcəkmis. Görənlər deyir ki, doxtur iynəni Nisəxanımın qoluna da vura bilərdi, amma benamaz nanəcib gör neyləyib, gəlinin donunu qaldırıb, yuxa yerinə vurub. Hələ bir üstəlik iynənin yerini pambıqla sıgallayıb da. Cavan gəlin bir də ayılıb özünü subay, ərgən doxdurun qənsərində görəndə, yalan olmasın, yeddiq lampə kimi alışıb yanıb, elin ağzını yığıdırmaq olmaz, indi bu barədə camaat zurna pılayır. Axı bu şoğərib ilan olmasaydı, belə söz-söhbət də ortaya çıxmazdı. Bu məssəbsiz ilanlar kənddə eldən dıxarı elə əmələcatlar törədiblər ki, bəzilərini dilə gətirməli deyil. Allah günahımızdan keçsin, söz var ki, usta Gülmalı dayı ilanın qorxusundan gecələr subaşına çıxma bilmir. Tumanını murdarlayır, beləcə də boynuna qüsul gəlir, çox vaxt sübh namazını qəzayə verir.

Yenə də Allah yaxşıların başından bir tük əskik eləməsin. Nə yaxşı ki, bu dilsiz-ağızsız Gülbaydaq kəndinin dərədə-divanda sözü ötən, yuxarılarda kəlməsinin başına ip atılan Sövdalı kişi kimi ağır, səngin başbiləni varmış. Bu qriyətin kanı ilan sarıdan görün neylədi?!

Bu suala aşağıda ətraflı cavab verəcəyimizi nəzərə alaraq bir-iki kəlmə bələdiyyə Sövdalı dayının şəxsiyyəti barədə hörmətli oxucularımıza məlumat vermək istəyirik. O, əlli beş yaşında, gödərek, şişman qarınlı, az danışan, çox düşünən, həlim, xoş xasiyyət, əl tutan, kara gələn, ailəcanlı bir kişidir, ona dəyib dolaşmasan, sənənlə işi olmaz, əgər mərci boyda yaxşılığın keçsə ondan, yalan olmasın, öküz ağırlığında əvəzini görərsən. Bu kişi tələsib təndirə düşməyi heç vaxt özünə rəva bilməyib. Səliqə-sahmanı sevən, meyvəni yetişəndə yeyən, görəcəyi işi qabaqcadan dilinə gətirib rəqiblərini duyuyq salan adamlardan deyil. Onun sancmaqla arası yoxdur. Amma sancdığı adam da hələ-hələ sağalmır və bu zərbənin kim tərəfindən endirildiyini öyrənmək üçün qəbr evinə qədər baş sındırır, zəh yerə qoyur, amma di gəl bir şey hasil olmur. Bax elə burada Sövdalı dayının bir sözü yada düşür ki, dədəm balası, ilanı yumşaq bilib yuvasına əl uzadan-

lar günahı özlərində görməlidirlər. Amma neyləyəsən ki, heç kim öz ayrına turş demir. Heç kim papağını qabağına qoyub bir fikirləşmir ki, balam, bu daş mənə hardan dəydi?! Əgər bir balaca fəhm eləsə, dəyən o daşın rənginə-rufuna, ora-burasına diqqətlə baxsa, görəcək ki, dədə, yanasan, bu daş elə mənim öz atdığım daşdır! Madam ki, söz bu məqama gəldi, qoy deyim: cavanlıq illərində, o illərdə ki, Sövdalı hələ ad çıxardıb başını başlara qoşmamışdı, çomaq qaldıranlara helmini, zərb-dəstinə göstərməmişdi - ona belə daşlardan çox dəymişdi. Sövdalı yorğanı nazik adamdı. Qohum-əqrəbası da kənddə sayılıb-seçilən zümrədən deyil, qoldan qolaydı. Odu ki, kötük hampa deyilən bir para nanəciblər gözgöretə ona ilişir, qabağına daş diyirlədirdilər. Qorxurdular ki, yer altından yasa gedən bu çox-bilmiş əli birdən böyükklər ətəyinə çatsa, kənddə iş başına keçər, sonra bu kinli dəvənin qabağında durmaq olmaz. Zalım balası Sövdalı neyləsin, xalqa dədə-babasından dövlətdən-zaddan miras qaldığı halda, bu benəvanın atası öləndə ona zırpı-zırpı düşmənlər qoyub getmişdi. Odu ki, Sövdalını çiçəyi çirtlayan vaxtlarda irəli çıxmağa qoymadılar, oxartana başından basırdılar ki, yazıq cərcənək olurdu. Döşünü irəli verib ona qəhmər duran da tapılmırdı. Nədi-nədi, Sövdalının arxası yuxadı...

Ta indi köhnə rəqiblərinin əllərindən bir iş gəlməsə də, hərdən aranı xəlvət eləyib o yaşda kişinin üstünə it qışqırırlar, it də ki, üzdən iraq, şüursuz bir heyvandı.

Keçmə gözəl allahdan! Günlərin bir günündə Sövdalı kişiye tor quranların vələdi döndü, yarım arşını əyildi, o zəhrimardan satdıqları yerdəcə yaxalandılar. Kənddə gölə qarğı sancanlar tirəsinin ağzı-göyçəkləri orda-burda pıçpıç salıb iylədirdilər ki, bəs bu ilmə yüz faiz Sövdalıdan keçib. Halbuki, bir olan allaha məlumdur ki, “kötük” hampa deyilən bu vələdüznalar “iş başında” ələ keçən dəqiqələrdə Sövdalı kişi molla Qurbanın evindəydi və bu nanəciblərin əlindən zara gəlidiyi barədə Qurbanı olduğumuz Həzrət Abbasın adına ərizə yazdırırdı. Molla onun dediklərini əyri-üyrü xətlə belə yazırdı: “Ey uzun qollarından keçən şəhidi Kərbəla, ey besəbir şiri-dilavər, mən Hüseyn əzadının cənabınıza iltiması var: göstər zərbi-dəstinə ilmdam Gülbaydağın qanını soran, şirəsini çəkən bu qoluzorlu, boynuyo-

ğün lotu-potudan...”

Adamın başının üstündə Allah var. Molla Qurbanın yazdığı bu ərizəni Sövdalı kişi öpüb gözünün üstünə qoyandan sonra gedib onu Qoturçaya atmağa tələsməmişdi, “ərizənin iki başı olar” - deyə səbrini basıb bir az gözləmişdi. İstixarə etmək fikrinə düşmüşdü: yeni söz budu ki, ərizə hələ öz sahibinə - qurbanı olduğumuzun əlinə çatmamışdan bir az qabaq doxsanıncı ilin mart ayının beşində, axşamüstü həmin o lotu-potunu əllərindəki zəhrimlarla birlikdə qamarlayıb maşına basmışdılar. Belə olan təqdirdə hələ yerinə çatmayan ərizənin hansı təsirdən danışmaq olar?! O ki, qaldı kənddə bir o qədər Sövdalı kişinin əl-ayağına dolaşan ola-ola onun vəzifə cəhəddən irəli çıxmasına, bax bu, bir xoş təsadüfün nəticəsidir. El arasında deyildiyi kimi, nənəsi namaz üstəymiş. Səksəninci illərin axırlarında raykom katibi bir gün Gülbaydaq kəndindən keçərkən maşını saxlatdırır, yolun kənarında duran kənd adamlarından siqaretini yandırmaq üçün kibrit istəyir. Bu müraciəti eşidən Sövdalı kişinin şosse yolunun kənarındakı dükanə girməsi ilə çıxması bir olur, əlüstü kibrit qutusunu katibə uzadıb baş əyir. Katib yola düzəlib siqareti alışdırmaq istəyərkən gözləri kəlləsindən çıxır. Kibrit qutusunda beş ədəd əlliliyi görüncə bir könüldən min könülə kəndin baytar həkimini Sövdalının bu ustalığına aşıq olur. O gündən təbu günədək Sövdalı kişi Gülbaydağın söz sahibi, qaraçuxasıdır. Hə, burası belə. İndi keçək əsas məsələyə və yuxarıdakı “Bu qırıyətin kanı ilan sarıdan görün neylədi?!” sualının cavabına.

Bələdiyyə Sövdalı kişi sinəsini qabağa verib camaatı intizardan qurtardı. Köhnə klubun qabağında rubay çəkib dedi: “bə mən ölmüşəm ki, mənə dəstək verən Gülbaydaq camaatı beş-on qotur ilanının əlində dəstgir olsun, hamilə qadınlar gecələr o məssəbsizlərin zəhminnən uşaq ziyan eləsinlər?! Elə günü sabahdan Nəvahinin ilan tutan ovsunçularını yığib tökəcəyəm bu kəndə. Lənətə gəlmişlərin hamısını dəlmə-deşiklərdən çıxartdırıb bir-bir başlarını əzdirecəyəm. Bura indi varlığından əsər-ələmət qalmayan qədim Bəcirəvan döyül ki, ilan kəndi xarabalığa çevirsin...”

Halal olsun anasının südü belə kişiyyə. Dediyyə dəyərməmiş, dili də varmış, dilçəyi də. Bu gün səhərin gözü açılan kimi iki nəfər ilantutan gəlib çömbəldi

köhnə klubun qabağında. Çiyinlərindəki iri hanayı xurcunları yerə qoyub başladılar məsləhətə, bir də gözlərini açıb gördülər ki, kənd əhli üzük qaşı kimi onları alıb dövrəyə. Kütlə heyrət içərisindəydi: “Görəsən, bu iki çəlimsiz oğlan o qədər ilanının öhdəsindən necə gələcək?!”

Adamlar hey axışib gəlirdi, müəllimlər uşaqları məktəbdə saxlaya bilməmişdilər. Qoca, cavan, qızgəlin, bir sözlə, kənddə pəpə yeyəndən məmə deyənədək hamı köhnə klubun həyətindəydi. Adamlarda kəndi öz xofuyla üzüb əldən salan lənətə gəlmişlərin axırını görmək həvəsi aşıb-daşırdı. Bir-birlərini itələyib qabağa dartınan, böyümüş gözlərini bu iki çəlimsiz oğlandan və onların qabağındakı iri, hanayı xurcunlardan çəkməyən Gülbaydaqlıların bu dəqiqələrdə keçirdikləri hiss-həyəcanı duymaq heç də çətin deyildi. Gözlərdən belə ifadə oxunurdu ki, artıq narahat, üzüntülü günlər arxada qalmışdır. Hamı məssəbsizlər üzərində gözlənilən qələbənin bir addımlığındaydı.

Elə bu ara qəflətən kütlə aralandı. Bələdiyyə Sövdalı kişi yaşına yaraşmayan çevik bir hərəkətlə irəli şığıdı. Ətrafda qeyri-adi bir canlanma əmələ gəldi. Sanki, bu meydan tamaşasının əsas personajı səhnəyə daxil olmuşdu. Özünü xilaskar kimi aparmaq ona necə də yaraşırdı.

Sövdalı kişinin ön cərgədə durmuş Bəndalı adlı əmisi oğlu birdən-birə cuşa gəldi, özünü saxlaya bilməyib dedi:

-Qırıyətinə qurban olum, qardaş!..

Arxadan kimsə söz atdı:

-Qırıyətdə dayılarına çəkib!

Bələdiyyə Sövdalı dayı deyilənlərə əhəmiyyət vermədən işgüzar addımlarla qonaqlara yaxınlaşdı, ilantutanların görüşüb aralarındakı bəzi məsələlərə aydınlıq gətirdi. Məsləhətləşmə başa çatan kimi bu söhbəti uzaqdan diqqətlə izləyən kütləni çox gözlətmədi:

-Camaat, -dedi -Hörmətli qonaqlarımız təfəindən xahiş olunur ki, dağılışasınız. Hərə öz evinin ətrafında bizi gözləsin. Qonaqlar deyir ki, gəlin elə edəyin ovsun təsirdən düşməsin. Məssəbsizlər qeyb olmasın.

-Məsləhət sizinkidir! -deyə yerlərdən səslər ucalsa da, ayaqlar tərpənmirdi. Kütlə qələbə anlarını yaşamaq, arzu-kamını götürmək istəyirdi.

Bələdiyyə Sövdalı kişi çiyinlərini çəkib qonaqlara baxdı:

-Neynəmək olar, -dedi. -Camaatı qova bilmə-

rəm, yaxşısı budur başlayaq.

Ovsunçuların böyüyü cibindən tez bir kağız çıxarıb ona gözücu nəzər yetirdi, sonra havanı burnuna çəkib iylədi, təzədən bir də, bir də iylədi. Və qətiyyətlə barmağını qarşıdakı daş hasarlı qırmızı kirəmidli evə tərəf uzadıb:

-Ordadı! -dedi.

Həmin qırmızı kirəmidli evin həyatında qonaqları zəncirlənmiş köpəklər qarşıladı. Bələdiyyə Sövdalı kişi evin yiyəsi Məşədi Dumanı harayladı:

-Məşədi, haradasan, hələ bir çölə çıx. Məşədi, hay Məşədi...

Ev yiyəsi bir ayağı dalda, bir ayağı qabağda qonaqları soyuq qarşıladı. Ağızucu salamlaşdı.

-Eşidirəm, -deyə könülsüz dilləndi.

-Oynun olsun, ay Məşədi, -deyə bələdiyyə Sövdalı kişi zəncirlənmiş itləri göstərdi, -mənnən beş-bəter yeddi dəyirməndə bir kələtə dənin yoxdu, bu qədər köpəyi neynirsən belə?

-Sözüvün canını de. -Məşədi Duman mətləbə keçməsinə xahiş etdi.

-Sözümün canı budur ki, -bələdiyyə Sövdalı kişi çevrilib qonaqları göstərdi. -Bu kişilər -dedi -ilan tutanlardı. Bizim xahişimizlə kəndimizə gəliblər. İndi camaatın gözü qabağında havanı iylədilər. Belə məlum oldu ki, sizin evin çardağında o şoğəriblərdən var. İndi ora çıxmalıdırlar.

Məşədi Duman başını bulayıb güldü:

-Bu köpəklərin zəhmindən ilan nədir, heç xırda kərtənkələlər belə bizim həndəvərə ayaq basmağa cürət eləməz.

-Məşədi, bu qonaqlar ki, var, alim kimi adamlardır, bu işin biliciləridir.

Hövsələsini basa bilməyən polis sahə inspektoru məsələyə müdaxilə etdi:

-Gəliblər ki, camaatı fəlakətdən qurtarsınlar. Xəbərin var, bu kənddə sabitlik göyə çəkilib. Biz camaatın təhlükəsizliyinə cavabdehik. İlan xofundan xalq gecə evində rahat yata bilmir, sən isə...

-Məşədi Duman, -deyə bələdiyyə Sövdalı kişi gözlərini açartdı. -Bu nədi, sən ailə-uşağın canına vic-vicə salan bu yolsuz-imansız vəhşilərin məhv edilməsini bəyəm istəmirsən, ağlın çasıbdı, nədi?!

Sahə inspektoru əsəbi halda ilantutanlara işarə elədi ki, evin çardağına çıxıb öz vəzifələrini yerinə yetirsinlər.

Məşədi Dumanın rəngi-rufu qaçdı. Bələdiyyə Sövdalını bir tərəfə çəkib yalvardı:

-Sənə qız balalarım qurban olsun, Sövdalı, ayaqlarının altında ölüm. Hörmətini eləyəmə. Qoy bu ilantutanlar bizim evin çardağına çıxmasınlar...

Ərinin özünü bu sayaq aşağılaması Nisabanu arvadın qeyrətinə toxundu.

-Kişi, qoy çıxıb baxsınlar da.

-Ay arvad, birini bilirsən, birini bilmirsən...

-Məşədi Duman, camaat bizə baxır, -deyə bələdiyyə Sövdalı kişi hövsələdən çıxdı. Bu ara ilantutanlar nərdivanla cəld evin çardağına qalxdılar. İllacı kəsilən Məşədi Duman köynəyinin yaxasına əl atdı, boğula-boğula:

-Nisabanu, -dedi -dədəmin evi yıxıldı, mənə su...

-Sənə nə olub, Məşədi, -deyə bələdiyyə Sövdalı kişi ürəyi gedən Məşədi Dumanın qolundan yapışdı. -Yəni sən doğrudan da, ilan tutmağın əleyhinə-sən?! Rəhmətliyin oğlu bə eşitməmişən ki, deyiblər: ilanı görəndə də, görüb öldürməyəndə də lənət.

Çox çəkmədi ki, allah köməkləri olmuş ovsunçu qonaqlar tutduqları əfi ilanlarla birlikdə evin çardağından aşağı endilər. Onların hər birinin qoltuğunda iri bir dibçək, bu dibçəklərdə yetişdirilmiş və bir neçə yerdən çətilmiş xaş-xaş kolu vardı, ilanlar bülbül gülə sarılan kimi xaşxaş dibçəklərinin boynuna dolanmışdı.

Heyrətlə bu mənzərəni seyr edən bələdiyyə Sövdalı kişi vəcdə gəlib yerində dingildədi, Məşədi Nisabanunu səsləyib:

-Qıza, uşaqların xələtinə gətir, -dedi.

Dünyadan bixəbər, avam, saya-sadiq Nisabanu arvad fəvvrən evə girib Ərdəbildən gətirdiyi iki iri kələmi şalla dərhal geri qayıtdı. El adətincə xalatları qonaqların çiynlərinə atdı. Qonaqlar Nisabanu arvada təzim eləyib bələdiyyə Sövdalı dayıya tərəf döndülər, onun "ilanla xaşxaşın nə sazbaşı?" sualını izah edərək dedilər ki, bu şoğəriblər xaşxaş güllünə çox maildir, onun iyini uzaqdan duyurlar və necə olur olsun onun iyinə gəlib sarılırlar bu güllərin boynuna, bu da bir hikmətdir. Təbiətin sirli-soraqlı işdəcklərindəndir.

Həyatın ortasında ələm ağacı kimi qacıyib duran, baş verən bu həngamənin məğzini beynində vərəvurd eləyib bir yerə çıxara bilməyən, sinninin bu çağında düşdüyü tordan hələm-hələm canını qurtara bilməyəcəyini anlayan Məşədu Duman qarşıdan addım-addım ona tərəf gələn mübhəm bir qorxunun vahiməsindən getdikcə hövüllənirdi. Çox

çəkmədi ki, durduğu yerdə ağzı əyildi, gözləri bərələ qaldı...

Sahə inspektoru bu evə mərhəməmiş kimi heç kimdən izn almadan çardağa çıxıb xaxxaş dibçəklərinin hamısını yığışdırıb tökdü yerə. Sonra onları səliqə-sahmanla idarə etdiyi "QAZEL"-ə yüklədi, dalı-sıyca da bir siqaret yandırıb mənalı-mənalı bələdiyyə Sövdalı kişini süzdü. Sövdalının da elə bil ki, aşı-ğı alçı durmuşdu. Yerində dingilləyirdi. Özünü bekarçılıqdan vaxt öldürməyə yer axtaran və belə bir tamaşa əllərinə göydən düşən Gülbaydaq əhlinə göstərmiş kimi ovsunçuları haraylayıb deyirdi:

-Ədə, ay uşaq, xalxın yuxusunu ərsə çəkən o naxudaları göstərin bu camaata.

Perikmiş əfilər ovsunçu oğlanların əlində yarpaq kimi titrəyir, qıvrılaraq dəmbədəm haça dillərini göstərir, canlarını qoymağa yer axtarırdılar.

Kəndin həm "bərk gedən" və həm də qazdan ayıq sakinlərindən olan Narınc oğlu Burcu ovsunçuların onun evinə tərəf gəldiyini görüb üz-gözünü turşutdu, dodağının altında donquldandı, hövsələsini basa bilməyib bələdiyyə Sövdalı kişinin üstünə çımxırdı:

-A kişi, ayıbdı, camaatı özünüzdə güldürməyin. Bu benavaların da -ovsunçulara işarə elədi -boğazlarına kəmçik atıb sürüyürsən ardınca. Ayıbdır, valah, sizin yerinizə utanıram. Kəndin sosial problemlərini gündəmdən çıxarıb camaatın başını boş, mənasız əyləncələrlə qatırırsınız.

Bələdiyyə Sövdalı kişi uşaq deyildi ki, Narınc oğluna baş qoşub belə bir ümumkənd əhəmiyyətli tədbirin taleyini zərbə altında qoysun. Burcu deyilən bu vələdüznanın (xalq ona bekara yerə Narınc oğlu demir ki?) məqsədi ortaya qarışıqlıq salaraq üstünə gələn alovdan sıpcınıb çıxmaqdı ki, bunu da allaha şükür, şeytana papiş tikən Sövdalı kişi onun gözündən oxuyurdu, o babətdən də bütün bənd-bərəni onun üzünə bağlamışdı.

- Mənim evimin banına ilan necə çıxa bilər, -deyə Narınc oğlu Burcu kükrədi, boynunun şax damarları göyərdi. -Baxın, -dedi -hər tərəf tutulub, aradan bir sıçan belə keçə bilməz. Bizim evdə ilan yoxdu, gedin onu ayrı yerdə axtarın.

Belə məqamlarda tükünü darağa verməyən ağır, səngin bələdiyyə Sövdalı kişi Narınc oğlunu qıyqacı süzüb ürəyində dedi: "Alçaq, hələ arxan ye-

rə dəyməyib. Odu belə xoruzlanırsan. Bir azdan sənin də balıq kimi yerdə ağaran qarnını görürük..."

- Burada bizim, sizin söhbəti yoxdu! -deyə bələdiyyə Sövdalı kişinin əmisi oğlu "pırıq" Bəndalı kütəni aralayıb irəli şığıdı, Narınc oğluna barmaq silkələdi: -Burada Gülbaydaq xalxının gününü göy əski-yə düyən ümumi bir düşmən var: Onun da adı ilandır. Aduvu da ziyalı qoymusan, özün də qəzet oxuyan adamsan, gecələr bu vəhşilərin zülmündən camaatın nə çəkdiyini bilmirsən?! Təhr eləyib qonşu kəndlərə köçənlərdən xəbər yoxdur? Odu, sahə inspektoru yanında boynunu burub qalıb. Onun nə günahı vardı ki, kəndi bürüyən bu əfilərin ucbatından bir aylıq zarpulatasını kəsiblər. Ziyalı qabağa düşüb el üçün can yandırır, amma sən... -Sözünü yarımçıq kəsib arxada gürnaş verən kütləyə müraciət elədi: -Söz sizindir, nə deyirsiniz?

İki həftə ərzində yuxusuzluqdan gözləri qızarmış, "ilantutdu" həngaməsindən hələ doymamış kütlə nəre çəkib hayqırdı:

-Qoy ovsunçular işini görsün!

-Burcu müəllim, qonaqlara hörmət elə!

-Biz evimizdə rahat yatmaq istəyirik!!!

Narınc oğlu Burcu işin belə yoğunluğunu görüb tütəyin dilini çəkdi. İlantutanlar bir göz qırpmında evin çardağına çıxdılar. Çiyinlərindən asılmış hanayı xurcunlara əl atıb öz işlərini sahmanladılar. Əfilərdən ikisini çıxarıb banın sağ küncündə, gün düşən yerdə sırayla düzülmüş al-əlvan xaxxaş dibçəklərinin boynuna sarıdılar və təntənəli bir şəkildə aşağı düşüb öz ovlarını düşmən üzərində belə bir qələbənin həsrətində olan arğın-yorğun Gülbaydaqlılara nümayiş etdirdilər.

Narınc oğlu Burcu içini hal aparmış zahı qadınlar kimi böyümüş gözlərlə xaxxaş kollarının arasında qıvrılan ilanlara key-key baxır, fikrini cəmləyə bilmirdi. Beynini, bütün varlığını döyəcəyən, ağardan fikir bu idi ki, "kitab bağlandı... gedib o alçağa səs versəydim bəlkə başıma bu oyun gəlməzdi..."

Bu dəqiqələrdə gülümsəyən bələdiyyə Sövdalı kişinin üzündə canlanan cizgilər Narınc oğlunun sinəsinə, boyun-boğazına çalın-çarpaz dağ çəkirdi.

Bu ara sahə inspektoru ona yaxınlaşıb astadan: -Yerinə əriyim -dedi -

Qulaqları darı dələn bələdiyyə Sövdalı bu sözü eşitdi və haqq üçün, heç xoşuna gəlmədi. "Yıxılana balta vurmaq yaxşı iş deyil" sözünü dilinə gətirmək istəyirdi ki, ovsunçu qonaqlardan biri onu kənara çəkib qulağına nəse pıçıldadı.

Bu minvalla ovsunçu oğlanlar otuza yaxın evin çardağına çıxaraq çətilmiş xaş-xaş kollarının arasında gizlənmiş o murdar heyvanları boğazlayıb tökmüşdülər hanayı xurcunlara. Adam öləcək, haqq üçün, bəzi evlərin çardağındakı xaşxaş kollarının arasında o lənətə gəlmişlərdən tapılmamışdı. Amma bununla belə o xaşxaş dibçəklərini ta bundan sonra çardaxda saxlamaq olmazdı. Madam ki, o şoğəriblər xaşxaş güllərinə bir belə maildir, gərəkdir dibçəkləri aradan çıxarıb o murdar heyvanların ümidini kəsəsən...

Axşamüstü iş başa çatandan sonra tamaşaya toplaşan kütlə yavaş-yavaş dağılırdı. Hamı məmnundu, adamların üz-gözündən ilan xofu çəkilib getmişdi. Gülbaydaqlılar indi qıçlarını qıçlarının üstünə uzadıb rahat yata bilərdilər. Bu şadyanalıqdan vəcdə gələn yerli şair Alxud Alagöz qələmə sarılıb isti-isti yazmışdı:

Dərd-bəlanı dəf eləyən -Sövdalı,
İlanları məhv eləyən -Sövdalı,
Heç görübsüz səhv eləyə Sövdalı?!
Verdiyimiz səslər ona halaldı!

Molla Qurban kişi də payını boyata qoymayıb bələdiyyə Sövdalı kişini maşına mindiyi yerdə "yaxalayıb" dedi:

- Yeznə, and olsun o qədimi salam-ələykə, dünən gecə yuxuda səni o müqəddəs ziyarətdə görmüşəm. O ləyin şeytanlara elə şövqlə daş atırdın ki, day nə deyim. Sözümün canı budu ki, bu barədə fikirləş.

-Yuxun çin olsun, ağsaqqal, -deyə bələdiyyə Sövdalı kişi gördüyü yuxuya görə ona minnətdarlıq etdi. -Gördüyün yuxu, -dedi -mənim öz arzumdur. İnşallah, vaxtı gələndə bu işi əmələ gətirərik...

Bu ara yaşlı bir qadın özünü bələdiyyə Sövdalı kişinin üstünə atıb onun ayaqlarını qucaqladı:

- Qurban olum, Sövdalı -dedi -sən özgeşi deyilsən, elə öz inəyimizin balasısan, bacı oğlusən, qurtar bizi bu bəladan, çevir bizi o gül balalarının başına. -Qadın bələdiyyə Sövdalının çiyinlərini çəkib gözlərini döydüyünü görüb dedi: -O zəhrimar xaşxa-

şı deyirəm də... Polis evimizi ələk-vələk elədi. Kişini də maşına basıb apardılar. O benavanın saqqızını oğurlayan şirkət Mameddir. Xaşxaşın tumunu da, dibçəkləri də camaata paylayan o köpəyoğludur. Mənim kişim dəsxəşə getdi... Qurban olum, Sövdalı, illac elə...

Bələdiyyə Sövdalı kişi onu arxayınlaşdırıb dedi:

-Güləzər bacı, sakit ol, özünü üzmə. Kişini ora da duza qoymayacaqlar ki? Yəqin ki izahatını alıb sərbəst buraxacaqlar. Bir də ki, vallah, mən o işlərə baxmıram. Mənim narahatlığım bu ilan sarıdandı. Şükür allaha, o da camaatın gözü qabağında həll olundu. İndi hamı evində rahat yatacaq.

Gecədən xeyli keçmiş kəndə vəlvələ düşdü: "Qoyma, qaçdı", "Tut, tut, o narkotik əclafı". "Saxla onu, qoyma aradan çıxal!" sədaları, ağlaşma və siqnal səsləri, perikmiş mal-qara böyürtüsü, at kişnərtisi, şəkənlənmiş itlərin uzun-uzadı zəhlətökən hürüşü kəndi başına götürmüşdü. Əlbəttə, bu hay-küy heç də uzun sürmədi. Yaz gecəsinin bir aləmində kənd sakitləşdi. Bir az bundan əvvəlki qarışıq səsləri ilbizlərin nəğməsi, coşub çağlayan bahar sularının şaqqıltısı, nəğməkar quşların xoş avazı əvəz etdi. Amma di gəl Gülbaydağa bəxş edilən bu rahatlığın müqabilində səhərin gözü açılan kimi bələdiyyə Sövdalı kişinin qulağına bəzi yava-yava sözlər çatdı. Güya ki, bu ilan söhbəti onun öz uydurmasıdır, quraşdırdığı tələdir. Allahı arada görməyəndə bunları deməyə nə var ki?!

Nuranə NUR

HEÇ BÖYÜMƏMİSƏN

Görüşə gəlmisən keçmişinlə
əllərində bir qucaq süni ümid çələngi,
gözlərində cavabını
tək özün bildiyin suallar,
dilində
yalanlarını isbat edən andlar.
daha nə deyim, gəlmisən
yenə həmə, o sənsən.
Hisslərin kirayə paltarın kimi
Hələ də ruhuna böyük gəlir.
Heç böyüməmişən.

NEYLƏYİM

Eşqin dəryasında boğuluram mən,
Üzmək çox çətin, axı neyləyim?
Əriyib gedirəm, yox oluram mən,
Dözmək çox çətin, axı neyləyim?

Könlümün öz ahı, öz naləsi var,
Onu məndən başqa heç kim eşitmir.
Ağlayan, inləyən bir ney səsi var,
İçimdə sızlayır, dərdi bilinmir.

Taleyim mənimlə edir zarafat,
İncidir, ağladır, baxıb hey gülür.
Verəcək sonunda mənə mükafat,
Yorulmuş, tükənmiş sakit bir ömür.

AY ADAMLAR

Sözüm çoxdu ürəyimdə
Hər ötənə necə deyim?
Gündüzlər sirr saxlamaz ki,
Gəlsin, yenə gecə deyim.

Ulduzlarla danışırım,
Ayla dərdimi bölürəm.
Ay da mənə sirrin verir
Bölüb yarisin görürəm.

İstəmirəm duysun məni,
Hər ağzı göyçə binəva.
Ondan yaxşı qiymət verər
Sözümə torpaq, su, hava.

İnciməyin, ay adamlar
Mən sizdən bir az uzağam.
Allah toxum səpir mənə
Misra-misra cücərirəm
Sözü bitirən torpağam.

DƏRDLİ GECƏ

Gecələr səmadır görüş yerimiz
Bütün duyğularım sirrli, sehrli.
Bilirəm, mən baxan parlaq ulduza
Sən də həsrət ilə baxırsan indi.

Gözü xumarlanır xəyallarımın
Nə bu xəyal yatır, nə mən yatıram.
Mən sənə həsrətəm, o da Günəşə
Yenə kədər alıb, qüssə satıram.

*Libası qaradır dərdli gecənin
Onun da yaraşır qəm çöhrəsinə.
Mən ona dərdbölən, o mənə həmdəm
Bu dərdi vermərik bir özgəsinə.*

*O da mənim qədər çəkir izzirab
Gecənin içində səni gəzirəm.
Gəzirəm, zülmətin dərinliyində
Xəyalın sapına ümüd düzürəm.*

*Nə sənin, nə mənim, nə də gecənin
Yoxdur bir günahı, yoxdur nöqsanı.
Səadət üfüqdür əl çatmaz ona,
Vüsali itirdim hicran zamanı.*

BİLMİRƏM

*Ürəyimlə sual-cavab,
Günboyu söhbət edirəm.
Özümləyəmmi, səninləyəmmi?
Bilmirəm.
Düşündüklərimi deyil,
məcbur olanı deyirəm.
Mən beləyəmmi?
Bilmirəm.
Bir sən varsan, yanımdasan.
Mən də sənin yanıdayam.
Qəlbindəyəmmi?
Bilmirəm.*

YOL GEDİRİK HƏQİQƏTƏ

*Dünən ölən günün yası bitər-bitməz
Bir yeni gün də doğuldu.
Yaxşı ki həyatın bu qanunu var
Ölənin yerinə biri doğulur.
Yenicə doğulmuş günün əlində
Qaranlıq əriyir,
Zülmət boğulur.*

*Bu günün də öz hökmü,
Öz yazısı var.*

*Dünən də başqadır,
Bu gün də başqa.
Hər gün ürəyimcə olaydı keşke.
Bu gün doğulandan ölənə qədər...*

*Nələr olur, nələr bitir
Günün bitməsini istəməsək də,
Zaman bizi itələyir,
Zaman keçmir üstümüzdən
Vaxt öldürə-öldürə
Gün öldürə-öldürə
Yol gedirik həqiqətə.*

ŞAİRLƏR

*Asan görünər kənardan
çoxuna şeir yazmaq.
Nə var qafiyə uydurub
Sözü - sözə qoşmağa.
Nə var söz ilə güləşib,
üzərindən aşmağa.
Çox böyük iş olubdur
Şeir yazır filankəs,
Nizamidən, Füzulidən sonra
əbəsdür, əbəş.
Heç oxuyan varmı sənin
yazdığın şeirləri?
Kitabı çıxarmaqçün
Satdın evdən nələri?
Qiymət verən yoxsa əgər
Şeir yazmaq mənasız.
Axı başqa sənətin var,
ay qız...
Bəlkə bu, sənə azdı?
Mənə hər gün belə deyirlər.
Özü də işə bax ha,
"Odlar yurdu" ölkəsinə
Şair yurdu deyirlər.*

YAĞIŞ

Tökülür göylərdən dərğahın nuru
Göydən gələn yolu çizir bayaqdan.
Sanki yerə axan dirilik suyu,
Məhəbbət gətirir sirrli bulaqdan.

Göyə baxdıqca mən sevdalanıram
Çılğın duyğularım uçurur məni.
Mən xoşbəxt oluram, yağış yağanda
Göylərin eşqiylə sevirəm səni.

Toxunur üzümə, yanaqlarıma
Elə bil, sevgilim oxşayır məni.
Sonsuz şükr edirəm, mən öz Tanrıma
Görürəm, duyuram bu möcüzəni.

Yağır o, sakitcə yağır hissimə,
Ruhun ehtiyacın duyurmuş demə.
O, yağır qəlbimə, yeni əkdiiyim
Məhəbbət çiçəyim solmasın deyə.

Mən şeiri bitirməmiş
Bitdi bu yay yağışı.

KƏDƏRLİ PƏRİ

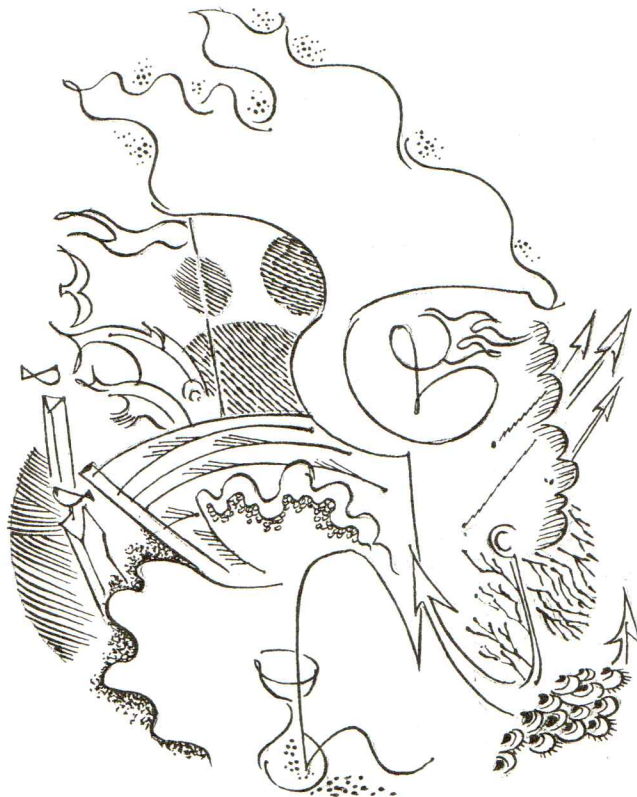
Elə bil dünyaya gələndən bəri,
Bir rolum var mənim – “kədərli pəri”.
Nəmli gözlərimdə qoruyub nəmi,
Yalnız xəyallarda şadlıq edirəm.

Gedirdim yıxıldım həyat yolunda,
Bilmədim nə vardı yolun sonunda.
Qismətə yazılan əzab odunda,
Alovsuz, tüstüsüz yandım, bilirəm.

Dünyaya gələndə insan aldanır,
Ürəyim köksümdə sanki dağlanır.
Həyat səhnəsində pərdəm bağlanır,
İndi icazə ver, artıq gedirəm.

YAY YAĞIŞI

Yayın qızmar çağında
Günün gün ortasında
Bir bulud kövrəlmişdi
Bayaqdan bəri yaman.
Günəşdən küsüb, bəlli
Çox yandırıb, yaxmışdı
Günəş onun qəlbini.
Neyləsin axı, Günəş?
Xasiyyəti belədir.
Keçib hərdən buludun
Arxasında dururdu.
Könlünü almaq üçün
Hərdən bir göz vururdu.
Birdən-birə nə oldu?
Nə baş verdi, nə işdi?
Əhvalımı dəyişdi?
Bulud ağladı yaman
Elə sıxdı gözüünü,
Damlalar tez-tələsik
Yerə atdı özünü.
Tez küsüb ağlasa da
Tez kiridi, nə yaxşı.

Ağa Laçınlı — 70

Oqtay QORÇU

GÜLƏN ADAM NECƏ ÖLÜR?

Nə qədər ki, sağam, hər gün eyni sualı verəcəm: gülən adam necə ölür? Bu sirri mənə açan yeganə adamın atam Ağa Laçınlı olacağını bilirəm. Məni həmişə çox istəyib, elə indi də istəyir. Əcəldən haqqını alan atam məndən heç nəyi gizlətməyib, nə vaxtsa, günlərin bir günü üzünü gündoğana çevirən və susub eşitmək istəyən oğula ancaq atası dünyanın ən möcüzəli sirrini açıb deyə bilər.

Özümü ətrafımdakılara təqdim eləyəndə, "Mən Oqtayam" deyəndə həmişə də səhvimi belə düzəldərdilər: "Ağa Laçınlının oğlu Oqtay".

Hamı ölənlərini yada salır, mən də ölümdən, əbədiyyətdən söz açə bilərəm, ancaq sənəin də zəhlən getdiyi şablon standartlardan uzağam, eləcə atamı xatırlayacam...

**265 sayılı
orta məktəbin şagirdi**

Hər dəfə yadıma düşəndə, vallah, utanıram. "Atan sənə qurban!" kəlməsini hər saat, hər dəqiqə eşidən şagirdin qalmaqalları. Tez-tez deyirsən, mən yatanda da, oyananda da: - Ata qurban, nətəhərsən?

Necə olduğumu bilirsən, müəllimlərimə si-təm eləmişəm, universitet tələbəsi də oldum, amma özümü dəyişə bilmədim. Mənə dərş demisən, bağışla, Ağa müəllim!

Sənə danışmışam, 265 sayılı orta məktəbin müəllimləri, şagirdləri direktor Qərib Fərəcova (Qəbri nurla dolsun!) elə hey şikayət edirdilər. Bir gün Qərib müəllim məni otağına çağırırdı, içəri girən kimi sol əlimin barmağındakı üzüyü gözü aldı, kinayəli gülüşüylə başımın üstünü kəsdirib soruşdu:

- Oxumaqdan yoruldun, indi də evlənmək istəyirsən? Nişana məni niyə çağırırmamısan?

Çəkinə-çəkinə qımışıb dedim:

- Qərib müəllim, Allah haqqı, doxsan qəpiklik adi üzükdü, "Rubin"dən almışam.

İri, tüklü əlini uzadıb barmağımdan üzüyü çıxartdı, həmişə əlində gəzdirdiyi lövhə ağacının ucuna salıb qıvrım tellərimin gizlətdiyi kəlləmə vura-vura amiranə tərzdə dilləndi:

- Mənim nadinc uşaqlardan xoşum gəlir. Demədim ki, mənə arxalanıb müəllimlərə zülm eləyəsən, dalaşasan... Bu gün də "Çu" oynayanda ilişmisiz.

Dinmədim, istədiyi qərarı onsuz da verəcək. "Çu" qumar növüdü, xırda dəmir pullarla oynayırlar. Qərib müəllimi inandırmaq çətin olsa da, yenə yalan quraşdırmalı oldum:

- Düzdü, ordaydım, amma oynamırdım, pulumu uşaqlara verdim. Borc kimi...

- Gözümün içinə baxıb birdən kükrədi:

- Qudurmusan?! Borc da verirsən hələ, eləmi?! Pulun belə çoxdu niyə kinoya, "marojna"-ya xərcləmirsən?

Çiynimi qısıb başımı yerə dikəndə yenə üstümə qışqırdı:

- Ağa Laçınlının tələbəsi olsan... Əgər səndən adam çıxsa... Başını qaldır! Yalandan boyununu bükmə, çox elə utanan üzün var! Sənirləyəm, artist! Ağa müəllimin tələbəsi olasan kaş, bax, onda bilərsən müəllim kimdi, nələr çəkir? Bəlkə onda qanarsan...

Köksünü ötürüb sözünə ara verdi, danışmağa başladı, yenə və sonuncu xəbərdarlığını eşitdim:

- Adam kimi deyilənlərə qulaq as! Dərsdə sakit otur! Dalaşma, çox deyirlər, hamı mürdəcir üzündən bezib, amma məktəbdən qovulmayacaqsan.

Sonra gözləmədiyim hadisə baş verdi, direktor heç vaxt qumar oynayan şagirdin pulunu qaytarmırdı və mən yeganə "qumarbaz" idim ki, pulum batmadı.

Siyirtməni çəkib, ordan çıxartdığı qepikləri ovucuma tökdü:

- Ala, qumardan qalan qazancındı, kinoya, yeməyə xərclə, yekəbaş! Özü də atanı məktəbə çağırırsalar, gətirmə, heç kimə qulaq asma! Mənə de, eşitdin?!

- Əliylə qapını göstərib, üz-gözünü turşutdu.
- Gözüme görükmə!

Otaqdan çıxdım və bir də "Çu" oynamadım. Amma az keçmədi, yenə aləm qarışdı, dava saldım, Fəxri də, dəhlizdə qızlar baxa-baxa, məni şillələdi. AĞAyanın atasının səbri də daşdı həmin gün və Seyran müəllimin pərişan ovqatı, səsi:

- Sən o kişini yüz il qocaltdın, - deyib başını buladı ədəbiyyat müəlliminim.

Bakı Dövlət Universiteti

Filologiya fakültəsinin tələbəsiyəm. Məmməd Əmin Rəsulzadə adına Bakı Dövlət Universitetində təhsil alıram. Dərslərə gedirəm,

amma ürəyim istəyən kitabları oxuyuram, mübahisə eləməkdən yorulmuram, özumdən çox razıyam, elə bilirəm cəmiyyət içində təklənən qəriblər sırasına öz adıma da yazmışam.

Yaratdığım obraz isə deyiləsi deyil. Dostum Anar deyir ki, sən məhlədə görünəndə adamlarda təsəvvür beləydi: "Oqtay tez-tez yoxa çıxır, cinayət aləmiylə bağlı adamdı".

Mən özüm də yavaş-yavaş "Oğrusan? "Zakonnik"sən?" suallarından yorulmağa başladım. Adamları qınamıram, oğru olmasam da, oğruları tanıyırdım, ancaq vaxt oğrusuydum mən. Universitet tələbəsinin "türemşik" portretini çəkirdi adamlar.

Dərsdən çıxıb tələbə yoldaşlarıma, Əlabbas, Nicata qoşulub pivə içməyə getmişdim. Xudmani yer tapıb, pivə məclisi qurmuşduq. Yarım saat oturduq, kafedən çıxanda birdən Əlabbas arxaya çevrilib soruşdu:

- Nicat hanı?

Kafeyə qayıtdıq, içəridə onu vurnuxan görüb təəccübləndik. Əlabbas soruşdu:

- Hardasan, alə?

Nicat eynəyini düzəldib çəkinə-çəkinə dilləndi:

- Əli, qapını tapmırdım.

Qəşş eləyib getdik... Metroya üz tutmuşduq ki, yolda qarşımıza Ağa müəllim çıxdı. Hələ də gülürdük, bizi belə görüb sorğu-suala tutdu:

- Hardan gəlırsiz? Bu nə kef-damaqdı belə? İçmisiz?

Tez onun halını görüb gərginliyi aradan götürmək üçün dilləndim:

- Ata, pivə içib kafedən çıxanda görduk ki, Nicat yoxdu, kafenin içində azmışdı, qapını tapmırmış.

Atam yüngülcə gülümsündü:

- Aparmayın özünüznən də, içmək düşmür ona. Nicat yaxşı oğlandı, atası rəhmətlik də halal, gözəl kişiydi. Bir-birinizdən muğayat olun. Evə gedirsən, Oqtay?

Atamla yol yoldaşı olmaq istəmədim. Qulağıma pıçıldadı:

- Pulun var?

Başımı tərpətdim, müəllimimizdən ayrılıb getdik gəzməyə.

Xatirədəki tay-tuşlar

Kinodu elə bil. Ağ-qara lent. Beyin arxivində olanlar hərəkətə gəlir. Bir şair vardı - Vilayət Rüstənzadə (Ruhu şad olsun!). Sağlığında çox yanında oldum, onu tanıdığım gündən bu köhnə kişinin xatirələrinə yol yoldaşıyam.

Vilayət əminin xatirələrinin içindəyəm, söz açdığı şəhərləri, adamları tanıyıram. Moskva kadri. Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunun tələbəsi olan, yaşı hələ otuzu haqlamayan, qara qaşlı, şevə saçlı, ucaboy, cavan şairi də tanıdım. Adam tanıyanam axı... O da mənim kimi danışır, o da mənim kimi sevinir, onun biləyindəki xal da mənimdi, eyni zarafatı eləyirik, o da mənim kimi küsür, o da hərdən... Tanıyıram bu AĞAyanı duruşlu, LAÇIN(lı) oğlanı. Mən hamını, hər şeyi görəni kimi tanıyıram, mən, kişnərtisi Ağdamda, Şuşada, Qatar qayada, El yolunda eşidilən, qütbət ölkədə, kraliçanın firavanlığında çatlayan, Qarabağın Zaman atını da qara gözlərindən tanıyıram.

Mən Məmməd Əminin, Hacı Zeynalabdinin, Üzeyir bəyin, Cavid əfəndinin, Ziya Bünyadovun, Mehdi Hüseynzadənin, ermənilərlə savaşıda, Fərrux dağıda şəhid olan Həbil Misir oğlunun, gülə-gülə, oğullarının çiyində evindən qalib kimi ayrılan Ağa Laçınlının əcalı adlayıb üz tutduğu məkanı da tanıyıram. Görüşməsəm də hamısının ünvanı mənə bəllidi, elə hey gözləyirəm, amma üç ilə yaxındı atam evə gəl-mir. Əlac bir gün "dünyanın ən gözəl ölüsü"nə çevrilib atamın əlindən tutmaqdi və əlimdən tutan atam məni elin kişilərinə, Məmməd Əminə, Hacı Zeynalabdinə, Üzeyir bəyə, Cavid əfəndiyə, Ziya Bünyadova, Mehdi Hüseynzadəyə tanıdanda sevincək laçınli şairin qulağına pıçıldayacam: "Ata, hamısını tanıyıram e, Həbil də bilir..."

...Ağ-qara lent. Elə bil kiminləsə telefonda danışırıam, dəstəkdən doğma səs eşidilir, qışqırıram:

- Mənəm, ata! Mənəm, Oqtay! - Gülür, yenə çağırıram. - Eşidirsən, ata?! Zarafat eləmirəm, qulaq as! Gör nə deyirəm...

...Mən arzuma çatacam...

Həkimlərin təsdiqlədiyi ölüm kağızıyla məni aldada bilməzlər, bu dünyada o qədər sənəd

hazırlanır ki...

Doğum tarixinin qarşısında yeni və son tarix yazılacağı gün atasının öldüyünü təsdiq edəcək yeganə adam oğlu olmalıdı. Ancaq hara tələsirəm, onsuz da ölümün sirri bir gün açılmalıdı. Gülən adam necə ölür? Mən atama şəhidlik eləməyə hazıram...

...Onların səsi məni diksindirdi, Vilayət əmiylə atam söhbət eləyirlər. Onların dialoqundan bir parça.

Ağa Laçınli: - Vilayət, bunnan sənə nə tay-tuşluğun? Nə danışırısan, nə deyirsən Oqtaya?

Vilayət Rüstənzadə: - Yaxşı oğlandı, dostuq.

Ağa Laçınli: - Səni tanıyandan bəri Oqtay məni yaman çox sorğu-suala tutur, belə birtəhər olub ey.. - Atam köhnə dostuna baxır, Vilayət əmisə mənə göz vurub gülür. Yenə atam sual verir. - Vilayət, ona şeirdən danış, öz şeirini oxu...

Vilayət Rüstənzadə: - Qorxma! Mən ixtisarla danışırıam hələ...

Atam, Ağa Laçınli duruxur və birdən barmağını silkələyə-silkələyə şaqqanaq çəkir, ancaq gecdi, artıq informasiya alınıb. Mən tələbə, şair, Moskvada təhsil alan Ağa Əliyev haqqında çox şey öyrənmişəm. Atam nə eləyibse, haqq eləyib. Mən də belə yaşayıram.

"Tağıyev" dəyirmanı və "NKVD"

Yoxsa o düşünür keçən illəri,

Düşünür etdiyi pis əməlləri.

O, neçə pöhrəni kökündən vurub,

O, neçə ağacın qəsdinə durub...

Bu, atamın "Balta" şeirindəndi. Zaman-zaman sapı özümüzədən olan "balta"ların sovet Azərbaycanında tüğyan eləyən çağlarında, 1962-ci ildə yazıb bu şeiri. 22 yaşında.

Bir gün "NKVD"-nin vaxtilə məskən saldığı köhnə binanı mənə göstərüb demişdi:

- Burda nə oğulları baltalayıb kafirlər. Nəslimizin başbilənlərinin də axırına burda Mir Cəfərlə ermənilər çıxıb. Rəhmətlik Əhməd əmim danışardı ki, Qazi Zülfüqar sonuncu gün Müşfiqlə bu xarabadan Qum adasına aparılıb, gül-lənlənib hər ikisi. - Atam məni tələsdirir. - Gəl

tez gedək burdan, baxılası bina deyil, göz da-
ğdı.

Və gəzə-gəzə mənə Dədə Ələsgərin "Gilə"-
sinin əri, aşığın dostu Qazi Zülfüqardan danı-
şır. Ata babamın qardaşı, 37-ci il repressiyasın-
da güllələnən iki qardaşdan biri, Göyçə maha-
lının qazısı Zülfüqar.

Şəhərdə "Tağıyev dəyirmanı" kimi tanınan
qədim, uçuq tikilinin qarşısında dayanırıq, atam
vəcdə gəlir:

- Allah sənə rəhmət eləsin, Hacı! Mən bu də-
yirməndə fəhlə işləmişəm, 1960-cı illərdə. Bu-
ranın bərəkəti möcüzədi, kişinin nəfəsi var axı.

Atamın gözləri parıldayır. Qəribədi, Hacinın
əlindən alınan, sovet hökumətinin özününkü
elədiyi un dəyirmanında kim işləyibse, hamı-
dan eyni sözü eşitmişəm. Bu dəyirməndə illər-
lə yerini bir-birinə təhvil verən müdirlərin adını
heç kim xatırlamır, hamı Hacı Zeynalabdinin
fəhləsi kimi danışır, halal çörək yeyənlər, Tağı-
yevin övladları. Və birdən mənə elə gəlir ki,
sağlığında olduğu kimi yenə hər gün faytonuy-
la dəyirmanı, işçilərə baş çəkməyə gələn Ha-
cı fəhlələri dönə-dönə kiməsə tapşırır: "Bir kim-
səni incitməyin, Allah xatirinə! Kimin nəyə ehti-
yacı olsa, söyləyin. Gedirəm, Allah ruzinizi ver-
sin!"

Un dəyirmanının sahibi, milyonçu Tağıyev,
Azərbaycan vətəndaşı. Hər gün, qayğılarımızın
içində olan, tikəsini bizimlə bölüşən KİŞİ. Hər
gün, bu gün də...

Atamın, mənim "Ümid"im

Nə vaxt ki darıxacağımı bilirəm, bu misraları
oxuyuram, bir bəndlilik "Ümid" şeirini deyirəm,
lap çoxdan, 1962-ci ildə yazılıb. Oxuyuram:

*Durmuşam buludlar qaynaşan yerdə,
Döyür alaçalpo üzümə mənim.
Qışda qurşağıma qar çıxan yerdə
Yazda gül çıxacaq dizimə mənim...*

Gəl indi, payızda, qışda, yazda, yayda da-
rım... Atam yazdığına görə demirəm. Vallah
şeyirdi bu, əzbər bilirəm. Necə darıxasan axı?...

Mənim də bir şeirim var - "Çağır məni".
1972-ci ildə yazılıb. Oxuyuram:

*Bir yayılıb yastılara,
Deyəydim ki: oxay-oxay!
Bir cumaydım saf sulara,
Qolum üstə oğlum Oqta!*

Anamdan müsahibə istədim, danışmadı

Dedim ki, atam haqqında ölümündən sonra
yazılan xatirələrdən xəbərdarsan, bu yaxınlar-
da kitab da çıxacaq, nəseə söyləmək istəmir-
sən?

Mən:

- Atam haqqında xatirələrini söylə.

Anam:

- Camaata atandan danışasıyam?

...Anam danışmadı...

Laçının işğalının ildönümü

1918-ci ildən üzü bəri çəkdiyimiz sitemlər
həm yaddaşımdı, həm də yuxularımız. XXI
əsrdi. Qarabağ adlı yaramız hələ qanayır və
Laçının işğalının on səkkizinci ildönümü. Bu ta-
rixi öncə yenə atam xatırlatdı ki, unutmayım.
Atamın yuxularının silsiləsində mənim də yuxu-
larım var. Onu tez-tez yuxuda görməsəm də,
darıxmıram, nigarançılığım yoxdu, çünki yuxu-
larım atamın əsərləridi. Mən onun hər gün şeir
yazmağını arzulayıram, tez-tez yuxuda görmək
istəyirəm atamı. Qara bağlayan vətənin, mü-
hasirədə qalan Qarabağın bir günü yuxuma
girdi. Kresloda oturub odlı-alovlu nəseə danışır-
dı atam, söhbət eləmək istədim, amma qəzəb-
lə sözümü kəsdi, ara vermədən danışdı...

...Günorta saat üçdək yuxumu yoza bilmə-
dim. Sonra televizoru açıb "Xəbərlər"i eşitmək
istədim və diktör xanım elə ilk kəlməsindəcə
yuxumu yozdu: "Laçının işğalından on səkkiz il
ötür..."

Bağışla! Bağışla, ata! Unutdurmaq istəyirlər,
bağışla!..

Darıxma, Ağa kişi, darıxma, atam! Gün gə-
lər, dünyanın ən gözəl bənövşə müjdəsini sə-
nə mən bağışlayaram, Laçın Ağa, darıxma!
Darıxırsansa, sirrini mənə aç: gülən adam ne-
cə ölür?

Ağa LAÇINLI

Ümid

*Durmuşam buludlar qaynaşan yerdə,
Döyür alaçalpo üzümə mənim.
Qışda qurşağıma qar çıxan yerdə
Yazda gül çıxacaq dizimə mənim...*

*İllər dağa dönüb düşdü araya, -
Ortada çox umu, çox küsü olub.
Yaxşı ki, axşamlar Aya baxırıq,
Göylər də barışıq güzgüsü olub.*

Görəndə gözünə çox baxmamışam,
Elə bilirsən ki, darıxmamışam...
Axı neyləyim ki, yalnız bir quşam,
Yuxum da bir anın mürgüsü olub.

Yağıma yağışan... gül açsın bağın,
Bəs nədir özümlə bu çarpışmağın?
Vallah, val dəyişib sözdən qaçmağın
Sozalan canımın üzqüsü olub.

*Səni tanıyandan girincəm, girinc,
Nə könlüm toxta qdı, nə qulağım dinc.
Bu necə sevgidi, bu necə sevinc, -
Dərddən oxuyanın türküsü olub.*

*Sənin bir baxışın daşı mum eylər,
Gülsən, buxarlanır gülünc gileylər.
Halımdan halıdı tutqunca göylər,
Buludlar başımın tüstüsü olub.*

Çəkdiyim ağrını çəkməsin heç kim,
Gör neçə üzü var bu keşməkeşin.

*Yarıyan eşqimi qoruyan eşqin
Ömrümün qorxusu-hürküsü olub.*

Mənim gecələrim

*Mənim gecələrim hər gecə oyaq,
Mənim gecələrim gözləri açıq.
Mənim gecələrim özündən dumağ,
Gündüzə qarışıq, Günə bulaşık.
Bir tut ağacıyam - tərəcəm masa,
Silkinib tökürəm bütün xarımı.
Şeir yazmayanda -
 mən heç olmasa,
Üstünü örtürəm balalarımın*

Tapşırmışam

Güllərə tapşırıbmışam - sən gəlincə köçməsin.
Yellərə tapşırıbmışam - yanından da keçməsin.
Bahara tapşırıbmışam - qışda girsin yuxuna.
Yollara tapşırıbmışam -
aşa-aşa dağlardan
 səni o uzaqlardan
 gətirsinlər yaxına.

Göylərə tapşırmışam - ağ don biçsin gününə.
Neylərə tapşırmışam - son qoysun dərd ününə.
Günəşə tapşırmışam - oynasın otağında.
Gülüşə tapşırmışam - qaynasın dodağında.
Sellərə tapşırmışam - körpünü dəbərtməsin.
İllərə tapşırmışam -
neçə ki biz ayrıyıq,
ömrümüzdən ötməsin.

*Mən səni tapşırırmışam - elə özüm özümə.
Özüm köçəri quşam,*

*mahnıma tapşırırmışam -
yaşasın əvəzimə.
Mahnıma tapşırırmışam -
könlünü səhər-axşam
Oxşasın əvəzimə.
Tapşıraraq hamıya,
tapşıraraq hər şeyə
adını dönə-dönə, -
Bircə kövrək sevgimi
tapşırıram mən sənə .*

Mənəm

*Bir Günəş var, bircənə Ay,
İkisinin biri mənəm.
Tənisini tanıyanın
Sirdaşı mən, piri mənəm.*

*Ürəyimdə istək inlər,
Nə duyacaq dəli cinlər.
Ad qorudum - deməsinlər
Arılığın kiri mənəm.*

*Uğrasam da çox sellərə,
Can yandırdım bu ellərə,
Güc əkmişəm könüllərə,
El qolunun giri mənəm.*

*Yağısıyam yaman devin,
Varlığımıza sən də sevin.
Doğma yurdda duran evin
Dirəyi mən, tiri mənəm.*

*Əlim Tanrı yazarıdı,
sözüm dərdin azarıdı.
İndi yaltaq bazarıdı,
İrəlidi iri mənəm.*

*Qapan ölüm, öpən ölüm,
Köpək kimi köpən ölüm,
Məni yerə tapan ölüm,
Ölü sənsən, diri mənəm.*

Şəhərli ağac

*Şəhərli ağacı ağ bıçaq soyar,
Buşqu da yeriklər uca boyuna.
Külək ağ kağızdan kəfən dolayır
beli bükülmüşün saplaq boynuna.*

*Dinməzcə quruşar yol qırağında,
Üzünə tüpürər palçıqlı təkər.
Barından üst-başa boyaq yağanda
budağı baltalar şilləyib-tökər.*

*Əsən yarpaqdan da qorxu sallaşar,
Quşlar sığnacağı quş olar birdən;
Yaralı-yaralı mayallaq aşar
yaraq ambarının üstündə bitən.*

*Tanklar çinarın da bağrını yarar,
Qan damar söyüdü un ağılığına.
Gəlmə akasyalar tikan batırır
yerli qovaqların yumşaqlığına.*

*Şəhərli ağaclar bic-bic öskürər,
Sağa göz gəzdirər, sola marıtlar;
Boylanıb evlərdə gözəllik görər
baldırı əhəngli qoca palıdlar.*

*Qışda başqalaşar yazın oyunu,
Başlanar kaktusun dibdən eşimi; -
Hər gələn bir yerdə bitirər onu
bizim buyruq qulu başçıları kimi.*

*Şəhərli ağaclar yaman darıxar,
Qırın dar buxovu qırırlar yenə.
Şəhərli ağaclar çəpərdən çıxar,
Qaçar öz yerinə, öz meşəsinə...*

Mənimki

*Bir əkdiyim duzda yandı, birisi buzda,
Bir səpdiyim toz artırdı quraq payızda.
Bir bitəsim çürüyübdü bu ötən yazda,
Necə deyim gələn yaya qaldı mənimki?*

Bax könlümdən axan qana - çiçəyim budu,
Bax gözləri can satana - göyçəyim budu.
Toyuma da toy tutdular - gerçəyi budu, -
Qarşıdakı qara vaxta qaldı mənimki.

Çox didildim içəridən mən didim-didim,
Durum kimə gileylənir, ya hara gedim?
Verdiyimi bu dünyadan ala bilmədim,
O dünyaya, o dünyaya qaldı mənimki.

Oldu qurtardı

Qurulu yuvanı dağıdıb sökdük,
Ağrı bayramıdı bu kəfəklük.
Bir sıyıq sirdaşlıq, dəli dönüklük
Məndən "yox" payını aldı qurtardı, -
Oldu qurtardı.

Satdı, gözü satdı üzü göyçəyi,
Çoxdu bəzə ürayın dal girecəyi.
Yazı bəyəndirən bəyaz çiçəyi
Payızın boz yeli yoldu qurtardı, -
Oldu qurtardı.
Ayrıldıq çox dərddən az duya-duya,
Həmişə bir elə su suçları yuya?
Tar-qaval gərəkmez qurduğun toya,
Şeytan şırıltığını çaldı qurtardı, -
Oldu qurtardı.

Küsülü ruhumuz göydə lallaşar,
Danışan yuxumuz ha nağıllaşar.
Bu acı ahımız çətin ballaşar,
Təklilin boş evi doldu qurtardı, -
Oldu qurtardı.

Ta könlüm sığınmaz gözəl gözüne,
Ta qaçıb girmərəm köz dənizinə.
Bir gün canıyanan döyüb dizinə
Deyər bu yazıqlar öldü qurtardı, -
Oldu qurtardı.

Gözlərin

Gölünə qonanı dibinə dartır,
Gözəldi bağrımı yaran gözlərin.

İtkisi çoxalır, işığı artır
İçində şəkilim yanan gözlərin.
Təpirmə bu eşqin yol azanına,
Utanıb gözündən sıxılıram mən.
Qara gözlərinin qır qazanına
Kiprik körpüsündən yıxılıram mən.
Bu da bir batanın boğunuq səsi,
Gözlərin ömrümü özünə düymüş.
Qara kipriyimin sınıq kölgəsi
Əlimi aldadan saman çöpüymüş.
Qaşın da közümə tük çırpı atır,
Yaş tonqal təndirdi yaman gözlərin.
İşığı çoxalır, sevnəni artır
Gönlündə meyidim yanan gözlərin....

Gəlmişəm o şəhərə

Gəlmişəm o şəhərə,-
Yatmış olar acığın.
Qırxından qırx il keçib
Görüşsüz ayrılığın.
Telefonun dəyişib,
Ünvanın da gizdənib.
O buzlaqda ev şişib,
O təcik düzənib.
Dəyir "yoxdur" gülləsi
"Vardır" uman sorğuma.
Qoy sovruc qar püfləsin
Caniçi soyuğuma.
Ah, bu bəyaz çöl-bayır,
Ayın süddü-süleyü.
Çatıldayır, sızlayır
Şiv söyüdün sümüyü.
Bax beləcə bir anda
Birdən gəlib üz-üzə,
Sarı işıq altında
Dayanıq göz-gözə.
Evin bizə toy qurur,
Ay sevgimin yaşdaşı.
Çal bığma od vurur
Gileyinin göz yaşı.
Evin kiçik bir qutu,
Örtülmüşük yorğana.
Qoşa qollar tabutu

Layla deyir yorğuna.
Bir yerdəyik indi biz,
Köçmüşük kef gününə...
Bürünmüşük ikimiz
Bir nəfəs kəfəninə.

Anam uşaqlaşib

Bükülüb sümüyü uca boylumun,
Ağrımı azaldır belimdəki yük.
Bax bu mən adında qoca oğulun
Körpəsi özündən böyükdü, böyük.
Kürlüyü vayımı toya döndərir,
Ən qorxunc qorxumdu onun lallığı.
Bu can cızdağıma yağış əndərir
Heç nədən küsənin hər cığallığı.
Quluna çevrilib, oğlu quluna,
Bir evlik tanrımdı, səcdəm onadı.
Bənzətmə dağların beçə balına
Ana nəfəsindən əmdiyim dadı.
Deyir qonağıyam sayılı günün,
Ağzından qənd düşür, ya qaşiq düşür.
Ağısı gülüşə oxşar düşkünün
Gülüşü offeyle dolaşıq düşür.
Aynaqlıq edirəm dərdini yoram,
Ayağım oyunlu, dilim aşıqlı.
Darıxıb anamsız evə qaçıram,
Əliuşaqlıyam, əliuşaqlı.
Görüm göynəməsin - bircəmdi, təkdı,
Qurulu beşikdi qucağım mənim.
Yerin göy qızıdı - belə göyçəkdi
Bu doxsan yaşında qundağım mənim.
Belə uşaqlaşib başım böyüyü,
Uşağa uşaqdı ağsaçlı Ağ.
Bu yurd kötüyünün hər hayı-küyü
Şirinlik gətirir hər şıltaqlığa.
Uşağa uşağam, həyana həyan,
Ömrünə qıyanlar üz görür axı.
Ana sınağından yaxşı çıxmayan
Ata ruhunu da küsdürür axı.

Əsəbəli OSMANLI

(Balakən)

*Ötən anlar gözlərimdə dayandı,
İllər sanki dolaşmışdı qıçıma.
Könlüm sevda şərbətindən doyandı,
Udum-udum doldurmuşam içimə.*

*Gözlərinin qarasına vuruldum,
Bu sevdanın ilk sözüdü gözlərin.
Ziyasında zaman-zaman duruldum,
Urəyinin güzgüsüdü gözlərin.*

*Ulduzumsan, yanma məndən uzaqda,
Üşüyərəm hərarətin çatınca.
Şən nəğmə tək səslən dildə, dodaqda,
Pərdələnsin hardasa ay batınca.*

*Mən unutsam öz əhdimi-andımı,
Şimşək olub gözlərimdə çax, gülüm,
Damcı-damcı soyut mənim yanğımı,
Çəsmə olub urəyimə ax, gülüm.*

*Leysan kimi tökül mənim üstümə,
Sularında təmizlənim, durulum.
Günəşimsən başım üstən gülümsə,
Bir də dönüm, sənə bir də vurulum.*

*Bu fəhmli baxışlarda
Aman yeri görünmədi.
O rəhmli baxışlarda
İman yeri görünmədi.*

*Cahangirlər çapdı atı,
Çapdı soyu, çapdı zətı.
Sürünmüşdü duman qatı,
Duman yeri görünmədi.*

*Ulu dünya bir ormandı,
Köhnə pərli dəyirməndi.
Bu xırmanda nə zamandı
Saman yeri görünmədi.*

*Durna köçü lələk saldı,
Ürəyimdə umid qaldı.
Bəxtimizə qara xaldı
Uman yeri görünmədi*

*Vətəni var yad daşın da,
Qartal süzər dağ başında.
Osmanlının yaddaşında
Güman yeri görünmədi.*

*Duman bağlar üstə gəzir,
Ağaclar boz dona düşüb.
Gölməçədə yarpaq üzür,
Sanki gölə sona düşüb.*

*Göylər yenə tutub yası,
Dağ başında qar çalması.
Otlar üstə şəh damlası
Yarpaqlara xına düşüb.*

*Gecə uzun, yox səhəri,
Görünməyir dağın səri.
Küləklərin bu sərsəri
Üşütməsi cana düşüb.*

Firuz KAZIMOĞLU

VAXTINDA ÇIXAN KİTAB HAQQINDA GECİKMİŞ YAZI

Sərlövhəni yazandan sonra onu bir daha təzədən oxudum. Və "gecikmiş yazı" ifadəsi ilə ani olaraq razılaşmadım. Hələ tələbə vaxtı sevimli müəllimimiz Aydın Şirinovun dialektik materializm ətrafındakı mühazirələrində onun zərurətə özünəməxsus şəkildə fəlsəfi yanaşmalarını və bizlərdən bəzilərinin (indi açıq-aydın görünür ki, bizlər nə qədər cığal imişik!) baxışlarını xatırladım və müqayisə etdim: müəllimimiz həmişə olduğu kimi, haqlı imiş: təsadüflər, demək olar ki, olmur. Onlar zərurətin tərkib hissəsidir. Vəssalam.

Hüseyn Kürdoğlunun, indi haqq dünyasında olan şairimizin də kitabı təsadüfən mənim əlimə düşməyibmiş - mən o kitabı oxumalı və oxuduqlarımın təəssüratı olaraq bu yazını yazmalıymışam. Mən bu qənaətə ruhu şad şairimizin "İstiqlalımız" qəzəlini oxuduqdan sonra gəldim. Təkcə Azərbaycan deyil, Şərq ədəbiyyatında qəzəl janrının populyarlığı birmənalıdır. O da birmənalıdır ki, bu janrın əsas mövzusu məhəbbətdir (Yenə Aydın Şirinov! O, deyirdi ki, digər xalqın alimləri fikirləşirlər ki, nə edək ki, insan əməyini bir az da minimuma endirək? Biz isə baş sındırıraq ki, filan şeyə nə desək daha abırlı səslənər?!). Düzdür, başqa mövzulara görə də bu janra müraciət edənlər olub, lakin bunlar istisnalardır. Hüseyn Kürdoğlunun "İstiqlalımız"ı da bu istisnalardan hesab etmək olar. Şeirdə yüz illərin çarpışmalarından sonra itirilmiş dövlətçiliyinə qovuşan xalqımızın duyğuları necə də gözəl ifadə edilir:

Baş qoyub can qıymış, qeyrətdir istiqlalımız,
Qanımızda kükrəmiş qüdrətdir istiqlalımız.
Hürriyyətsiz millətin tarixə düşməz surəti,
Şölvər Od yurduna şöhrətdir istiqlalımız.

...Müştərək bayraq ilə aldanmışıq qəflətdə biz,
Ərşə qalxır bayrağı- dövlətdir istiqlalımız.

İstiqlala aparan yol hamar olmur. Bu, bəşəriyyətin təcrübəsində təsdiq olunan həqiqətdir. Bu yollar mübarizələrdən, həmin mübarizələr zamanı verilən qurbanlardan keçir. Xalqımızın keçdiyi yol da belə oldu. Onun istiqlaliyyət yolundakı ilk mütəşəkkil mücadiləsi ötən əsrin 90-cı ilində baş tutdu. Həmin ilin yanvarında Azərbaycan xalqı erməni millətçiliyinin addım-addım ölkəmizə daxil olmasına, Kremlin bu hadisələrə göz yummasına və o vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyinin hadisələr qarşılığında susqunluğuna etiraz edirdi. Bu etiraz mövcud dövlətin siyasi əsaslarını sarsıtmağa yönələn addım, etirazçılar isə narıkmən və cinayətkar ünsürlər kimi təqdim olunurdu. Məqsəd sonradan məlum olacaq. Məlum olacaq ki, qanlı imperiya sadəcə olaraq bir xalqı cəzalandırmaq üçün hüquqi baza yaradır. Və belə də oldu. 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-ə keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı ağır cinayət aktı baş tutdu. Ədəbiyyat adamlarımızın müxtəlif janrlarda bu hadisəyə münasibəti oldu. Onlardan ən mükəmməlini Hüseyn Kürdoğlunun "Yenilməyən bir bayrağa döndünüz" şeirini hesab etmək olar:

...Ölməyəcək yaralanmış bu məslək,
Məzarınız təpə-təpə al çiçək.
Doğuldunuz bu torpağın eşqitək,
Şəhid kimi bu torpağa döndünüz.

Ziyarətə dalğa-dalğa sel gələr,
Gün olar ki, Təbrizdən də el gələr.
Yurdumuzdan qaçar qara kölgələr,
Od yurdunda gur ocağa döndünüz.

Hüseyn Kürdoğlu bu ölümün şərəfini, onun qiymətini, şəhid adının ucalığını daha sonra belə ifadə edir:

Tanıdaraq qanıçenin həddini,
Uçuraraq mənəmliyin səddini.
Qoy xalqımız düzəltsin öz qəddini,
Yenilməyən bir bayrağa döndünüz.

Xatırlatmağı lazım bilərəm ki, Hüseyn Kürdoğlu ədəbiyyata ötən əsrin 50-ci illərində gəlib. Bu, həmmən 50-ci illərdir ki, o, ədəbiyyata gələndə Azərbaycan poeziyasının yeni bir mərhələsi, demək olar ki, artıq formalaşmışdı. Azərbaycan şerinin canlı əfsanəsi sayıla biləcək Səməd Vurğun SSRİ Yazıçılar İttifaqının qurultayında poeziyanın ədəbiyyatda və əlbəttə ki, insanların mənəviyyatında oynadığı və oynaya biləcəyi rol barədə məruzə etmək haqqını qazanmışdı. Onun və onunla bir vaxtda ədəbiyyata gələnlərin taleyinə isə Azərbaycan şerində yeni bir mərhələ yaratmaq yazılmışdı. Belə bir məqamda Səməd Vurğun məktəbindən bəhrələnərək ədəbiyyatda ÖZÜNÜN, ÖZ DUYĞULARININ poeziyasını yaratmaq, əlbəttə, az adama qismət oldu. Onlardan biri Hüseyn Kürdoğlu idi. Şair bu ruhu ömrünün sonunadək saxlaya bildi. Bütün bunlara əmin olmaq üçün onun ölümündən sonra tərtib olunan "Yurduma qurbandır sözüm" kitabında çap olunan şeirlərini oxumaq kifayətdir. Bu kitabı şairin oxucularına hesabatı da adlandırmaq olar. Burada onun yaşadığı həyat yolu, bu yolun məntiqi sonluğu o qədər açıq-aydın görünür. Bu, Vətən sevgisinin işığında gedən yoldur. "Eyvanıma lələk saldı durnalar" şerində bu yolun məzmunu belə görünür:

Eyvanıma lələk saldı durnalar,
Vədə verdi, zaman saza köklənir.
Qismətimə hicran düşüb əzəldən,
Mənim könlüm xan Araza köklənir.

İl sağaltmaz qan ağlayan ayları,
Ox yağdırar yamanların yayları.
Qarabağın, Qaradağın çayları
Həzinləşib telli saza köklənir.

Bu bəndlər bir şair ömrünün mahiyyətini göstərməklə bərabər, hər bir azərbaycanlının yol xəritəsi də sayıla bilər. Hüseyn Kürdoğlu o xəritəni oxucusu ilə birlikdə cızır. Və bizi uzaqlara aparır:

Mən çocukken yol tutardı köçümüz,
Gah qışlağa, gah yaylağa at üstə.

Yurd yerini dəyişərdik neçə yol,
Düzdən-düzə, dağdan-dağa at üstə.

Çətən-çubuq, çadır-keçə yüklənib,
Gedir təzə bir otlığa at üstə.

Elə billəm basdırıblar atamı,
At sürdüyü bu torpağa at üstə.

Hüseyn Kürdoğlu yolunun coğrafiyasını akademik, Hüseyn Kürdoğlu yaradıcılığına dərinlən bələd olan hörmətli Bəkir Nəbiyev belə göstərir: "Onun şeirlərindən başlayıb uzanan vətən məhəbbəti cığırılları ilə oxucu şairin boya-başa çatdığı Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı yaylaqlarına, Sarıbəbə, Dəlidağ, işıqlı dağlarına çıxır, digər obaları, elləri, şəhər və kəndləri seyr edir, Şirvanın, Muğanın, Milin qora bişirən istisindən keçib Göygölün Maralgölün, Alagölün mavi sularına baş vurur. Yollar boyu düzölmüş buz bulaqların dirilik suyundan nuş edir, Kürlə Arzın qovuşduğu yerdə təbiətin möcüzəsi önündə heyran qalır, Xəzərin ənginliyindən sinəsi dolu nəfəs alır, Bakıda Qızqalasına, Naxçıvanda Məmmünə Xatun türbəsinə tamaşa edir." Şair özü isə, demək olar ki, ömrünün sonlarında yazdığı bir şerində bir daha bu xəritə ilə bizi aparır, ancaq öz adından danışmır - hər bir azərbaycanlının yanğısını ifadə edir, bir daha keçmək istədiyi yerlərin adını belə sadalayır:

Ay aman, gözümdən, könlümdən yənə
Qarabağ, Qarabağ, Qarabağ keçir.
Ziyarət, işıqlı, Qırxqız, Mıxtökən,
Gözlə Gəlinqaya, Dəlidağ keçir.

Ahımız göylərə alovdan dirək,
Yerin məhşərinə neyləsin fələk?
Həsret çırağıdır hər qaçqın ürək,
Hər keçən saatda yüz çıraq keçir.

Kimlər ayaqladı namusu, arı,
Dustaqdır Koroğlu, Nəbi diyarı.
Zakir haraylayır mərd oğulları,
Meydana çiynində yar-yaraq keçir.

Hüseyn Kürdoğlu ustad şair kimi hisslərini şeirimizin bütün imkanları çərçivəsində ifadə edə bilir. Heca vəznində yazılan "Od-ocağım dağılmış" şeiri

ri beşliklərdən ibarətdir. O, mənəviyyatsız, namus-suz düşmənin Azərbaycanca və azərbaycanlılara qarşı vəhşiliklərinin mənzərəsini də mükəmməl yaradır:

**Dərd əlindən min dağı var sinəmin,
Ata yurdum- dağım-daşım dağılmış.
Beheştdən də gözəl idi Laşınım,
Bilirsənmi nə növrağım dağılmış
Ata yurdum - dağım-daşım dağılmış!**

Şair dərdə yazıqlığın, sınmağın mənbəyi kimi baxmır. Bu dərd bəlkə də göyə qalxmaq üçün hökmən yerə dəymək fəlsəfəsinin tərkib hissəsidir? Hüseyn Kürdoğlu Azərbaycan oğluna öz tarixi köklərini, bu köklərin üstündə qalxan qəhrəmanlıq salnamələrini xatırladır. Bu xatırlatmalar "Qisasımı al - deyir" şeirində o qədər real, o qədər doğma görünür ki:

**İblis necə tələ qurdu bilmirəm
İşıqlının, Dəlidağın oğluna?
Namərd necə qəsdə durdu bilmirəm,
Şir yuvası Qarabağın oğluna?**

**Kimlər bizi ala qoyub köçürtdü,
Qan içində qıl körpüdən keçirtdi?
Su yerinə kimlər ilğim içirtdi
Həkerinin, Ağbulağın oğluna?**

Bunlar cavabsız suallar deyil. Bunlar cavabı sabah veriləsi suallar deyil. Bunlar bu gün cavab tələb edən suallardır. O suallarda bir xalqın taleyi dayanır. Həmin taleyi də xalq özü yazmalıdır - öz əlləri ilə. Şair isə istiqamət verir, yol göstərir:

**Ulu dağlar döyüş təbli çal - deyir,
Babaları bir dəm yada sal - deyir.
Dustaq diyar qisasımı al - deyir
Ay-uldüzlu bu bayrağın oğluna!**

Hüseyn Kürdoğlunun şeirlərinin mayası "Kitabi-Dədə Qorqud"-dan, Yunis İmrədən, Aşıq Ələsgərdən yoğrulub. Bu qənaətə gəlmək üçün onun qoşmalarını oxumaq kifayət edir. Bu qoşmaları oxuduqdan sonra bir daha əmin olursan ki, qoşmalar Oğuz ruhunun ifadəsi olmaqdan başqa, həm də Azərbaycan poeziyasının, Azərbaycan insanının əbədilik yol yoldaşdır. Hüseyn Kürdoğlu dərdin mizrabanı kimi Aşıq Ədaləti görür, ona müraciət edir:

**Yaralıyam, qanım kəsmir, Ədalət,
Yetişəsən, dar ayaqda çalasan.**

**Bəlkə yaram qaysaq tuta sinəmdə,
Tale məndən döənən çağda çalasan.**

**Sal qayasan, köksündə bir şələlə,
Kim içmədi bu meydən bir piyalə?!
Ya tufandır, ya cəngidir, ya nalə,
Dünya boyda bir yığnaqda çalasan!**

**Bu müsibət nə uzundur, nə uzun,
Qovğası çox, bəlası çox Oğuzun.
Söykənəsən ağ çiyinə Qırxqızın,
Zəfər günü Qarabağda çalasan.**

Gözəldir, deyilmi? Arzunun bu qədər səmimi və axarlı ifadəsinin özü oxucunu heyrləndirir. Hüseyn Kürdoğlunun bəhrələndiyi şifahi xalq ədəbiyyatımız bütün kalorisi ilə onun yaradıcılığına hopub. Onun bayatılarını oxuyanda bu kalorinin çalarlarına heyrlənməyə bilmirsən. Bu məqamda Hüseyn müəllim daha çox Sarı Aşığı xatırladır. Bu bənzərliyin kökü isə min illərin əvvəlinə gedir çıxır. Bayatı bizim milli sərvətimizdir. Bayatı söz sənətinin ən mükəmməl formasıdır. Hüseyn Kürdoğlu - qiymətli Azərbaycan şairi bu formada tək-cə özünün deyil, bütün ağır çəkən adamların ağır ilə doğmalaşmasını necə də gözəl verir:

**Ağrı mindi,
Belimə ağrı mindi.
Canımdan əl çəkmişəm,
Can olub ağrım indı.
Və yaxud:
Dağlardan iri dərdim,
Yandırar Kürü dərdim
Malım yox, davarım yox
Çoxalır sürü dərdim.**

Ah, bu dərd! Yox, bu, Füzulinin "Yarəb, bəlayi-eşq ilə qıl aşına məni!" duası deyil. Bu, artıq dərdin içində olan, həmin dərdi fərdilik müstəvisindən çıxaran, o dərdin ünvanı olan dağıdılmış, viran qalmış yurdun, əsir düşən soydaşlarının əzablarını bölüşən, düşmən qarşısında sınımış Kişinin hisslərini ifadə edən Şairin fəryadıdır. Bu dərd haqqında yazmaq da ona görə hava-su kimi vacibdir ki, gələcək nəsil o dərdin ünvanını bilsin, nəticə çıxartsın:

**Daş-divara çək məni,
Baxtıqara çək məni.
Dərdim dar ağacımdır,
Gətir, dara çək məni!**

"Yurduma qurbandır sözüm" şeirlər kitabını Hü-

seyin Kürdoğlunun, yuxarıda yazdığımız kimi, oxucusu qarşısında hesabatı adlandırmaq olar. Ancaq nə pis, nə pis ki, bu hesabatı verən şair bütün hesabatlarla məxsus olan proseduru - hesabatdakı çıxışları izləyə bilmədi. Sadəcə olaraq ona görə ki, o, indi aramızda yoxdur. Ancaq o da var ki, insanlıq daha çox ruha inanır. Bu isə o deməkdir ki, cismani ölüm insanın tam mənada ölmesi deyil. Mən də ruha inanıram. Və ona görə də ona canlı insan kimi müraciət edirəm, oxucu kimi şəxsən mənə verdiyi yaşantılara görə ona çox sağ ol- deyirəm.

Hüseyn Kürdoğlunun bu kitabındakı dördlüklər bərdə xüsusi yazmamaq olmur. Dördlükler, məlum olduğu kimi, dünya ədəbiyyatında, o cümlədən Şərq ədəbiyyatında ustad şairlərin tez-tez müraciət etdikləri formatdır. Bu janrın əsas məziyyəti onun sonralar aforizmlərə döən misraları ilə ölçülür. Bu aforizmlər Hüseyn Kürdoğlunun dördlüklərində belədir:

**Anladım dünyanın həqiqətini,
Durulmuş görmədim bir niyyətini.
Gözəllik ilğımı aldadır gözü
Duyuruq idrakın ülvyyəti.**

Dünya haqqında onun fikirləri ona görə maraqlıdır ki, burada obyekt mahir bir rəssamın tablosundakı kimi aydın və işıqlıdır. O qədər işıqlıdır ki, orada hər şey ovuc içi kimi görünür. Bu gidi, bu qoca dünyanın dəyərləri dəyişir. O dəyişən dəyərlərin mənbəyini şair zaman məhfumunda görmür. O dəyişən dəyərlər dünyanın köhnələn süzgəcindən keçib bizə gəlir, sabaha gedəcək. Həmin süzgəcsə bizik, canlı insanlar- dəyişən dəyərlərin müasirləri. Hüseyn Kürdoğlu bu dəyişmələrdə təkəcə özünün deyil, SÖZÜN, SÖZ ADAMININ məsuliyyətini görür və hiss edir. Buna görə də konkret ünvana aparır bizi:

**Yolunu görmədim hamar dünyanın,
Ovcuna göz yaşı damar dünyanın.
Qələmim iynədir, sətirlərim sap,
Cırıq köynəyini vamar dünyanın.**

O, dördlüklərində insanlığı tarix boyu narahat edən suallara cavab tapmağa çalışır və çox zaman bu cavablarında haqlıdır. Lakin onu narahat edən, həyəcanlandıran məqamlar da var. Şair daha çox vətəndaş kimi, cəmiyyətin problemlərinin, ağrıları- nın carçısı kimi bütün yaradıcılığı boyu buna görədir ki, diqqət mərkəzində qala bilər. Amma onun ən böyük arzusu ilə ixtiyar yaşı üst-üstə gəlir: Vətən üçün şəhid olmaq arzusu. Lakin Hüseyn Kürdoğlu

burada da ruhdan düşmür:

**Yad bir hava çalmadı mənim bu könül sazım,
Vətən çeşmələrində axır həzin avazım.
Qoca vaxtına düşdü, şəhid ola bilmədim,
Budur əlimdən gələn: yurduma şeir yazım.**

Dədəmiz Qorqud belə deyirdi: gəlimli-gedimli dünya. Son ucu ölümlü dünya! Əcəl gəldi, yer gizlədi, fani dünya kimə qaldı? Bu sual Dədə Qorqudda donub qalmadı. Yunis İmrədən belə bu suala cavab tapmağa çalışdılar. Halbuki onların çoxu bu cavabı bilirdi. Bilirdilər ki, insan yaratdıqları ilə qalır. Ustad şairimiz də buna görə özündən sonra gələnlərə təskinlik verirdi:

**Çox da doluxmasın qəbrim qazanlar,
Məndən yol öyrənər yolun azanlar.
Qoca Kürdoğluya rəhmət oxuyar,
Min il bundan belə dördlük yazanlar.**

Allah rəhmət eləsin!

AFAQ Vəliyeva

Günay TÜRKƏM

Saxta

Son zamanlar ürəyimdə bir təlaş var
Adı qorxu, soyadıysa təhlükədir.
Keçmişimlə boş meydanda bir yarış var.
Günlər keçir, hesab hələ heç-heçədir.

Hara getsəm hədəflərim məni izlər,
Bilirəm ki, yaxındadır əlim çatmır.
Bir-birinin ardınca boş ötən günlər,
Yaşamaqçün bir səbəbdir bəs nə çatmır?

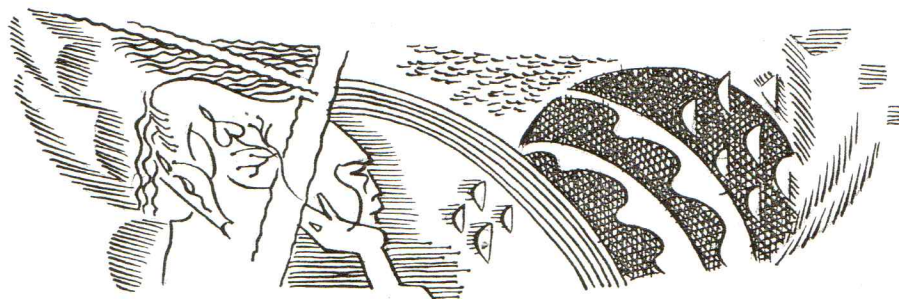
Sevgi çatmır, sevmək üçün güvən çatmır.
Dostluq çatmır, dostluqlara inam çatmır.
Artıq mənim saxta qəlbli insanlarla,
Savaşmağa bir an belə gücüm çatmır.

Dəhşətli bir xəstəlikdir riyakarlıq
Əlaməti hər bir kəsə yalan satmaq.
Son zamarlar çox dəbdədir saxtakarlıq,
Özündə də sözündə də saxta olmaq.

Əllərimi uzatsam da gerçəklərə,
Mzn onlarla yuxularda üzləşirəm.
İnanmağı unutmuşam və bundandır,
Sevgiləri itirməyə öyrəşirəm.

İp

Pəşmanam bu günümə
Bütün duyğularım, hisslərim
Sənə təslim olurlar,
Məni yerə vururlar.
Baxa bilmirəm sənə,
Hər ürkək baxışında
Gözlərim yaşla dolur,
Sənə məcbur oluram.
Acıyıram özümə,
Bütün yaşadıklarım
Boğazımda düyünlənir.
Hər bir hərəkət, duruşun,
Özündə bir ip saxlayır,
Bu iplərdən tutaraq,
Sənə doğru gəlirəm.
Kaş bu iplər qırıla,
Səni məndən ayıra,
Sovura bir səhraya -
O səhrada susuz yox,
Sənsizlikdən öləm mən.
O dünyadan baxam sənə,
Doya-doya izləyəm.
Buludlara yazam
Sənə olan sevgimi,
Bəlkə onda görəsən
Var olan yoxluğumu.

Aydın TAĞIYEV

Səssiz film

Komanda verildi və cəbhəyə yola düşən könüllülər avtobuslara tərəf yeridilər.

Qadın bir az da kişiye sığınb sanki onu buraxmaq istəmədi:

- Axı, sən qala bilərdin...

Sonra isə köks ötürüb lap astadan pıçıldadı:

- Gözləyəcəyəm...

Kişi qadını özündən aralayıb qətiyyətlə:

- Hə, o məşhur filmdə deyildiyi kimi, mən də qayıdacağam...

Yer-göy güllələrin, topların səmindən lərzəyə gəlmişdi. Birdən lap yaxınlıqda, üç-dörd addımlığında yerə düşüb partlayan bir mərmə toz-torpaq qarışığı onu da havaya qaldırdı.

Sonra hər şey lap səssiz filmlərdəki kimi oldu. Tozanaq çəkildə o, yerin-göyün od tutub yandığını, ayağı yer tutan adamların ora-bura qaçdığını gördü. Lakin nədənsə ətraf sükuta qərq olmuşdu. Heç bir səs-səmir gəlmirdi. Lap məhəttəl qalmalı iş idi. Ondən beş-on metr aralı bir əsgərimiz pulemyotu bərk-bərk sinəsinə sıxaraq barmağını tətikdən çəkmirdi, alov saçan güllələr irəli şığıyırdı. Amma... yenə də nə bir səs, nə bir hənirti...

Bu nə sirr idi, İlahi?! Elə bil səssiz bir davalı filmə baxırdı. Üreyinə nə damdısa, qəfildən üzünü qapayıb hönkürdü. Gözlərindən süzülən isti yaş qarşıyan yanaqlarını bir az da yandırdı. Söz yox ki, o, ağlayırdı, ancaq öz hönkürtüsünü də eşitməyəndə başa düşdü ki, qulaqları tutulub.

Hər iki qulağının pərdələri yırtılmışdı. Bundan belə eşitməyəcəkdi, kar olmuşdu.

Üç hekayə

Xəstəxanadan çıxandan sonra ailə həyatı evliliklərinin ilk vaxtlarında olduğu kimi idi. Kişi yenə də qadını əzizləyib oxşayıb, elə hey pıçıldayırdı: "Səni sevirəm, səni sevirəm..."

Qadının dediklərini isə eşitmirdi, pisi də elə bu idi! Hər dəfə "Səni sevirəm" pıçıldayandan sonra kişi nigarəncılıq, narahatçılıq içində diqqətlə qadına baxırdı. Qadın qələm götürüb yazdığı kağız qırığını nazla ərinə uzadardı: "Mən də ..." Kişi o kağız qırığını ustufca dodaqlarına aparardı, elə bil qadının özünü öpürdü. Sonra da o, kağız qırığını haradasa gizlədərdi, qadın yerini bilməzdi.

Qadın bir gün yazdığı o kağız qırığını kişiye göstərsə də, vermədi.

Kişi adəti üzrə bir səhər yenə də qadına "Səni sevirəm" deyəndə qadın əyləşdikləri divana yaxın servantdakı billur qayığın içindəki köhnə kağız qırığını ərinə uzatdı, sonra da geri aldı. Səksənən kişi kəsik-kəsik gülərək o gün bütün günü susdu.

Qadın ertəsi gün qabların tozunu siləndə billur qayığın içində, o kağız parçasının yanında bir pistolet gülləsi gördü. Cəbhədə döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərmiş zabitə komandanlıq öz tapancasını xatirə kimi hədiyyə etmişdi. Lakin qadın yaxşı bilirdi ki, o tapanca boşdur, güllə darağı yoxdur. Bəs bu güllə indi haradan çıxmışdı?

Qadın laqeyid-laqeyid gülləni əlində oynadıb sonra da biganəliklə təzədən elə öz yerinə qoydu.

Telefon zəng çaldı. Qadın cəld dəstəyi qaldırdı.

- "gözləyirəm".

- Gəlirəm.

Dəstəyin o başından pıçıltıyla soruşdular:

- ...harada görüşəcəyik?
- Elə həmişəki əyləncə mərkəzində.
- Saat neçədə?

Qadın elə bil qanadlanıb uçmaq istəyirdi:

- ...yarımca saata oradayam!

Kişi intizarla bu telefon danışığının nə vaxt bitəcəyini gözləyirdi.

Dəstəyi yerinə qoymuş qadın tez tələsik yazdığı kağızı ərinə uzatdı. Nəzərlərini kağızda gəzdirən kişinin qəddi elə bil əyildi, kağızı təqətsiz halda əlində bərk-bərk bürmələyib sıxdı. Bu dəfə də eyni cümlələr idi. "Rəfiqəmə baş çəkməyə gedirəm. Açarı götürürəm, gələndə qapını özüm açacağam. Məni gözləmə, yatarsan. Yemək soyuducudur."

Yenə də telefon zəngi...

Qadın dəstəyi yerinə qoyub kağız qələm götürəndə kişi cəld əlindən yapışib saxladı. Qadın həm təəccüb, həm də acıqla ərinə baxdı. Qadın telefonla danışandan bəri kişi əlində hazır tutduğu kağızı ona uzatdı. Qadının özü yazdıqları idi: "Rəfiqəmə baş çəkməyə gedirəm. Açarı götürürəm, gələndə qapını özüm açacağam. Məni gözləmə, yatarsan. Yemək soyuducudur".

Bayırda şaxta, soyuq olsa da doğma mənzil kimi isti, rahat otaqda soyunub yarı çılpaq oturmuşdular. Ortadakı stolun üstündə yemək-içmək, içilmiş yarımçıq şüşələr var idi.

Yataq otağına çəkildilər. İçdiyi bahalı şərabın təsirindən qadının rəngi allanmışdı. Təravətli ağ yanaqları qırmızı idi. Yad kişi özünü saxlaya bilməyib qadının ətli dodaqlarından deyil, bu dəfə yanaqlarından marça-març öpməyə başladı.

Qadın şikayətləndi:

- ...günüm gün deyil! Daha dözə bilmirəm...

Kişi tüklü əlini qadının boyun-boğazına gəzdirə-gəzdirə saymazyana:

- Əşi, sən nədən şikayətlənirsən ki, - deyə əsnədi, - vay o biçarənin halına!

Sonra uğunub getdi.

Özünü incik göstərən qadın nazlandı:

- Bir karla oturub durmaq sənə asan gəlməsin!

Kişi şaqqanaq çəkdi:

- Vallah, bir yana baxanda ərin xoşbəxt adamdır!
- dedi. - Nə tənə-danlaq eşidir, nə də yalan-palan...

nə qədər deyirsən deyini!.. Nə vecinə...

Qadın başını kişinin çiyninə qoydu.

- Sən zarafata salmısan...

Sonra da yüngülcə köksünü ötürdü:

- Üzbəüz oturub sən danışasan, lap üzünə söyüb durasan ki, ay əbləh, axı, sən orada nə işin var idi, ağzını açıb sualına cavab verə bilməsin... Bu dəhşətdir... - Qadın güldü. - Gözlərini iri-iri açıb eləcə üzünə baxıb duracaq...

Qadın susdu, sonra birdən lap bərkdən qəhqəhə çəkdi:

- Səninlə aramızdakı münasibətləri açıb ona da danışmışam...

Kişi ciddiləşdi:

- Qəddar olma!

Qadına öz oyununu elə bil ləzzət vermişdi:

- Yenə də gözlərini iri-iri açıb mənə elə ürəklə qu-laq asırdı ki!..

Kişi ehtiyatla:

- Birdən başa düşər, işləri korlayarsan, - dedi, - el içində rüsvay olaram ki, müharibə əlili olan bir qəhrəmanın həyat yoldaşını yoldan çıxarmışam.

Qadın kişini sakitləşdirdi, açıq-aşkar kinayə ilə:

- Atılan top səsinə diksinəndə, mən deyənləri də eşidər...

Kişi yenə uğundu:

- Oyunun olsun...

Elə bil qadının yadına birdən düşdü:

- Sənə deməmişdim, üstü yazılı bir tapancası var.

Kişi diksindi, qadının sözünü yarımçıq kəsdi:

- Nə dedin? Bu tapança hardan çıxdı?

Qadın halını pozmadı, əringən səslə:

- Hə, tapança da! Part-part! Komandirləri hədiyyə ediblər. Bircə dəne gülləsi də var! Əvvəllər heç görməmişdim. O gün zəndlə gülləyə baxa-baxa əlində oynadırdı. Elə bil mənə göstərmək istəyirdi.

Qadın susub sözünə ara verdi, içkinin havası keçdiyindən elə bil üşüyən kimi oldu:

- Hə, sonra da ağlına nə gəldisə, servatda elə göz qabağındaca qoydu...

Qadının üşüdüynü hiss edən kişi onu özünə tərəf çəkib bərk-bərk qucaqladı. Uzun-uzadı öpüşdülər.

Sonra qadın yarımçıq qalmış söhbətini təzələdi.

- Hər dəfə gülləni göz qabağında görəndə açığı-
nı deyim ki, əvvəl-əvvəl qorxurdum. Fikirləşirdim ki,
bəlkə hardansa münasibətlərimizdən duyuyq düşüb,
indi də mənə işarə-filan edir...

Kişi açıq-aşkar təlaşlanmışdı:

- Tapança qarışıq o andıra qalmış gülləni götürüb
vızıldadaydın da bir yana! Yer tapa bilmirdin?..

Bir qədər fikrə gedib əsəbiliklə:

- Güllə! Tapança... Hm... Əvvəl-axır atəş açılma-
lıdır, -dedi, -lənet şeytana...

Özünün ağciyərliliyini qadından gizlətmək üçün
artistlik edib güya ki, özünü qorxaq kimi göstərdi:

- Allah, Allah!.. Sən özün saxla!...

Qadın kişini birdəfəlik sakitləşdirib:

- Güllənin necə var eləcə öz yerində qaldığını gö-
rəndə elə hala düşdü ki, düzü ona yazığım gəldi.
Rəngi-rufu sapsarı saraldı, -dedi, -sifəti meyit rəngi
almışdı.

Qadının elə bil öz rəhmədilliyinə acığı tutmuşdu:

- Başa düşdüm ki, demə, gözləyirmiş mən o gül-
ləni götürüb gizlədim, -deyə hirsle dilləndi.

Kişi səbirsizlik etdi:

- Bəs axırı nə oldu?

Qadın çiyinlərini çəkib istehza ilə güldü:

- Mən nə bilim, gülləni götürüb yenə də harada-
sa gizlədib...

Kişi heç bir təhlükə-filan gözlənilmədiyindən
məmnun olub rahatca nəfəs aldı, qədəhlərə içki
süzdü.

- Bu nə qan qaraldan söhbətlərdir ki, biz edirik?
Vallah, hərdən mən də kor olmaq istəyirəm, gör-
düklərimdən cana doymuşam...

Qadın da guya ki, qan qaraldan söhbətdən yaxa
qurtarmaq üçün:- Onda mən də lal olsam yaxşıdır -
dedi, - axı, siz kişilərin biz qadınlardan bir istəyi də
elə budur...

Kişinin də kefi duruldu:

- Sən onsuz da bir nəfər üçün lalsan...

Qadın naz-qəmzə etdi:

- Lal olsam, necə deyə bilərəm ki, əzizim, sənsiz
yaşaya bilmirəm...

Kişi də borclu qalmadı:

- Mən də sənə xətrinə kor olmaq istəmirəm. Sə-
ni birçə gün görməyəndə bağrım çatlayır...

Hər ikisi təzədən qucaqlaşdılar.

Axır ki, əyin-başlarını qaydaya salıb neçə saat-
dan bəri yeyib-içib əyləndikləri otaqdan çölə çıxan-
da qapının ağzında yerə sərilmiş, gicgahında hələ
də qan axan bir meyit gördülər. Meyitin yanında
əlindən düşmüş tapança var idi. Hadisə yenice baş
verənə oxşayırdı.

Qadın gördüklərinə inanmayıb vahimə ilə geri çə-
kildi:

- Aman Allah! Bu odur, bu odur...

Kişi çaşqın-çaşqın qadına baxırdı. Qadın qorxu-
danmı, soyuqdanmı əsim-əsim əsirdi:

- Bu nə işdir? Biz ki, kar deyilik, bəs bir addımlı-
ğımızdakı bu güllə səsini necə olub ki, eşitmədik, -
deyə key-key kişiye baxırdı.

Kişi söz tapa bilmədi.

Albomdakı köhnə şəkil

Gen-geniş, isti, rahat kabinetindəki iri yazı mizi-
nin üstü qarışıq idi. Müxtəlif illərdə çəkdiyi şəkil-
lər yapışdırılmış albomlar üst-üstə qalaqlanmışdı.
Bu albomların demək olar ki, çoxunu xanımı hazır-
lamışdı. Şəkil çəkdirməklə bir elə arası olmasa da,
xeyli albomu var idi.

Albomdakı şəkillərin də az qala hamısı onun şə-
hərdəki tələbəlik həyatından üzü bəri çəkilənlər idi.

Evdə hər bir ailə üzvünün öz ayrıca albomu var
idi. Ümumi albomda isə ailəvi çəkilən şəkillər saxla-
nırdı.

Tələbəlik illərindən əvvəlki ömrünün on yeddi ili-
ni kənddə keçirmişdi. O illərdən yadigar üç-dörd şə-
kil ola, ya olmazdı. O şəkillər də yuxarı siniflərdə
oxuduğu vaxtlarda çəkilmişdi.

Məktəbdə dərslər kəsilənə yaxın bütün uşaqlar
rayon mərkəzində yaşayan fotoqraf Süleyman da-
yının yolunu səbirsizliklə gözlərdilər. Həmin gün
kənd uşaqları üçün bayrama çevrilirdi, həmin gün
kənd uşaqları bayramsayağı geyinib kecinərdi. Hə-
min gün kəndin çəməni-düzü də, o çəmənlərdəki-
düzlərdəki güllərdən-çiçəklərdən də bayram ətri gə-
lərdi...

O illərdən indi ona saralıb-solmuş üç-dörd şəkil
xatirə qalıb və indi də o - məşhur şair gecənin bu

sakit vaxtı köhnə albomdakı şəkillərə baxa-baxa onları seçib seçməliyirdi.

Qarşıdakı yubileyi ilə bağlı nəşriyyatlardan biri foto-albom hazırlayırdı və o foto-albomda məşhur şairin uşaqlıq, yeniyetməlik, gənclik illəri də təbii ki, öz əksini tapmalı idi.

On yeddi yaşından sonra - instituta daxil olduğu ildən bəri çəkdiyi şəkillərin sayı-hesabı yox idi. Elə ilk kursdaca oxuduğu ali məktəbdə keçirilən irili-xırdalı bütün tədbirlərdə sinədən dediyi şeirləri ilə diqqəti cəlb etmiş, sayılıb-seçilən tələbəyə çevrilmişdi.

Yataqxanalarda görüşlərdə olurdu. Belə görüşlərdə foto aparatlı tələbə yoldaşları da iştirak edir, onun müxtəlif pozalarda şəkillərini çəkir, sonra da bu şəkilləri özünə verirdilər. Qrup yoldaşı olan şəhərli qız bu işdə xüsusi fəallıq göstərirdi.

Otaq yoldaşı olan ən yaxın dostu bir gün ona:

- Bəxtəvər başına, - dedi, - deyəsən, qız sənə vurulub.

O, çiyinlərini çəkdi:

- Niyə sən bu mehribanlıqı sevgiyə yozursan?

Sonra da həsrətlə köksünü ötürdü:

- Kəndimizdə məni gözləyənim var...- susub fikrə getdi. Əlini pencəyinin qoltuğuna aparıb şeir dəftərcəsinin arasında gizlətdiyi şəkli çıxartdı. Şəkildə ayaq üstə sıra ilə beş oğlan, beş qız durmuşdu. Şəkildəki oğlanların, qızların hamısının sir-sifətindən bir utancaqlıq, həya yağırdı. Şəkildə bacardıqları qədər bir-birlərindən aralı durmağa çalışmışdılar. O vaxt şəkil çəkdirən zaman fotoqraf Süleyman dayının onların üstünə qışqıraraq zarafatçıya dediyi sözlər hələ də qulaqlarında idi: "Əşi, yaxın dursanız, bəyəm bir-birinizi tutub yeyəcəksiniz? Mehribanlaşın ki, hamınız kadrə düşə bilərsiniz..."

Hətta Süleyman dayı onları itələyib bir-birlərinə yaxınlaşdırmaq istəsə də, bir şey çıxmamışdı.

Təkcə o yox, oğlanlı-qızlı hamısı bir-birlərindən bacardıqca aralı dayanmağa çalışsalar da, amma az qala ürəklərinin döyüntülərini belə eşidirdilər. Bə bundan da həyəcanlanıb haldan-hala düşürdülər.

Yanında dayanan qız indi kənddə onun yolunu gözləyirdi...

Özünü qızın yanında hiss etdi:

- Mənsiz darıxırsan?

Utancaq qız bu dəfə cəsarətlə:

- Hələ bir soruşursan da...-dedi.

Dostu həm qibtə, həm də canıyananlıqla:

- Ağlın olsun, - dedi, - heç bilirsən kimin qızıdır?

Şahlıq quşu özü gəlib sənə başına qonub...

O sa o vaxt qətiyyətlə:

- Mən ki, şah olmaq istəmirəm, - demişdi.

...Hə, belə-belə işlər... Şah olmadı, tanınmış, şöhrətli bir şair oldu və istedadı öz yerində, əlbəttə, hələ cavan yaşlarındakı məşhurluğunda sözü keçən qayınatasının da xidmətləri oldu. Qəzet-jurnallar, nəşriyyatlar hörmətli vəzifə sahibinin əziz-xələf kürəkənin yazdıqlarını həvəslə, məmnunluqla, növbəsiz-filansız çap edirdilər.

... Albomdakı köhnə şəkillərə bir də diqqətlə baxdı. Bəs bu nədir? Eyni bir şəkildən iki dənədir. Bu necə olub, axı, Süleyman dayı hər şəkildən uşaqların sayına görə çıxardı. Bəs bu nə iş idi?..

Şübhə ola bilməzdi, şəkillərin ikisi də elə eyni idi. Bəs onun yanındakı o qaraqaş, qaragöz, uzun hörüklü qız kim idi?!

Albomdakı köhnə şəkile diqqətlə baxdıqca elə bil şəkildəki o qız da canlanırdı. Hə, bu, o idi... Elə bil dünən idi. Şəkildə bir-birlərindən xeyli aralı durmuşdular. Şəkil çəkdirən zaman Süleyman dayının onların üstünə qışqıraraq zarafatçıya dediyi sözlər birdən-birə qulaqlarında cingildədi: "Əşi, yaxın dursanız, bəyəm bir-birinizi tutub yeyəcəksiniz? Mehribanlaşın ki, hamınız kadrə düşə bilərsiniz..."

Onları bir-birlərinə yaxınlaşdıraraq Süleyman dayı üç ayaqlı ştativdəki aparatına heç gedib çatmamış yenə də aralansalar da, az qala ürəklərinin döyüntülərini belə eşidirdilər. Və bundan da həyəcanlanıb haldan-hala düşürdülər...

Sonra tələbəlik illəri, şəhər həyatı...

Bəs bu şəkin tayı bu köhnə alboma haradan gəlib çıxmışdı?

Hə, birdən yadına düşdü. Həyat yoldaşı ilə kəndlərinə qonaq getmişdilər. Bir vaxt şagirdi olduğu məktəbdə onunla görüş keçirilirdi. Görüşə o qız da gəlmişdi. Görüşün sonunda təzəcə çapdan çıxdığı kitabını ona uzatdı, o da müəllif kimi avtoqraf yazdı. Şübhə ola bilməzdi ki, bu şəkil də o qız elə o vaxt ona veribmiş...

...Bu şəkil isə xanımı ilə birgə çəkilib. Toyların-

dan sonra çəkirdikləri ilk şəkil! Arvadı bərk-bərk ona qısılib, başını da çiyinə əyib. Ancaq hələ də yaxşı yadındadır ki, xanımı ona nə qədər yaxın durmuşdusa da, o vaxt ürək döyüntüsü-filan eşitməmişdi...

Qəfildən qapı aralandı. Xanımı idi, yenə də qız vaxtlarında olduğu kimi nazlı, ədalətli! Köhnə albomlara işarə edib :

- Əşi, gecənin bu vaxtı nə tapmısan bu çarılıq-papaqlı köhnə şəkillərində, - dedi, - gedib yatsana...

Dinmədi. Ərinin susub durduğunu gören xanımı bir az da yaxın gəldi, toylarından az sonra çəkirdikləri köhnə şəkilə nəzərləri sataşdı.

Qadın hövllənib içini çəkdi:

- Axı bu şəkli çəkirdəndə mən də sənə yanında idim. Bəs indi mənim şəklim harı?...

Kişi də qadının əlindəki şəklə baxdı. Albomdakı o köhnə şəkildə yanında durmuş xanımının yerində başqa bir qadının əksini gördü...

Tələsik köhnə şəkilə də baxdı və birdən o köhnə şəkildə xırda bir ləkə də gördü. Elə bil şəklə üstünə su damcılarmışdı. Əlini gözlərinə apardı. Gözləri qupquru idi. Bəs bu bir damcı su buraya haradan düşmüşdü? Cansız kağızda qız ağlaya bilməzdi. Bəs bu nə olan iş idi?!

Püşk

Kəndə bədən-birə elə bir sakitlik, elə bir sükut çökmüşdü ki, kimə desən qətiyyən inanmazdı ki, çox yox, vur-tut iki-üç saat bundan qabaq güllələrin, top mərmilərinin, ağır tankların tırtılların səmindən buralarda yer-göy lərzəyə gəlib qulaq tutulurdu.

Göy üzünü qara buludlar bürümüşdü. Yay günü idi. Səhər-səhər göy üzü tərtəmiz, mas-mavi idi. Güllələrin, mərmilərin qara hiss-pası, od tutub yanan evlərin qara tüstüsü idi ki, qurğuşun kimi ağır buluda cəvrilib indi göydə asılmışdı.

Kənddə ins-cins qalmamışdı. Düşmənlər qəfil hücum edib kəndə girəndə qaçan qaçıb canını qutarmış, ayağı yer tuta bilməyənlər isə düşmənlər gülləsi-nə tuş gəlib həlak olmuşdular.

Nə bir səs, nə bir hənırtı var idi.

Birdən vəhşi bir qəhqəhə bu sükutu pozdu. Düş-

mən zabiti əylə-əylə yarı ucuq evdən qaçmaq istəyənləri görmüşdü. Düşmənlər əsgərləri bir anda avtomatların onlara tərəf çevirib barmaqlarını tətiklərə sıxmaq istədilər. Zabit bağırdı: "Diri tutun!"

...Üç nəfər idilər. Qoca, orta yaşlı kişi, bir də yeniyetmə bir oğlan! Qoça içini çəkdi: "Güllələsəydilər canımız birdəfəlik qurtardı..."

Orta yaşlı kişi dili ilə dodağını ceynədi, dodağından qan fışkırdı...

Təkcə yeniyetmə oğlanın halı dəyişmədi.

Əsgərlər əsirləri qamarladılar. Qoca ayaqlarını bərk-bərk yerə dirədi. Orta yaşlı kişi də ilk əvvəl müqavimət göstərməyə cəhd etdi. Onlar müqavimət göstərmək, öz ölümlərinə sarı qeyri-ixtiyari olsa da, sakit-farağat, kırıncıq getmək istəmirdilər.

Təkcə yeniyetmə oğlan dim-dik durub qabağa yeri, elə bil ölmə meydan oxumaq istəyirdi.

Əsgərlər qoca ilə orta yaşlı kişini az qala sürüyə-sürüyə zabitin qənsərinə cəkib gətirdilər. Fatehlər kimi şəstlə əllərini belinə vurub dayanan zabit qoca ilə orta yaşlı kişiylə heç gözü-nün ucu ilə də baxmayıb, baxışlarını kinlə yeniyetmə oğlana zillədi, nə fikirləşdisə birdən qətiyyətlə:

- Öz qəhrəman əsgərlərimlə bir neçə saat dincəldikdən sonra bu xaraba kəndi tərk edəcəyik- dedi, - əlbəttə, sizi özümüzlə aparmaq fikrində deyiləm. İşinizi elə burada bitirəcəyik. Avtomatlarımızın da-raqları doludur. Gülləyə hayıfımız gəlməz. Amma...

Zabit sözünü yarımçıq kəsib onun hər sözünə dinşək kəsilmiş əsirlərə üzünü tutdu:

- Amma...

Zabit yenə də susdu, altdan yuxarı əsirlərə baxa-baxa qəfildən sinayıcı nəzərlərlə onları süzdü, qoca ilə orta yaşlı kişidə sağ qalmağa gizli bir ümüd hissi oyandığını hiss edib açıq-aşkar bir lovğalıq, məmnunluq hissi duydu. Lakin yeniyetmə oğlanın daş kimi dayanıb durduğunu görəndə cin atına minməyə, acığını biruzə verməməyə çalışdı.

"Axırına baxarıq!..." - beləcə fikirləşib hirsini uddu.

- Amma... - zabit axır ki, sözünü tamamladı, - belə qərara gəldim ki, igid əsgərlərimin qəhrəmanlıqlarını öz gözləri ilə görənlər yeganə şahid kimi aranızdan birini öldürməyib salamat buraxım...

Zabit yeniyetmə oğlana baxmağa gecikdi, bu

sözlərdən sonra onun nə hala düşdüyünü görə bilmədi. Ona görə də bu dəfə bir qədər əsəbi tonda:

- Ancaq bir şərtim var, - dedi, - kimin sağ qalmasını aranızda elə özünüz müəyyən etməlisiniz.

Sonra da zabıt əda ilə:

- Zabıt şərəfimə and icirəm ki, seçiminizlə razılaşacağam, beş dəqiqə də vaxt verirəm... -Bunu deyib zabıt əsgərlərə işarə etdi. Və elə özü də əsgərlərdən bir az aralandı.

Üç əsir, bir də ortada ölüm sükutu...

İlk əvvəl qoca özünü əla ala bildi.

- Lənət şeytana! Bəlkə bu əclaf elə doğrudan da sözünün üstündə durdu!..

"Aha, bir ayağı burda, biri gorda olsa da, qoca ölmək istəmir!.." -Orta yaşlı kişi elə bil indi bədənində dəmir qurşunun soyuqluğunu hiss etdi.

Təkcə oğlan yenə də lal-dinməz durmuşdu. Qara buludların təkam-seyrək çəkilib getdiyi başı üstündəki göylərə baxırdı. Elə bil günəşi axtarırdı.

Orta yaşlı kişi tərəddüdlə:

- Bəlkə... bəlkə oğlan yaşasın, hələ lap uşaqdı, nə görüb ki... - deyə lap astadan dilləndi. Orta yaşlı kişi bu təklifi ilə həm də qocanı utandırmaq istəyirdi: "Dövrənini sürmüşsən, hələ də gözün dünyadan doymayıb?! Fikirləşmərsən ki, səndən cavanlar yaşamaq istəyir..."

Qoca dinmədi. Görəsən aradan nə qədər vaxt

keçib, vaxta neçə dəqiqə qalıb?..

Qoca bu həyəcanla da:

- "Bəlkə... bəlkə püşk ataq", - dedi.

Orta yaşlı kişinin qəlbində sağ qalmağa gizli bir ümüd, həyat eşqi oyandı. Səsi titrəyə-titrəyə:

- Onda gerek oğlan da bu şərte razı olsun, -dedi.

Qoca sanki özünə bəraət qazandırarmış kimi:

- Qoy hər şey ədalətli olsun, - deyə pıçıldadı, - bəxt kimin üzünə gülərsə...

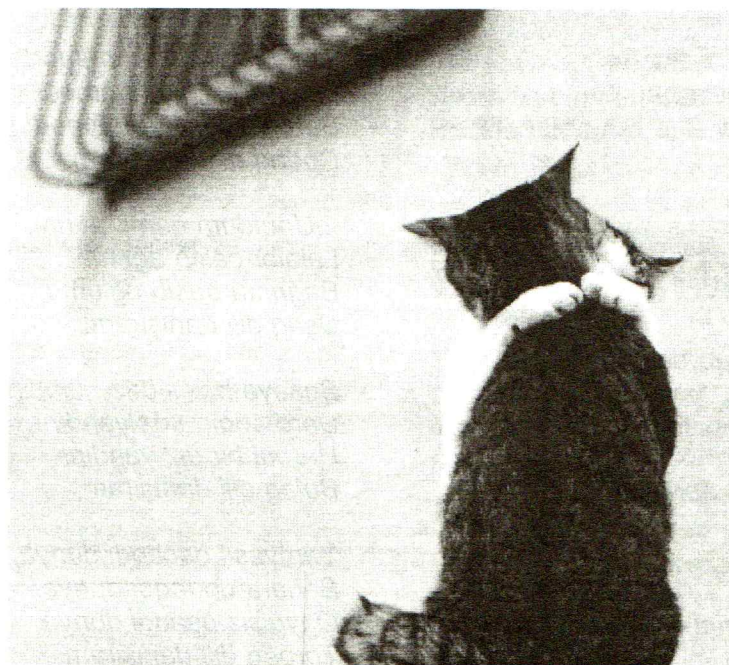
Qoca ilə orta yaşlı kişinin dizləri əsdi, alınlarında pucurlanan soyuq təri əlləri ilə silib taqətsiz halda yerə çökdülər.

Əsgərlər komandirlərinə baxdılar, komandir isə hələ ki, susurdu.

Birdən bu amansız sükutu oğlanın pıçqıltısı pozdu, sonra bu saf uşaq pıçqıltısı qəh-qəhəyə, aramsız gülüşə çevrildi...

Qoca ilə orta yaşlı kişiye baxa-baxa uğunub gədən zabıt başa düşürdü ki, gecikib. Oğlan ondan qabaq qəhqəhə çəkmişdi və atəş səsləri atılanda da onun qəhqəhəsi bir müddət eşidildi və zabıtə də yer eləyən, onu qorxudan da elə bu idi...

Sonra araya sükut çökdü və bu sükutu düşmən əsgərlərinin getdikçə uzaqlaşan ayaq səsləri pozdu.

Rizvan NƏSİBOĞLU

DƏLİ TEMİR

Uşaqlıq dünyamda bir Dəli Temir vardı...

*Başında əsgər papağı,
belində əsgər kəməri.
Əlində -
sağ qolunun ortağı,
sivri çomağı.
Dodaqları -
nanə yarpağı kimi
əsirdi əsim-əsim,
gözlərində acı bir təbəssüm,
Yol gedirdi Dəli Temir.*

*Axşamacan yollardaydı
bəlkə də tapa bilmirdi;
axtardığı yol hardaydı.
Uşaqlar daşa basırdı;
böyükklər tənəli sözə.
Hərəni bir
yağlı, söyüşdən asırdı.
Çomağını silkələyib -
dözə-dözə,
qayıdırdı -
səbri qədər sonsuz yollardan.
Göynüyürdü Dəli Temir.*

*Gözlərinə güllə sıxsan;
göz qırpmazdı,
bilməz idi ölüm nədi.
salamın onu "açmasa" -
sənə tərəf qayıtmazdı.
Danışdı öz-özünə ... nə deyirdi;
kim bilirdi...
hər gün bir az
ölümünə çəkilirdi.
İnciyəndə hikkəsindən dodağını -
çeyniyirdi Dəli Temir*

*Harda ölüb-itən vardı,
mərhəmətin doğması kimi -
səssiz-səssiz ağlayırdı...*

*düz qırxca gün - axşam-sabah
göz yaşını -
pencəyinin yaxasında saxlayırdı.
Otururdu -
çənəsini çomağına dayayırdı -
Söylənirdi Dəli Temir.*

*"Biri vardı,
biri yoxdu..." -
nağılına döndü bir gün .
...Nə öldüsü, nə qaldısı bilinmədi.
Ağlıyınan -
əllərindən, gözlərindən tutub çəkən
ağ yollarda görünmədi.
Bilmədi ki, axır bir gün
Göylərində Dəli Temir.*

DANIŞIRAM

*Bu nəzənin ağacların
Yarpaq dili danışiram.
Hər çiçək - bir ətcə quşdu;
Budaq dili danışiram.*

*Dünya sirr dolu nəğmədi,
Ömür - bir ulu nəğmədi.
Bahar - yuxulu nəğmədi,
Dodaq dili danışiram.*

*...Unutdum qəmi, ağrını,
Lalələr çəkib ağrımı.
Bağrıma basıb oğlumu,
Uşaq dili danışiram.*

*Busəyə bax - buz, yandırır,
Dərd əridir, söz yandırır,
Hərəni bir qız yandırır,
Bulaq dili danışiram.*

*Yamyaşıl qucaqdı dünya,
Bahara qonaqdı dünya.
Qayğısız uşaqdı dünya,
Torpaq dili danışiram.*

MƏNİ PAYIZA SAXLADIN

Ayırdılar,
qopardılar səni məndən,
ürəyimi boğa-boğa,
taleyimi yıxa-yıxa,
Əllərimin içindəncə -
apardılar səni məndən.

Bəlkə də sən, -
bu sevdanın
ta əzəli məstliyi sən
Bu kor qalmış gözlərimin
önündəcə
nakam Sevgi Dərsliyi sən,

Ürəyimdə özü gedib,
yeri qalan -
yara yeri tənhalığam...
Bir uçrumda dayanmışam,
sağım - əzab,
solum - zülüm.
Bəndədən də çıxıb əlim,
Allahdan da...
Axşamdan da qovulmuşam,
sabahdan da.

Gözlərimi qoltuğuma alıb getdim,
xəyal çaşqın,
huşum itkin.
Nə aradın, nə yoxladın...
Bu sevda bir imtahanmış, -
Məni payıza saxladın.

YARPAQLARIN ÖLÜMÜ

...Üstü yazılmayan
sənədlər kimi -
atılır budaqlardan
sarı yarpaqlar.
...Düşür torpaq üstə,
şəhid oğullar kimi.
Nə ataları, nə anaları tapılar.
Ayaqlar altda -
səs-səsə verib
torpağa qovuşarlar;
kimsiz, kimsənəsiz...

Hələ -
budaqlar soyunanacan
sonuncu "ölən" yarpağı,
Yarpaqların "dəfn günü"
gəlməyəcək.
Yoxsa...
ayaqlar altındakı
"sızılıtlar" kəsilməyəcək.

MƏNİ YER ÜSTÜNDƏ GÖRƏN OLMADI

Mənim metroda işləməyimi qəbul eləməyən və
"Sənin nə işin var yerin altında?" şeirini yazan
şair dostum Zabil Təcnisə.

Məni yer üstündə görən olmadı,
Üzümə bağlandı "açıq" qapılar.
Qara taleyimin yük qatarıyam,
Mənə üz vermədi dayanacaqqlar.

Saçıma sığındı ömrün çilləsi,
İçimdə hayqıran qəmi boğmuşam.
Dalımca gəlirmiş "dostun" tənəsi,
...Yaxşı ki, söz yazıb nur sağırmışam.

Yerin altında da bir dünya... şəhər...
Işıqlı küçəsi, yaxını, yadı...
Yer üstə könlümü küsdürübdülər,
Yer altda sevgiyə çəkilib adım.

Bu gündən sabaha uçmaq vardışım,
İllər sevmədiyim sahilə atdı.
Beş-altı şeirimi redaktor kişi, -
Bu ildən götürüb o ilə atdı.

"Böyük tənəffüs"dü yeraltı şəhər;
Axşamlar enirəm, səhər çıxıram.
Ürəyim açıqdı səhərə qədər,
Yer üstə qəlbimdə kədər çıxıram.

Yer üstə çiçək var, gül var, bilirəm,
Günəş var, səma var, gözəllər, nələr...
Yer altda könlümü isindirirəm, -
Məni atəş bilsin sözü sevənlər.

İslam SADIQ

ŞUMER VƏ TÜRK DİLLƏRİNİN OXŞARLIQLARI

Tarixin qaranlıq səhifələri çox olub. Zaman-zaman onlardan bəziləri işıq üzünə çıxarılıb.

Yaxşı ki, torpaq müdrikdir, ağıllıdır, səbrlidir. İnsanlardan fərqli olaraq torpaq heç vaxt heç yana tələsmir, paxıllıq, qıbtə, həsəd bilmir. Bütün insanları öz övladı sayır, hamısına eyni gözlə baxır. İnsanlar isə qardaş olduqlarını unudublar, bir-birlərinə yağ kəsiliblər.

XIX yüzillikdə sanki Şumer mədəniyyətinin üzə çıxarılmasının vaxtı çatmışdır. Bunu qədim Şumerlərin vətəni olan İkiçayarası torpağı da hiss eləyirdi. Ona görə ara-sıra yazılı kərpic qırıqlarını, gil lövhələri qucağından çıxarıb çölə atırdı ki, insanlar görsünlər. Torpağın öz qucağından çıxarıb atdığı yazılı kərpiclər və gil lövhələr avropalıların əllərinə düşdü. Şumer mədəniyyətinin bəxti belə açıldı. İngiltərə, Almaniya, Fransa kimi Avropa dövlətlərinin arxeoloqlarının, alimlərinin İkiçayarasına axını başladı. Şumer mədəniyyəti torpağın altından üzə çıxarıldı. 300 min ədəddən çox mixi yazılı gil lövhə tapıldı.

Gil lövhələrdəki yazılar oxundu. 17 yanvar 1869-cu ildə fransız linqvisti Jül Oppert Fransa numizmatika və arxeologiya cəmiyyətinin yığıncağında çıxış edərək İkiçayarasından tapılmış bir çox gil lövhələrin Şumer dilində yazıldığını söylədi. Oppert o vaxt öz dediklərini aksiom adlandırmışdı. Lakin onun aksiomu elm aləmində birmənalı qarşılanmadı. Alimlər arasında mübahisələr başladı. Şumerlərin adı hallandı. Alimlər iki qrupa bölündülər. Bir

qrup şumerlərin varlığını qətiyyətlə dandı, digər qrup onlarla razılaşmadı. Xüsusilə fransız Jozef Qalevi şumer adlı xalqın mövcudluğu fikri ilə uzun illər barışmadı. O.J.Oppertin şumer dili hesab etdiyi dili fantasmaqoriya adlandırdı. J.Qalevi şumer dilini sami dili hesab edirdi, mixi yazıları da samilərin kəşf etdikləri fikrindən dönmürdü. J.Qalevinin tərəfdarları olsa da, əllərində arqumentləri olmadığına, daha çox emosiyaya uyduqlarına görə həm sayca, həm sanbalca günbəgün zəifləyirdilər. Onların zəifləməsinə ikinci fikrin tərəfdarlarının çoxalması və əllərdəki arqumentlərin etibarlılığı səbəb olurdu. Məşhur rus alimi, M.V.Nikolski ikincilərin arasında öz dönməzliyi ilə seçilirdi. O, təxminən 800 gil lövhəni oxuyub şumerlərin varlığını təsdiqləyən arqumentlər ortaya qoysa da, hələ onunla barışmaq istəməyənlər çox idi.

Fransanın Mosuldakı konsulu Ernest de Sarze-kin 1877-ci ildə Şirpurlu şəhərinin xarabalığını üzə çıxarması, ordan tapılan gil lövhələrin oxunması şumer xalqının və şumer dilinin varlığını söyləyənlərin haqlı olduqlarını təsdiqlədi. Şirpurludan tapılmış gil kitabların böyük əksəriyyəti Şumer dilində yazılmışdı. Beləliklə, Şumer dilinin varlığı haqqında şübhələrə son qoyuldu.

Bundan sonra şumer yazılarında başa düşülməyən bəzi sözləri sami mənşəli hesab edənlər də tapıldı. Hətta şumerlərdən qabaq həmin ərazilərdə samilərin yaşadığı fiki irəli sürüldü. Şumerlərin

burda avtoxton olmadıqlarını, yerli əhalinin mədəniyyətini mənimsədiklərini iddia etdilər. Bir çox sözlərin mənşəyi dolaşdırıldı. Rus akademiki B.A.Turayev də ona görə yazırdı: "beləliklə, iki dildən yox danışmaq olmaz, söhbət iki yazı üsulundan gedir. Həm də artıq qədim şumer yazılarında semitizmlər görünür və belə çıxır ki, mixi yazını kəşf edən xalq başlanğıcda öz ana dilində düşünməmişdir. Bu nəzəriyyənin süniliyi göz qabağındadır". Bilmək lazımdır ki, əksər nəzəriyyələr təkcə avropalı düşüncəsinin yox, Şərqə onun əks qütbündən baxanların təfəkkürünün məhsuludur. Axı bu baxışların hamısı qərəzsiz və xeyirxah deyil.

Şumerlərin kimliyi, onların bugünkü xalqlardan hansı ilə qan qohumu olması, şumer dilinin quruluşu, mövcud dillərlə bağlılığı uzun illər alimlər arasında səngimək bilməyən mübahisələrin mövzusunda çevrildi.

Yuxarıdakı suallara cavab axtaranlardan biri də F.Hummel idi. O, ilk dəfə şumer dilinin aqlütinativliyini və turan dillərinə aid olduğunu söylədi. Ancaq bu fikir çoxlarının üreyindən olmadı. F.Hummelin "ağzından vurdular". Turan adını çəkməyi F.Hummelə başucalıqı gətirmədi. Bu mübahisələr də uzun sürdü. Şumer dilini hind - Avropa və sami dillərinə bağlamağa çox çalışdılar, ancaq gil lövhələrdə bunu təsdiqləyəcək arqumentlər tapılmadı. Hətta iş o yerə çatdı ki, XX yüzilliyin 30-cu illərində gürcü və erməni alimləri də bu həvəyə düşdülər. Öz dilləri ilə şumer dili arasında qohumluq axtarmağa başladılar. Ancaq hara əl atdılarsa, nəyə əl atdılarsa, əllərinə düşən arqumentlər yalnız şumer dilinin aqlütinativliyini söyləməyə əsas verdi. Axırda ya susmağa, ya da ən yaxşı halda "Şumer dili izolyasiya olunmuş dildir", "bugünkü dillərin heç biri ilə qohumluğu yoxdur" kimi əsassız fikirlər söyləməyə məcbur oldular.

Fransız alimi Elize Rekiyu "İnsan və torpaq" kitabının I cildində yazırdı: "Arilərin bütün sahələrdə tam üstünlüyünün təsiri altında assirioloqlar özlərinin bu kəşfindən, demək olar ki, heyrətə gəldilər. Onlar heyret içində gördülər ki, ən qədim mixi yazıların dilində İran və sami dillərinə xas olan elementlər qətiyyən yoxdur. Əksinə, Turan və Ural-Altay dilləri ilə birbaşa qohumluğu var. Bu ilkin yazılı işarələrin ifadə etdiyi dil iltisqi dillərə aiddir və öz xarakterləri, quruluşu, daxili fleksiyası etibarilə özünə-

məxsus başqa bir dildir. Babilistanın digər müxtəlif sakinlərinin danışdıqları dillərə qətiyyən uyğun gəlmir". Burdaca bir şeyi mütləq nəzərə çatdırmaq lazımdır ki, Altay nəzəriyyəsinin müəllifləri əslində bunu türk dilinin qədimliyinin üstünə pərdə çəkmək məqsədi ilə düşünmüşlər. Əslində bu nəzəriyyə türk dilinə qarşı irəli sürülmüşdür.

Rus alimi D.Q.Redər bir qədər ehtiyatlı davransa da, şumer dilini yalnız türk dili ilə müqayisə etməyin mümkünlüyünü söyləmişdir: "Şumerlərin dili ayrıca bir dildir. Onu bizə məlum olan dil ailələri ilə bağlamaq hələlik əsaslandırılmış və mübahisələrə səbəb olmayan nəticələr verməmişdir. Yalnız onu qəti demək olar ki, şumer dili iltisqi dillərə aiddir və öz quruluşuna görə daha çox türk dilləri ilə müqayisə edilə bilər".

10 cildlik "Bəşəriyyətin tarixi" kitabının əsas müəlliflərindən biri olan alman alimi Hüqo Vinkler şumer dili, onun türk dili ilə yaxınlığı haqqında yazmışdır: "Gəlib bizə çatmış mətnlərin çoxluğuna baxmayaraq, hələ də şumer dilinin bir çox xüsusiyyətlərini aydınlaşdırma bilmirik. Lakin dünyanın ən qədim mədəni dili olan şumer dilinin ümumi xarakteri haqqında geniş təsəvvür yaradacaq qədər bilgimiz var. Bu dil aqlütinativ dildir, mühüm xüsusiyyətlərinə görə quruluşu türk dillərinə oxşayır və sami dillərinin quruluşundan tamamilə fərqlənir".

H.Vinkler hamıdan fərqli olaraq akkad dilini də şumer dilinin bir ləhcəsi adlandırmışdır. Bütün alimlər akkad dilini sami dili hesab etsələr də, H.Vinkler onun əksini söyləmişdir.

Polşa alimi Marian Belitski şumerlərin mənşəyi, onların dilinin heç bir dil qrupu ilə qohum olmadığını fikrini söyləsə də, onların sami olmadıqlarını xüsusilə vurğulamışdır: "Bir şey mübahisəsizdir: bu xalq etnik, dil və mədəniyyətə Şimali İkiçayarasında onlarla eyni vaxtda, yaxud bir qədər sonralar məskunlaşmış sami tayfalarına yaddır. Şumerlərin mənşəyi haqqında danışarkən bunu unutmamaq lazım deyil". V.A.İstrin də şumer dilinin aqlütinativliyini göstərmişdir: "Şumerlər birhecalı sözlərin çoxluq təşkil etdiyi təcrid olunmuş aqlütinativ tipli dildə danışmışdılar".

Məşhur şumeroloqlardan A.Falkenşteyn, N.Şmokev və S.N.Kramer də şumer dilinin türk dilinə oxşarlığından danışmışlar. Müəzzəz İlmiyə Çığ S.N.Kramerin "Tarix Şumerdən başlanır" kitabını

türkcəyə çevirib yayımlayandan sonra onu müəllifə göndərmişdir. S.N.Kramer kitabı əlinə alıb 28 iyul 1990-cı ildə Müəzzəz İlməyə Çığa yazmışdır: "Nə də olsa bu kitab böyük bir olasılıqla türkcə kimi bitişən bir dil konuşan və Güney Mesopotamiyaya 6-7 min il öncə Orta Asiyanın hər hansı bir yerindən köçmüş olan şumer xalqı haqqındadır. Sumerlilərin türklərlə ilgili xalq olduğu fikri Atatürk zamanında keçərliydi. Belə ola biləcəyi həqiqətdən heç də uzaq deyildi".

B.Landsberger də eyni fikri söyləyirdi: "Sumer dili həm dil baxımından, həm də bütün Asiya boyunca dağlıq bölgələrdə konuşulan dil olması baxımından önəmlidir. Bu türdən olub bu gün hələ yaşayan dil türk dilidir".

Şumer dilinin türk dilləri ilə qohumluğu haqqında rus alimi İ.M.Dyakonov ikibaşlı bir fikir söyləmişdir. Alim türk və şumer dillərinin qohum dillər olmadığını söyləmək istəsə də, özündən asılı olmayaraq bu qohumluğun mövcudluğunu təsdiqləmişdir. İ.M.Dyakonov yazırdı: "Bizim biliklərimizin indiki səviyyəsində nə Şumer dilinin qrammatik formatlarına dair materiallar, nə də əsas lüğət fondunun saylarından, qohumluq bildiren terminlərdən və bədən üzvlərinin adlarından ibarət sözləri ilə digər dillərin, o cümlədən qafqaz dillərinin bu qəbildən olan sözləri arasında sistematik uyğunluqlar və analoji materiallar tapılmamışdır". Alim bu fikirləri söylədikdən sonra qohumluq bildiren ada (şum) - ata (türk) və ama (şum) - ana (ana) sözlərini misal çəksə də, onların türk dilində işləndiyinə göz yummuş, yaxud bunu bilməmişdir. Burda İ.M.Dyakonov yeganə çıxış yolunu həmin sözləri "uşaq sözləri" adlandırmaqda görmüşdür. Eynilə demək lazımdır ki, şumer dilində işlənmiş qarış, barmaq, dırnaq sözlərinin türk dilində bu gün də saxlandığını İ.M.Dyakonov ya bilməmiş, ya da unutmuşdur. Türk tarixinə, dilinə, mədəniyyətinə münasibətdə İ.M.Dyakonovun mövqeyi əvvəldən bəlli idi. O, başqa bir yazısında öz mövqeyini açıq bildirmişdir ki, guya Azərbaycanda əvvəl türk dili işlənməmiş, bu dili sonradan Qafqaza gələn "gəlmələr" gətirmişlər. "Gəlmələr" avtohton xalqın dilini sıxışdırıb türkləşdirmişlər. Ancaq alim bu "avtohton" və "gəlmə" xalqların kimliklərini də söyləmiş. Burda iz azdırır. Çünki onun dediyi həm avtohton, həm də gəlmə xalq türklərdən başqa bir kimsə deyildir. Bu fikirlərin hamısı uzun illər elmdə kök salmış Azərbaycanın guya sonradan türkləşdirilməsi

tezisinin müdafiəsinə yönəlmişdir və heç bir elmi argumentlə təsdiq olunmurdu. Məhz bu fikri söyləyən alim heç vaxt şumer və türk dillərinin qohumluğunu qəbul edə bilməzdi. Onun bu barədə fikri əvvəlcədən formalaşmışdı.

Türkiyədə şumer qaynaqlarının öyrənilməsinə ürəkaçan hesab etmək olmaz. Bu qaynaqları daha çox türk alimləri öyrənməyə borclu olduqları halda, ən az onlar öyrənmişlər. Osman Nədim Tuna 165 şumer sözünü türkcə kəlmələrlə tutuşdurmuş, türk dilinin tarixinin ən azı 10 min il öncəyə getdiyini söyləmişdir. Türkmən alimi Bəymurad Girey 295 şumer-türk sözünü qarşılaşdırmışdır. Əlbəttə, Müəzzəz İlməyə Çığın, Osman Nədim Tunanın, Ahmet Cavatın bu sahədəki xidmətlərini yüksək dəyərləndirirəm. Ancaq Avropa alimlərinin şumerlə bağlı gördüklərinin yanında bunlar gözə dəymir. Azərbaycanda da Şumer mixi yazılarının öyrənilməsi alimlərimizi qorxudan mövzulardan biri olmuşdur. Buna baxmayaraq, türk alimi Ahmet Cavat Şumer və türk dillərinin qohumluğu haqqında Voolleyin fikirlərinə söykənərək demişdir: "Şumer dilinin turan dillərinə bənzədiyi qəbul edilmişdir. Şumerlər haqqında ən yeni və mötəbər əsərin müəllifi Voolley şumerlərin morfoloji quruluşca "əski türkcəyə bənzəyən" bir dildə danışdıqlarını qəbul edir". Şumerlər türkdür, onların türk olduqları məsələsinin çoxlu sübutları var: Bizi bu qənaətə gətirən ən güclü sübut ikidir: 1) dil sübutu; 2) geoloji və arxeoloji sübut.

Şumer dili ilə türk dilinin eyni köklü, qohum dillər olduğunu təsdiqləyən faktlar çoxdur. İndiyə kimi onlardan çox az bir qisminə toxunulmuşdur. Əksər hallarda bir neçə sözün oxşarlığı əsas götürülmüşdür ki, bu da şumer və türk dilləri arasındakı genetik qohumluğu görmək istəməyən alimlərin üreyindən olmamışdır. Azərbaycanda da belə alimlərin tapılması və məsələyə elmi cəhətdən deyil, aqressivcəsinə yanaşmaları çox təəccüb doğurur. Ötən yüzilliyin səksəninci illərində Azərbaycanda şumer və türk dillərinin qohumluğunu dilə gətirən "qaranquşlar" göründü. Akademik İqrar Əliyev dərhal bu "qaranquşlar"ın yuvalarını dağıtdı ki, onlar yumurta qoyub bala çıxarmasınlar. Həmin vaxt Aydın Məmmədovun, Tofiq Hacıyevin ilk yazıları işıq üzü görmüşdür. İqrar Əliyev də o saat qələmi götürüb düşdü onların üstünə və qol-qanadlarını elə sındırdı ki, bir daha uçmaq istəmədilər. Məsələn, o, Aydın Məmmədo-

vun məqaləsi haqqında yazırdı: "Şumer süjetləri toplularda mühüm yer tutur. Hər topluda şumer-türk qohumluğu haqqında bir məqalə çap etdirmiş A.M.Məmmədov mahiyyət etibarilə şumer və türk sözləri arasında oxşarlıqlar axtarmaqla kifayətlənmiş, bəzi hallarda öz mülahizələrini nəzəri baza əsasında başa vurmağa səylər göstərmişdir. Lakin o, hətta müqayisə olunan dillərin strukturunu üzdən də olsa qarşılaşdırmağa cəhd etməmişdir".

İ.Əliyev də İ.M.Dyakonovun yuxarıdakı fikirlərini öz adından olduğu kimi təkrarlamışdır ki, A.Məmmədov şumer və türk dillərinin lüğət fondunda qohumluq bildiren terminlər, bədən üzvlərinin və sayların adları arasında maddi qohumluq tapmamışdır. İqrar Əliyev şumer və türk sözlərinin hətta cümlədə qoşa yazılmasını istəmirdi. Ona görə Tofiq Hacıyev haqqında da eyni tonda danışdı: "Şumer və türk dillərinin qohumluğu haqqında Tofiq Hacıyevin də bütün mülahizələri elmi prinsiplərə yox, anlaşılmazlıqlara əsaslanır".

Yuxarıda adları çəkilən müəlliflərin əsərləri İqrar Əliyevə tanış olmaya bilməzdi. Azərbaycanın tarixçi akademikinin nəinki dünyada, hətta keçmiş Sovetlər birliyi daxilində də hər hansı bir elmi fikrə təsir göstərəcək gücü olmamışdır. Ona görə alim öz gücünü Azərbaycanda göstərməyə məcbur idi. Yuxarıdakı cümlələri də təkcə "mən varam" deyib özünü göstərmək üçün yazmamışdı. İqrar Əliyevin elmi konsepsiyasının mayasını belə bir tezis təşkil edirdi ki, "Azərbaycan torpağını qədim türk torpağı adlandırmaq olmaz"; "türklər bu torpaqlara sonradan gəlmişlər"; "indiki Azərbaycan türkləri sonradan türkləşmişlər"; "onlar Azərbaycanın avtohton əhalisi deyillər" və s. Türk-şumer qohumluğunun üzə çıxarılması İ.Əliyevin bu tezislərini darmadağın etdiyinə görə, o, həmin fikirlərin Azərbaycanda yayılmasına, genişlənməsinə, qəbul edilməsinə heç cür yol verə bilməzdi. Ona görə də həqiqəti, tarixi gerçəkliyi görmək istəmədən, hamının gözü görə-görə qatığa qara deyərək yazırdı: "Vəziyyəti mürəkkəbləşdirən odur ki, son illər bizim respublikamızda diletantlıq edən və elmi gözdən salan böyük bir qrup peyda olub, nə yolla olursa-olsun Azərbaycan vilayətlərində türkdilli elementlərin qədimliyini, hətta avtohtonluğunu sübut etməyi qarşılarına məqsəd qoymuşlar. Onlar məlum faktları təhrif edərək tamamilə qeyri-elmi üsullarla, düşüncəli şəkildə və inadla sa-

vadsız, inadçı oxucularda Azərbaycanın qədimlərdən türkdilli ölkə olması, hələ qədimlərdə müxtəlif türkdilli tayfa və xalqların bura axışib gəldiyi barədə illüziya yaratmağa çalışırlar".

İ.Əliyevin niyyəti, məqsədi, istəyi, hansı havayla nəfəs aldığı gün kimi aydındır. Onun türkcə nifrəti bütün elmi yaradıcılığının ruhuna, mayasına hopmuşdur. Ona görə də türkün tarixi, mədəniyyəti haqqında gerçəyi, doğrunu yazanlar onun gözünün düşməni idilər. İ.Əliyevin sonuncu fikri ilə bağlı onu demək istəyirəm ki, bu gün əlimizdə olan qaynaqların düzgün, qərəzsiz təhlili göstərir ki, türklər Azərbaycana heç vaxt, heç yerdən gəlməmişlər. Onlar burda doğulmuş, artmış, dünyaya burdan yayılmışlar. İlk insanın vətəni Azərbaycan olmuşdur.

Şumer və türk dillərinin qohumluğunu onların hər ikisinin aqlütinativliyindən başqa çoxlu faktlar da təsdiqləyir. Hər iki dildə qohumluq bildiren terminlərdən, bədən üzvlərinin adlarından və s. ibarət eyni sözlər var. Şumer dilində türk dilinə məxsus -lı, -li, -lu, -lü sözdüzəldici şəkilçiləri geniş işlənmişdir. Eyni sözləri -çı, -çi, -çu, -çü və -mış, -miş, -muş -müş şəkilçiləri haqqında da demək olar. Son vaxtlar türk dilində işlənmiş "-gər" şəkilçisinə (zərgər, dülgər, misgər, əsgər, ləngər və s.) şumer dilində də rast gəlinmişdir. Şumer tanrılarının və şəxs adlarının əksəriyyəti türk dilində çox asanlıqla mənalandırılır. Mixi yazılı şumer qaynaqlarında çoxlu onomastik türkiizmlər mövcuddur. Şumer sözləri türk dilində olduğu kimi, əksər hallarda təkhecalı olur. Dildə harmoniya (ahəng qanunu) mövcuddur. Əksər sözlər eyni, yaxud qalın və incə saitlərdən əmələ gəlmişdir (Baba, Ata, Ana, Azaq, Utu, Uttu, Araz, Uruq, Aratta, Enki, Enlil, Ninki və s.). Türk dilində olduğu kimi, şumer dilində də cins kateqoriyası yoxdur. Bunun əvəzində canlı və cansız kateqoriyaları olmuşdur. Türk dilində olduğu kimi, şumer dilində də bütün heyvanlar cansız kateqoriyaya aid edilmişdir (rus dilində heyvanlar canlı kateqoriyaya aiddir). Şumer dilindəki hal şəkilçiləri arasında çox böyük oxşarlıqlar, hətta bəzi hallarda eyniliklər vardır. Cümlə quruluşları arasında da eyni oxşarlığı görmək mümkündür. Şumer dilində cümlələr, demək olar ki, üç komponentdən təşkil olunmuşdur: 1. Mübtəda; 2. Əlaqə yaradan cümlə üzvü 3. Xəbər. Türk dilində də cümlələrin quruluşu bunun eynidir. Şumer və türk dilləri arasındakı oxşarlıqlara dair di-

gər faktlar da mövcuddur. Məsələn, türk dilində “ki-mi”, “kibi” şəkillərində çox geniş işlənən qoşmaya şumer dilində “gim” şəklində rast gəlinir. Şumer dilində “-ra” şəkilçisi Göytürk yazılarında eynilə “ra” kimi işlənmişdir: dingir-ra-dingirə (Tanrıya). Şumer dilindəki “-ke” şəkilçisi Göytürk yazılı abidələrində də “ke” şəklində yenə yön, səmt, aidlik bildirən hal şəkilçisidir.

Şumer dilindəki “-še” şəkilçisi türk dilində “-çe” şəklində olub, eyni funksiyada çıxış edir. Əhməd Bican Ərcilasuna görə, bu şəkilçilər “görə”, “olaraq”, “dək” anlamları verir: dirig-dirig-še (tasarılar görə), ar-še (un olaraq), ad-še (dəstək olaraq), tun-še (sonuna dək) və s. lakin bu şəkilçi şumer və türk dillərində həm də yön, səmt, aidlik bildirir (a,ə): an-še (göyə), ki-še (yerə) və s. şumer dilində olduğu kimi, Orxon-Yenisey yazılarında da, digər türk dillərində də çox zaman sözün yalnız ilk hecası yazılır. Məsələn, “sı” (sındırmaq), “ti/te” (demək, danışmaq), “tur” (durmaq), “ki/gi” (geri) kimi sözlərin hər iki dildə yazılışı eynidir.

Şumer və türk dilləri arasındakı oxşarlıqlara da digər faktlar da mövcuddur. Məsələn, türk dilində “kimi”, “kimi” şəkillərində çox geniş işlənən qoşmaya şumer dilində “gim” şəklində rast gəlinir. Şumer dilində “ra” şəkilçisi Göytürk yazılarında eynilə “ra” şəklində işlənmişdir: dingir-ra-dingirə. Şumer dilindəki “-ke” şəkilçisi Göytürk yazılarında da “ke” şəklində yenə yön, səmt, aidlik bildirən hal şəkilçisidir.

Şumer dilindəki “-še” şəkilçisi türk dilindəki “-çe” şəklində olub, eyni funksiyada çıxış edir. Ə.B.Ərcilasuna görə, bu şəkilçilər “görə”, “olaraq”, “dək” anlamları verir: dirig-dirig-še (tasarılar görə), ar-še (un olaraq), ad-še- (dəstək olaraq), tun-še- (sonuna dek) (83,s.37). lakin bu şəkilçi şumer və türk dillərində həm də yön, səmt, aidlik bildirmişdir (a,ə): an-še (göyə), ki-še- (yerə). Şumer dilində olduğu kimi, Orxon-Yenisey yazılarında da, digər türk dillərində də çox zaman sözün yalnız ilk hecası yazılır. Məsələn, “sı” (sındırmaq), “ti/te” (demək), “tur” (durmaq), “ki/gi” (geri) kimi sözlərin hər iki dildə eyni cür yazılışına rast gəlinir.

Şumer dilində mürəkkəb sözlər onları əmələ gətirən tərkib hissələrinin mənalarına əsasən tərcümə edilmir. Məsələn, “ur-sag” sözü “ur” (it) və “sag” (baş) tərkiblərindən əmələ gəlib “igid”, “qəhrəman” deməkdir: “sag-ta ur-sag me-en”. Bu sözlər Şulqiye

məxsusdur. O, özünü anadangəlmə igid, qəhrəman sayırdı. Ona görə İ.T.Kanevanın “mən daxili keyfiyyətlərimə (ürəyimə) görə qəhrəmanam” tərcüməsi doğru deyil. Cümləni “Mən başdan-binadan (anadangəlmə) qəhrəmanam” kimi tərcümə etmək lazımdır. M.P.Vaqifin “Nə gözəl yaranıb binadan Pəri” misrasındakı “binadan” sözü yuxarıdakı misalda verilmiş “başdan-binadan” ifadəsi ilə tam üst-üstə düşür.

Türk dilində də belə mürəkkəb sözlər çoxdur: məngənə= mən+gənə, çəngəl= çən+gəl, başmaq= baş+maq.

Dünyanın ən yaxın qohum dillərində bu gün bir səsdən ibarət eyni sözlər tapmaq çətindir. Çünki dildə belə sözlər az qala yox dərəcəsindədir. Lakin şumer və türk dillərində onlarla bir səsdən ibarət sözlər var: a- al/əl; u-o; u-on (say); e- ev; u- ev; u-yuxu və s. Təxminən altı min il bundan əvvəl şumer dilində işlənmiş bu cür bir səsdən ibarət sözlərin hazırda türk dilində saxlanması hər iki dilin genetik qohumluğunu təsdiqləyən ən tutarlı dil faktlarıdır.

Əvvəllər İkiçayarasında tapılmış piktoqrafik yazıların şumer dilində olduğu şübhə doğurmuşdur. Alimlərdən F.Tyuro- Dancen mixi yazının piktoqrafik yazıdan törəndiyi və hər ikisinin şumerlərə məxsusluğu ideyasını müdafiə etmiş, bunun üçün hər iki yazıda omonimlərin mövcudluğunu ən tutarlı sübut hesab etmişdir. Ona görə də piktoqrafik və mixi yazılarda omonimlər axtarmış, əvvəlcə bir omonim tapmışlar. Sonra ona üçü də əlavə edilmişdir. A.A.-Vayman buna əsaslanıb deyir ki, “piktoqrafik yazıların dilində şumer dilindəki sözlərlə üst-üstə düşən dörd omonimin tapılması piktoqrafik yazıların da şumer dilində olduğunu sübut etmək üçün kifayətdir” Hazırda şumer və türk dillərində onlarla omonimlər var ki, onların hər iki dildə mövcudluğu şumer və türk dillərinin genetik qohumluğunu, eyni dil olduğunu təsdiqləyən təkzibolunmaz arqumentlərdən biridir. Məsələn, a/al (əl) və a (ail), ağ (ölçmək) və ağ (ağ rəng), ağ (saf, təmiz), ağ (bulaq) və ağ (bulaq, axar), ağ (dərd, qəm) və ağ (dərd, qəm), ağa (böyük, rəhbər) və ağa (böyük, rəhbər), Ağa (şəxs adı) və Ağa (şəxs adı), ba (bərə) və ba (bərə), ba (batmaq) və ba (batmaq), ba (bağışlamaq) və ba (bağışlamaq), ba (bağır, qaraciyər) və ba (bağır), eren/ərən (ər, igid, döyüşçü) və eren (ər, igid, döyüşçü), eren (sidr ağacı) və eren (sidr ağacı), ka (qapı) və

ka (qapı), ka (qara) və ka (qara), ka (qaçıb qurtarmaq) və ka (qaçıb qurtarmaq) və s. A, ka, ba, qa sözlərinin həm şumer, həm də türk dilində bəzən 5-6 mənada işlənməsi 5-6 omonim yaradır ki, bu cür hadisələrə yalnız genetik cəhətdən qohum dillərdə rast gəlinə bilər.

Bütün bunlar şumer və türk dillərinin genetik qohumluğunu təsdiqləyən elə tutarlı faktlardır ki, onları təkzib etmək mümkün deyil.

Şumer və türk dillərinin genetik qohumluğundan danışarkən türk run yazılarına ciddi önəm verilməlidir. Bu iki cəhətdən vacibdir: 1. şumer və türk run yazılarında çox yaxın səsləşmələr var; 2. türk run yazılarının kökləri çox qədimlərə gedib çıxır. A.S.Amoncolov türk run yazılarının genezisindən danışarkən maraqlı bir fikir söyləmişdir ki, "türk run əlifbası zəngin və müstəqil yaranmış qrafik sistem kimi çıxış edir. Türk run işarələrinin qədim sami, yunan, etrusk, kiçik Asiya hərfləri ilə genetik qohumluğu onunla izah olunur ki, türk run əlifbası uzun bir inkişaf yolu keçmişdir və bütün bunların hamısı ilkin bir mənbəyə bağlıdır. Bu mənbə e.ə. III-II minilliklərdəki hər hansı bir loqoqrafik yaxud əlifba yazısı ola bilər".

Hələlik ən qədim yazı kimi şumerlərin kəşf etdikləri mixi yazılar qəbul edilmişdir. Hətta şumerlərlə eyni dövrdə yaşamış anşanlılar (elamlılar) da yazını şumerlərinkindən götürmüşlər.

Bu günə qədər tədqiqatlar düzgün səmtə yönəlmədiyindən bir çox suallar cavabsız qalmışdır. Hər şey göz qabağında ola-ola onu görməmək təəccüb doğurur. Şumerlərin İkiçayarasına Azərbaycandan getdiklərini söyləmək üçün neçə illərdi ki, elmdə yetərinə arqumentlər var. Lakin bu fikir hələ indi-indi söylənir və formalaşmağa başlayır. Ona görə ki, uzun illər həqiqət başqa səmtdə axtarılmışdır. Axır vaxtlar məşhur şumerşünas S.N.Kramer də şumer-türk genetik bağlılığı haqqında dəyərli fikirlər söylədi. Hətta onun Aratta dövlətini Xəzər dənizinin sahillərində axtarmaq haqqındakı fikri birbaşa şumerlərin İkiçayarasına Azərbaycandan getdikləri düşünməyə əsas verir. Halbuki bizim araşdırmalar artıq bunun doğru olduğuna dair təkzibedilməz arqumentlər üzə çıxarmışdır. Deməli şumerlər mədəniyyəti də burdan aparmışlar. Onlar İkiçayarasına mədəniyyəti olan xalq kimi getmişlər. Şumerlərin əcdadları yazını daşlara, qayalara yazırdı-

lar Qobustan, Orxon-Yenisey, Saymalıdaş və s. abidələri bunun canlı nümunələridir. İkiçayarasında daş olmadığına görə onlar gil lövhələri kəşf etmişlər. Əgər onların daş üzərində yazı yazmaq təcrübələri olmasaydı, gil lövhələr üzərində yazı yazmaq ağıllarına gəlməzdi. İndi, demək olar ki, bütün əlifbaların və yazıların əcdadı Qobustandadır. Cəfəkeş alim Əjdər ərzəlinin son illərdə apardığı tədqiqatlar bunu söyləməyə tam əsas verir.

Məşhur dilçi M.Svadeşa kompyüter təhliliylə belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, "əgər iki ayrı dildə fonetik və anlam baxımından bənzəyən kəlmələr 100-dən çox olarsa, onların müstəqil olaraq yaradılma ehtimalı milyonda birdir. Eyni qaydada qoşa kəlmələr də 7-dən çox olarsa, o iki dil arasında tarixi bir ilişqi var". "H.K.C.Covana görə CVC tipində olmaq şərtiylə sadəcə üç, C.Gireenberqə görə, sadəcə üç-dörd kəlmənin səscə və anlamca üst-üstə düşməsi iki dil arasındakı ilişkinin isbatı üçün yetərlidir". Bizim bu kitabda verdiyimiz sözlər arasında isə onlarla CVC və VCV tipində səscə və anlamca eyni sözlər var: aba (ata), ama (ana), aba (aba), utu (utu), uru (uru), ağa (ağa), ege (ege), eme (eme), iri (iri), una (una,ona), unu (unu,onu), udi (udi,uyumaq), udu (udu) və s.

Deməli, bu kitabda verilmiş şumer və türk dillərində işlənmiş 600-dən çox sözün eyniliyi, yaxud oxşarlığı doğrudan da dəyərlidir, şumer və türk dillərinin genetik qohumluğunu təsdiqləmək üçün yetərlidir. Yəqin ki, bu faktlar iki dilin qohumluğunu inkar etmək istəyənlərin bütün ümidlərini puça çıxaraçaq!

Hər hansı iki dilin genetik qohumluğundan danışarkən əksər alimlər həmin dillərdə qohumluq, say və bədən üzvlərinin adlarını bildirən sözlərin eyni olması şərtini ortaya atırlar. Onların sözlərinə görə, iki dilin genetik qohumluğunu təsdiqləmək üçün qohumluq, say və bədən üzvlərinin adlarını bildirən sözlərin eyniliyi birinci şərtidir. Eyni şərtlə şumer və türk dillərinin qohumluğu söhbəti ortaya çıxanda da qarşılaşıırıq. Ancaq faktlarla tanışlıq bu şərtlərdə səmimiyyət olmadığını göstərir. Bu şərti irəli sürən həmin alimlər şumer və türk dillərində qohumluq, say və bədən üzvlərini adlarını bildirən eyni terminlər üzə çıxan kimi onlara göz yumurlar. Məsələn, şumer dilində ata, ana, baba, abi (qardaş), ege (bacı), dumu (oğul), dam (arvad)/damad (kürəkən) kimi

qohumluq bildirən eyni sözləri görən kimi onları “uşaq sözləri” adlandırırlar. Çünki həmin sözlərin hamısı şumer və türk dillərində qohumluq bildirir. Rus alimi İ.M.Dyakonov bütün bu sözləri şumer mətnlərindən oxumuş, onların hamısının türk dilində də eynilə qohumluq bildirən terminlər olduğunu görmüş və hər iki dilin qohumluğundan danışanları susdurmaq üçün onları “uşaq sözləri” adlandırmağı ən asan yol hesab etmişdir. Şumer və türk dillərinin qohumluğunu görmək istəməyən digər alimlər də İ.M.Dyakonova dəstək vermişlər. V.İ.Abayev də “baba” və “ata” sözlərinin türk dilindən alındığını bil-lə-bilə onları “uşaq sözləri” adlandırmışlar ki, heç kim onlara “mənimdi” deməsin. maraqlıdır ki, yalnız Qafqazda ləzgi, udin və miqrellər “baba”, gürcülər “papa” sözü işlədirlər. Uşağa dili anası öyrədir, bu, aksiomadır. Ana özü hansı dildə danışarsa, uşağı ilə də o dildə danışar. Burda ikinci dildən söhbət gedə bilməz. Uşaq dili öz-özünə öyrənmir. Belə olmasaydı, rus uşağı da “mat” sözündən daha asan tələffüz olunan “ana” yaxud “babuşka” və “deduşka” kimi uşaq dilinə çətin yatan üçhecalı sözlərin əvəzinə çox asan deyilən ikihecalı “baba” və “nənə” sözlərini işlədərdi. Ancaq uşaq öz anasının dilindən “nənə” və “baba” sözlərini yox, “babuşka” və “deduşka” sözlərini eşitdiyinə görə onları işlədir. M.Fasmer isə doğru olaraq yazmışdır ki, “rus dilində “baba” və “qoca” anlamlarında əzizləmə bildirən “baba”. “babay” sözləri türk dilindən alınmışdır”.

Hazırda şumer və türk dillərində qohumluq bildirən xeyli sözü eyniliyi üzə çıxarılmışdır. Həmin sözlərdən bəziləri aşağıdakı cədvəldə göstərib.

Qohumluq	Şumer dilində	Türk dilində
Ana	ama	ana/ama
Ata	ada/ata	ata
əcdad	abba	abba/baba
baba	aba	baba/aba
bacı	ege	ege(r)
qardaş	ab	abi
oğul	dumu	dumu
yezne	uşşa	yezne
	dam	damad

Bədən üzvlərinin adlarını bildirən xeyli sözlərin də şumer və türk dillərində eyniliyi artıq bəllidir. Onlardan əl, ovuc, göz, dirsək, qarış, ayaq, ağız, da-

laq, ürək, bağır (qaraciyər), qursaq, dırnaq və s. göstərmək olar. Bu sözlərin böyük əksəriyyəti heç bir dəyişikliyə uğramadan hazırda türk dilində işlənir. Bəziləri isə azacıq fonetik dəyişikliyə uğramışdır.

Şumer və türk dillərində bir sıra saylar da eyni cür ifadə edilmişdir. Şumer dilində iki sayı “ikki”, üç sayı “eş/uş”, on sayı “u” və s. şəkillərində deyilmişdir. Bunlar sayların eyniliyinə aid yaxşı misallardır. Bəzi sözlər isə say mənasında işlənmiş, lakin adını dəyişmişdir. Məsələn, “iki” sayına şumer dilində “ik-ki” ilə yanaşı, “min” də deyilmişdir. Bu söz hazırda türk dilində “min” sayını bildirir. “Beş” sayı “i” saitilə yazılmışdır. Şumer dilində ilk saitlərin çox zaman yazılmadığını nəzərə alsaq, onda sözün “bi” olduğunu görə bilərik. “Bi” isə “biş/beş” şəklində hazırda türk dilində işlənir.

Şumer dilində otuza “üçon” deyilmişdir. Bu cür say sisteminə Orxan- Yenisey yazılarında rast gəlinir. Otuza “üçon”, səksənə “səkkiz on” deyilir.

Şumer və türk dillərinin bir oxşar cəhətinə də diqqət yetirməyə dəyər. Şumer sözləri yazılarkən çox zaman onun əvvəlindəki yaxud sonundakı samit buraxılır. Məsələn, “vur” sözü “ur”, “yer” sözü “er”, “qaz” sözü “uz/az” və s. şəkillərində yazılır. Eyni hal saitlərin buraxılmasında da müşahidə edilir. Məsələn, “ata” sözü “ad”, “igi” sözü “ig” (göz) şəkillərində yazılır.

Yuxarıda deyilənlərdən görüldüyü kimi, şumer və türk dillərində onların genetik qohumluğunu təsdiqləyəcək qədər qohumluq, say və bədən üzvlərinin adlarını bildirən eyni sözlər vardır. Hazırda araşdırmalar və axtarışlar davam etdirilir. Yəqin ki, şumer və türk dillərində bu qəbildən olan sözlərin sayı günbəgün artacaqdır. Ancaq bizə elə gəlir ki, yuxarıda deyilənlərdən və qohumluq, say və bədən üzvlərinin adlarını bildirən bu qədər sözün eyniliyindən sonra şumer və türk dillərinin genetik qohumluğuna şübhə edənlər fakt qarşısında qalıb öz fikirlərini dəyişəcəklər.

Sevinc ARZULU

NEYNƏDİ SƏNİ

*Sən çoxdan dönmüşdün ürək oğruma,
İndi dözəmmirəm həsrət ağrına
Axtarıb-arayıb basdı bağrına,
Yeraltı səltənət neynədi səni.*

*Fələkmi su tökdü eşq ocağına,
Qısıldın həyatın bir bucağına.
Verdi yad əllərin yad qucağına,
O güclü məhəbbət neynədi səni.*

*Biz necə qət etdik döngə-dalanı,
Havaya sovurduq olub-qalanı.
De, niyə seçmədin acı yalanı,
O dilsiz həqiqət neynədi səni.*

KƏM SİLƏCƏK

*Kədər ilə barışacaq,
Qüssə ilə qarışacaq.
Dərd dalımca danışacaq,
Üzüməsə bəm güləcək.*

*Külək indi verib ara,
Yanağıma salıb qara.
Bax quruca silən xara,
Dost dəsmalı nəm siləcək.*

*Yumruğunu vuran fələk,
Minbir duzaq quran fələk.
Başım üstə duran gələk,
Göz yaşımı kəm siləcək.*

SÜBHƏ KİMİ

*Bircə dəfə görüşmüşük,
Onda da ki öc düşmüşük.
De, biz nə vaxt barışmışıq,
Uzun yol var şülhə kimi.*

*Sevgi həsrət ocağına,
Qəm sığınıb bucağına.
Torpağının qucağına,
Dən əkilər şübhə kimi.*

*Ay bənizi vaxtsız solan,
Ayrılıqdan gen gəz, dolan.
Kədərimə həmdəm olan,
Yağış yağar sübhə kimi.*

SƏRÇƏ OLUM

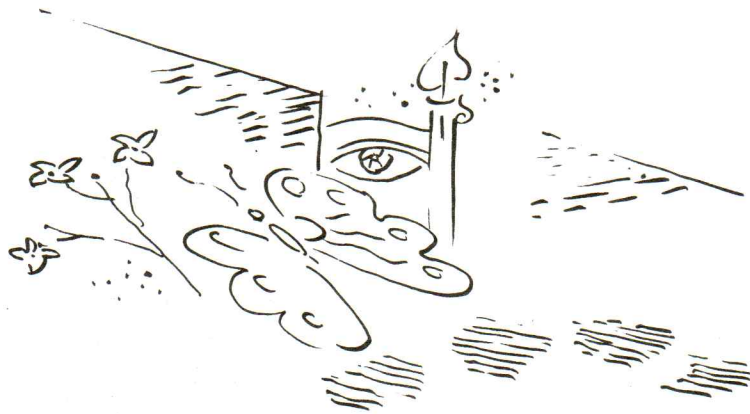
*Mən hamıdan göyçək olum,
Günəş rəngli çiçək olum.
Arada bir sərchə olum,
Deyim: - "Sazım dınqıl-dınqıl".*

*Yaman tanış mənə yer-göy,
İstəyirsən qapısın döy.
Başım üstə səma gömgöy,
Dağı-daşı cınqıl-cınqıl.*

*İradəm var dözümlə boyda,
Könlüm yanar közümlə boyda.
Arzularım özüm boyda,
Ümidlərim cınqıl-cınqıl.*

ZAMANIN TƏKƏRİ

Zamanın təkərini geriyə fırlatdım,
Ötən əsrin yetmişinci illərini nurlatdım.
Keçibdir bir qərinə,
Həyat özü qəribə.
İlk sevgi, ilk kədər, ilk göz yaşı.
Bacarsan bu ağır yükü sən
öz zərif çiyində gəl daşı.
Toqquşanda duyğular,
Gözdən qaçar bal uyğular.
Gizli-gizli alışarsan,
gizli-gizli hiss edərsən,
Kürəyini dəlib keçən
baxışları hiss edərsən.
Sən görərsən həyatına çəkilən o
ağ-qaralı naxışları,
Gözləyərsən ömrün boyu əlvan
çiçək yağışları.
Tək-tənha qoyub getdiyin,
Əbədilik tərk etdiyin
vətəninə xatırlarsan,
Sən o anda ilk baharsan,
İndi payız.
Hanı gözəl saçları ilə öyünən qız.
Üzü gülən,
Sözlərindən bal tökülən o sarışın.
İndi necə mən onunla de, yarışım.
Tezəcə ötüb keçdi illər,
Ayrılığı seçdi illər.

Həyat ŞƏMİNİN təqdimatında

KƏNAN SOYALP

Azərbaycan oxucusuna yeni bir imza təqdim etməkdə haqlıyam mənə. Əslində, o, uzun illərin imza sahibidir. Amma təvazökarlığından tanıyan azdır onu. Tanıdığımı çox sevindim. Çünki içində şeirin və poeziyanın bu qədər sirli-sehrli anlamlarını yaşadan bir kimsəni tanımaq və duymağın gözəlliyini yaşadım. 1972-ci il doğumludur. Özünün yazdığı kimi yaxşı dostdur, aldanmaq, aldatmaq, yalan söyləmək, qınanmaq üçün... gəlmiş dünyaya. Olan olmalıdır hər halda deyir. Zaman zaman sinirli ola bilər, öz təbirincə yazsaq. Hər zaman düşünən, bir məsələni düşünmək o birinin yalnızlığıdır deyən, güzgüyə baxdığında ilk olaraq güzgünü görən, o uzaq adanın xəyalıyla ayaqda duran, təbiətə vurğun, ağlamağı bacarmayan gülənlərdən, gülməyi və güldürməyi sevən, bol kitab oxuyan, nağıllara bağlı kitablar, inananlarının çoxu ağıl ilə, məntiq ilə işində-gücündə, ağıla dayalı kitabları sevən, inananlarının çoxu işində-gücündə ola-ola nağıllar içində düşünəndir deyən, şeiri yaşam biçimi kimi qəbul edən və əlindən gəldiyində qaralayan biriyəm deyəndir o. Ö.Asaf, C.Yücel, A.Arif, N.Hikmət, A.İlhan başda olmaqla bir çox şairləri oxuyub nümunə alan... piyada gəzməyi çox sevən... Futbol oynayan və seyr edən, S.Aksunun heyranı olan, qədim türk və klassik musiqini, jazz, bulyuzu, teatri çox sevən, oyunçuların seyrçisi ola bilməyən, çünki özü seyrçilərin oyunçusudur deyən, rahatsız biridir O - KƏNAN SOYALP... Tanış olun!

DURDURDUM ZAMANI

*qollarımın uzana biləcəyi
yaxınlıqdasan,
uzaqda...*

*sabah qədər uzaqsan...
mən sənə bu axşam tutuqkən...*

*əqrəbi saxladım,
yelqovan dəli kimi fırlanarkən...*

*durdurdum zamanı,
yoxluğum axmır artıq...*

*uzaq,
qollarımın uzanabiləcəyi
yaxınlıqda...*

*əqrəb taxıldı,
qum saatının boğazına...*

ATLI QARIŞQA

*qəlbimi açır birisi...
dəlik-deşik qəlbim,
qarışqa yuvası...*

*toxunan baxışların tökülür...
gözlərin,
qurumuş yarpaq sarısı...*

*qarışqalar yuvanı tərk edirlər...
bütün bədənime doğru,
dördnala...*

*başım dönür...
atlıqarışqa...*

TİKANIMIN SƏRÇƏSİ

qırmızı gül,
soldu...
dodaqlarım kimi...

yalnızlığımı toxundu,
qanadan tikanları...

saralmış gözlərim,
payıza vuruldu...

bir sərchə gülün tikanlarına qondu,
gözlərin,
uçdu...

**TÖKÜLÜRDÜ
RÜZGAR GÜLLƏRİ**

bir səs uzaqlıqda gözləri, üzündən...
dəlikdir bütün maskalar
gözlərin olduğu yerdən.

qorxusuzluq təlaşındaydı,
nağıllara inanmayan
nağıl qəhrəmanı.

gecəyə tutulmuş gözləri...
dolunay,
gecənin gözbəbəyi.

göy üzü kimi qaralmışdı eyvan...
qaralığın üzərindən işıq,
çatmışdı eyvana,
binanı saran sarmaşiq...

bir iki paltar,
qanad çalarkən dənizə doğru,
iflic bir sancaq
tutur onları ipdə.

üstü örtülməmiş bir minanın
çılpaq tənisi,
sinəsinə nə qədər əl yığmış,
o əllərdə rüzgar gülləri...

gizli bir nəfəs xərclədi,
açaraq boğazındakı düynü...
dönmür,
tökülürdü rüzgar gülləri.

QATİL ZAMAN

Yatmağa qorxurdum
gecələri...

Yuxumda
bir daha səni rüyamda
görməyəcəyimi görürdüm.

Və oyanırdım sənsizliyə,
bütün səsimlə.

Zamana açılan savaşıdır
sənsizlik.
Təkbaşınaykən cəbhədə,
qolumdakı zaman
sənin qəlb atışları ilə
işləyirdi.

Bir qırçının
huşunu itirməsi kimiydi
zaman.
Yıxıldımı damdan,
düşəcək aşağıdakı
yırtıq ağa...
Öləcək zaman
atmayacaq qəlbi artıq.

Yeni bir zaman doğuldu,
ölümündən həmişə sonra,
ağı yırtan,
doğulan zaman.

MƏHKUM TƏQVİMLƏRİ

Bütün şəkillərini aparmısan,
gedərkən evdən.
daha tez unudaram düşünməsən,
olmazsa bu evdə üzün.

Sadəcə təqvim qalıb
otağımızın divarında,
indi şəkillərin təqvimimdə
hər ay dəyişir...

Yanvar ayında qardan qadınsan,
Üşümürsən?
Bir tək papağın var, bir də şərfin.

Mayda çiçək açmısan,

gəlin kimi.
Ağaclar...
Düşmənimdir bütün ağacdələnlər.

Avqustda dəniz olursan
divarımda.

Mən də təqvim palması,
tərpənmirəm yerimdən.

Səsini duyuram
oktyabr ayını qopararkən təqvimdən.
Bu kağız cırıltısı deyil,
qurumuş yarpaq xışıltısıdır.

Yoxluğunda tanışdım təqvimlə,
günləri qaraladım,
ayları cırdım.
Sığmadın heç bir təqvimə,
çünki bir illikdi.

Məhkum təqvimləri varmış,
bir illik olmayan
şəkilsiz...

Kimi
avtobus oğrusuymuş,
o mahnılar çalınmasın deyər,
kasetləri çalmış...
Təqvimi iki il.

Kimi
silahlı soyğunçu,
dolu tapançasıyla
zərgər soymuş,
güllənin dəyəri altı il,
qızıldan qiymətliymiş.

Kimi
cinlənmiş,
doğramış arvad-uşağını.
Ən böyük cəzanı özü vermiş özünə,
öldürə bilməmiş özünü də.
Təqvimi on dörd il,
öz qanının iyini alır,
kəsilmədən bir yeri.

Ömürlük həbs edilənlərin
təqvimləri yox,
amma mənim var...
Məhkum kimi sayıram zamanı
yoxluğunda...

Gözətçinəm...

Şəklin...
Yox...

YƏHƏRSİZ ŞEİR

Mənə aid heç bir şeydən,
qurtulduğumu zənn etdiyim
bu evdə,
gedişindən çox sonra fərq etdim
divardakı tablonun köşəsinə
taxılmış şəkli.

Eyni tablonun altındakı divanda çəkilmiş...
uzanmışıq sənə
tablodakı fırtına rəsminə...
fırtına gözlərimizdə...

şəkli ora taxdığın an
gəldi gözümün önünə,
"indi daha gözəl oldu bu tablo"
demişdin...

barmaqlarına toxundum,
şəkli ordan çıxardarkən,
fırtınaya doldum...

gözyaşlarımı gömdüm qınına,
unutdum səni xatırlamağı,
çıxardım tablonu, səsinin divarından,
səsin hələ asılı...

son qalan şəklini də cırıb,
fırtınaya buraxdım parçalarını,
uçuşsun barmaqların deyər...

kor oldum özümə,
əlimi, üzümü kəsdim uçuşan parçalarla,
mil çəkdim gözlərimə,
həyatımın pambıq ipliyi barmaqlarınla...

Vahid HACIYEV

Dağlar

Yurd salıbdı bu sinəmdə,
Neçə tikan, ox, ay dağlar.
Nə qohumdan, nə də yaddan,
Bir imdad yox, yox, ay dağlar.

Yönüm tutdum "Qəlbi"lərə,
Ürək döndü qəlpələrə.
Sən də cılız təpələrə,
Bel bağlama çox, ay dağlar.

Şümal-şümal üzləri var,
Sığal-sığal sözləri var.
Gördüm ki, bəziləri var,
İçi tamam lax, ay dağlar.

Tünd dumandan zirvən bəyaz,
Qışa dönüb köksündə yaz.
Yetər artıq, yetər bu yas,
Bir ağ günə çıx, ay dağlar.

Zaman verdi dərdi bizə,
Ümid edək səbrimizə.
Deyirəm, hər birimizə,
Qoy yar olsun haqq, ay dağlar.

Nədən qorxasıyam, görəsən nədən -
Ələyim ələlib, xəlbirim göydə.
Çətində doğmalar gəzirsə gəndən,
Niyə umasıyam yaddan, ögeydən?..

Hər kəs öz dərdində, öz azarında
Sıxıntı, qayğılar de, kimə lazım?
Hər kəs öz xeyrində, öz bazarında,
Kənardan ağırlar de, kimə lazım?

Özüyçün yaşayır, özüyçün hərə,
Bircə kəs bir kəsin qeydinə qalmaz.
Qəfildən büdrəsən, yıxılsan yerə,
Kimsə dönüb baxmaz, eyninə almaz.

Bəşər övladıyq deyirlər guya
Babamız Adəmdi, nənəməiz Həvva.
Ümumi evimiz guya ki dünya
Ümumi hamının udduğu hava.

Bəs niyə azalmır dərdi-sərimiz,
Fəryaddan dağlara səda, ün düşüb.
Bəs niyə bəhərin verməz tərimez,
Nədən bəxtimizə bir düyün düşüb?

Nədən qorxasıyam kasıb, fağırı,
Qəddarı atından salan dünyada.
Səbr edək nə olur görək axırı,
Bu ömrə bir dalan olan dünyada...

Təbii fəlakət zamanı 110 aşı nənəsini xilas edərək
özü sel-sulara qər q olmuş soydaşımızın ruhuna

Əhsən sənə qeyrətinə,
Hünərinə, cürətinə.
Dastanlar yazılası
Şərəfinə, şöhrətinə.
Adın nəydi, soyadın nə

Heç varmadım mən fərqinə.
 Unudulmaz igidliyin,
 El xatırlar, min qərinə.
 Atılmışan sel-sulara
 Xilas üçün ixtiyarı.
 Sənin kimi oğlu olan
 Bəxtiyarın bəxtiyarı.
 Çoxu elə "mən-mən" dedi
 Düşünərək hey özünü.
 Dildə "millət", "Vətən" dedi
 Saxlamadı it nəfsini.
 Adam gülünc günə qalar,
 Əməldən tez mən gələndə.
 Hər bir nəsnə gözəl olar
 Sözlə əməl tən gələndə.
 "Mən" demədin heç vədə sən,
 Mərd sözünü kəsə dedin.
 Çox nadandan zirvədəsən,
 Bu ölümle, qısa, - dedin.

Bil ölümə getmədin
 Bir tək nənən yolunda.
 El sanır ki, getmişən
 Ana Vətən yolunda.

Daha nağıllara inanan yoxdu

Mən düşən görmədim nağıl seyrinə,
 Daha nağıllara inanan yoxdu.
 Hamı "vaqif" olub aləm sirrinə,
 Daha nağıllara inanan yoxdu.

Fənd-fele inanmır indi uşaq da
 Kəf gələr iblisə, şeytana indi.
 İndiki zamanda, indiki çağda
 Çox uşaq şeytandı, çox uşaq cindi.

Ağ, qara qoç indi "köhnə" bir nağıl,
 Sehrli çıraqlar sehlrlər açmaz...
 Yaraya duz basmaz inan bir oğul,
 Bircə kəs dirigöz səhərlər açmaz.

Məhəl də qoyulmaz Məlikməmmədə,
 Daşdəmir "ağılsız" şəxsə dönübdü.
 Tükənib ruhumuz taxta təhnədən,
 Çərxi-fələyimiz tərsə dönübdü.

Ümid də, inam da qeybə çıxıbdı,
 Ürəkdə iblislər yer eləyibdi.
 Ahımız, ufumuz göyə çıxıbdı,
 Bizə neyləyibdi, Şər eləyibdi.

Şəri qovamıdıq biz ağılmızdan,
 Bir zaman heyrətlə hey başa çəkdik.
 İbrət alammadıq nağılımızdan,
 Tamah dişimizi biz daşa çəkdik.

Daha nağıllara inanan yoxdu
 Təzə "nağıllar" da nəyə yarayır?
 Əbləhə nə var ki, gödəni toxdu
 Bizlərə gündə bir "nağıl" sırıyır.

İşğalda qalan torpaqlarımızı düşünərkən

Fikirli, xəyallı çıxdım çöllərə
 Dərdimi şumladım bir torpaq kimi.
 Ümidi toxumtək səpdim cücərsin
 Baharda mən görüm bir yarpaq kimi.

Bax bu da bir bahar, bax bu da bir yaz,
 Ümid toxumları heç göyərmədi.
 Kim bilir nə vaxtdan vurubdu ayaz
 Münbit torpaqda da heç boy vermədi.

...Usanıb bezmədik "ümid" deməkdən,
 Gözlərin kökü də saralı qaldı.
 Deyirlər yaxşıdı ümid, yeməkdən
 Ömrümüz ümiddən asılı qaldı.

Nobel mükafatı-2010

Cənubi Amerika ədəbiyyatının növbəti triumfu

2010-cu il üçün ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçısı perulu yazıçı, artıq ötən əsrin altmışıncı illərindən ədəbiyyat aləminə daxil olan 74 yaşlı Mario Varqas-Lyosa oldu. Ağsaqqal yazıçı "şəxsiyyətin müqaviməti, qıyamı və məğlubiyyətini təsirli lövhələrlə əks etdirdiyinə və hakimiyyət strukturlarının mahiyyətini dəqiq müəyyən etdiyinə görə" bu ünlü mükafata layiq görülüb.

Mario Varqas-Lyosa son yarım əsr Latin Amerikası ədəbiyyatının aparıcı novator-yazıçılarından hesab olunur. Latin Amerikası ədəbiyyatında onun adı Qabriel Qarsia Marques, Xulio Kortasar, Xorxe Luis Borxes kimi klassiklərin adıyla yanaşı durur. Onun "Şəhər və köpəklər" (1963) adlı ilk romanı artıq böyük Peruda böyük hay-küyə səbəb olmuş, yazıçı reallığı həddən artıq qatılaşdırmaqda, kəskinləşdirməkdə ittiham olunmuş, hətta kitabın çoxsaylı nüsxələri ölkənin paytaxtı Limada nümayişkarənə şəkildə yandırılmışdı. Əsərdə hadisələr hərbi məktəbdə cərəyan edir və yazıçı bu məktəbdə hökm sürən zorakılıq atmosferinin təmsalında nəinki Peruda, hətta bütün Latin Amerikası ölkələrində aktual olan bir çox ictimai və psixoloji problemləri işıqlandırmışdı.

Varqas-Lyosanın növbəti "Yaşıl ev" (1968) romanında da əsas mövzu şəxsiyyətin zorakılıqla üz-büz qalması və cəmiyyətdən kənarlaşdırılmasıdır.

Tanınmış yazıçı bundan sonrakı hekayə və romanlarında ("Kilsədə söhbət", "Küçüklər", "Palomino Moleronu kim öldürdü?" və s.) müxtəlif mövzulara müraciət etsə də yenə alt qatda zorakılıq, qəddarlıq, şəxsiyyətin əzilməsi, sındırılması problemlərindən yan keçə bilməyib, sanki qeyri-ixtiyari bu məqamlara toxunub.

Mario Varqas-Lyosa 1936-cı ilin 28 martında Perunun Arekipe şəhərində doğulub, əvvəlcə Leonsio Pradao adına hərbi məktəbdə, daha sonra paytaxt Limadakı San-Markos universitetində təhsil alıb.

Yazıçı 1958-ci ildə Madrid universitetinin magistraturasına qəbul olunandan sonra uzun müddətə vətəninə tərk edir, əvvəlcə İspaniyada, daha sonra ABŞ-da yaşayır. Vətəninə artıq dünya şöhrətli yazıçı kimi qayıdan Varqas-Lyosa yazıçılıq fəaliyyətini ictimai proseslərlə vahid axında birləşdirməyi təbliğ

edir və öz sözlərinin sübutu kimi 1990-cı ildə Peru prezidentliyinə namizədliyini irəli sürür. Lakin seçkilərdəki məğlubiyyəti dünya ədəbiyyatının çox böyük bir yazıçıdan məhrum olmasına imkan vermir.

Hazırda Varqas-Lyosa İspaniya Kral akademiyasının üzvü, Avropanın və Amerikanın bir neçə akademiyasının fəxri doktoru, "Sarvantes mükafatı" "Asturiya şahzadəsi mükafatı", və ədəbi və ictimai mükafatların sahibidir.

Oxucular üçün maraqlı olan bir detalı da qeyd etmək istərdik ki, builki Nobel mükafatı laureatının Bakıyla da qiyabi əlaqəsi olub. Belə ki, 1986-cı ildə SSRİ-nin "Mosfilm" kinostudiyasında Mario Varqas-Lyosanın ilk və ən məşhur əsəri olan "Şəhər və köpəklər" romanı əsasında ekranlaşdırılan və sonradan yazıçının özünün də çox bəyəndiyi "Yaquar" adlı bədii filmin çəkilişlərinin böyük hissəsi Bakıda, daha dəqiq desək, 132 sayılı orta məktəbin həyatində aparılıb.

Əslən Çilidən olan, lakin Pinoçet çevrilişindən sonra solçu baxışlarına görə təqib olunan və SSRİ-yə qaçan məşhur rejissor Sebastyan Alarkon boyuna götürdüyü bu filmin çəkilişləri üçün natura axtararkən, yəqin ki, gəzdirdi başqa şəhərlərdə öz düşüncəsinə uyğun bina və həyət tapmamış, təsadüfən hardasa 132 sayılı məktəbin həyatının şəklini görmüş və ürəyinə yatmışdı. Məktəb həyatının quruluşu, memarlıq üslubu, qaralmış divarları rejissora imkan vermişdi ki, müəyyən dekorativ dəyişikliklərin köməyi ilə Bakıdakı 132 sayılı orta məktəbin həyatını Perunun paytaxtındakı hərbi məktəbin həyatına oxşatsın. O vaxt həmin məktəbin ibtidai sinfində oxuyan bizlər isə yarım il ərzində sinif pəncərələrimizin qarşısında dayanaraq, məktəb həyatımızda ora-bura qaçısan qərribə geyimli əsgərlərə, əsgərlər arasında düşən dava-dalaşlara və ən nəhayət, məktəb həyatımızın lap yuxarı başında ucalmış və heç də Vladimir İliçə bənzəməyən hansısa bir diktatorun qərribə heykəlinə tamaşa elədik.

Bizə ən qərribə gələni də məhz bu idi. Çünki o vaxt biz elə bilirdik ki, dünyanın bütün möhtəşəm heykəlləri məhz Vladimir İliç Leninə məxsus olmalıdır.

Yuri KUZNETSOV

Təxribatçı

*Qocaman müəllim qəfildən susub,
Ağrı-acısını tamam unutdu.
Fır-fır fırladaraq hey qlobusu
Üzünü sakitcə sinifə tutdu:*

*- Hələ yerindədir dağı, dərəsi...
Uşaqlar, qorxmayın, ürəkli olun.
Yox! Hələ fırlanır bu Yer kürəsi;
Oxuyun, dünyaya gərəkli olun.*

*Müəllim deyənə qanmadı biri,
Aradan həftələr, aylar ötüşdü.
Xəlvətə salaraq, sinifə girib
Qlobusu sındırmaq fikrinə düşdü.*

*Fərəhdən hey qalxıb-enir sinəsi;
Oğlan elə bilir dünyanı yıxar.
Hər yerdə tapılar indi beləsi, -
Beləsi bu saat hər məktəbdə var.*

*Ay səni, böyüksüz böyüyən uşaq;
Nə çaşdı, nə də ki, gözünü qırpdı.
Zalımın balası qamarlayaraq
Qlobusu masanın üstünə çırpdı.*

*Titrək əllərini yanına saldı,
Duruxub dayandı dümdüz, yerində;
Niyə dağılmadı, bəs niyə qaldı -
Məktəb - öz yerində, Yer - öz yerində.*

*Adamın qəlbini heyrət bürüyür,
Adamın hirsindən rəngi boğulur;
Allah, bu uşaqlar hardan törəyir, -
Allah, bu uşaqlar necə doğulur?!*

*Yel tək ötür kənd-kəsəkdən, meşədən,
Daha mənim harayıma kim çatar?
Pəncərəyə hərdən işıq düşndə
Bilirsən ki, hardan ötür bu qatar?*

*Eh, bayırda dan sökülür, bəlkə dan...
Gözüm çoxdan öyrəşibdi zülmətə.
Bu arada kimsə dedi ucadan:
-Salamat qal! Görüşərik türmədə.*

Nizaminin kölgəsi

*- Ucalıb göylərin yeddi qatına,
Möhtəşəm heykəli göyləri dəlib.
Ulu Nizaminin ziyarətinə
Bütün yer üzündən şairlər gəlib.*

*Hamı heyrətindən duruxub, çaşıb,
Hamı heyrətindən xəyala dalıb.
Yerdə - Nizaminin qəbrinin daşı,
Yerdə - Nizaminin kölgəsi qalıb.*

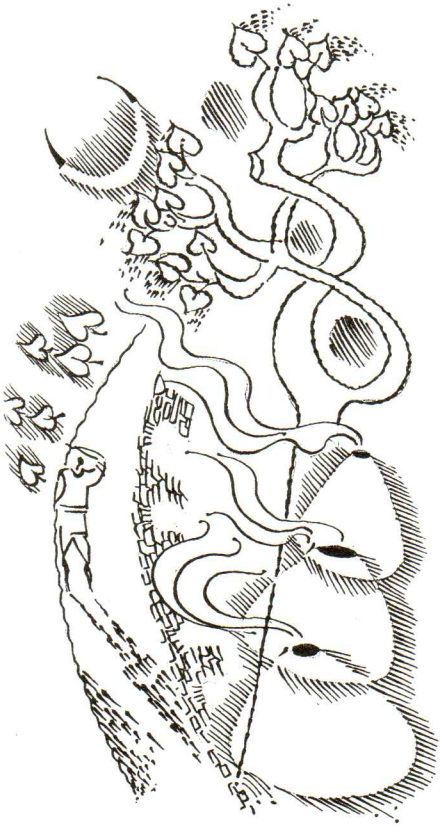
*Mən də ziyarətə gələnin biri,
Onlardan biriyəm elə mən özüm.
Mənim də heyrətdən tutulub dilim,
Mənim də heyrətdən qamaşır gözüm.*

*Haçan Nizamini öysə qələmim,
Çoxları hirslənib, dizinə döyüb.
Moskva - dalımca deyib mənim,
Rusiya elə hey dalımca söyüb.*

Baxdıqca od tutub alışan yerə,
Qəlbimə qorxunun ləkəsi düşür.
Şairlər istidən qaynaşan yerə
Birdən Nizaminin kölgəsi düşür.

Bu boyda kölgəyə dünya yerləşər,
Cılız kölgəmizdən sarsılıraq biz.
Nizami qəlbini açır günəşə,
Onun kölgəsinə qısılıraq biz.

Baxır maddım-maddım boynunu burub,
Hamı fağırlaşır söz ölkəsində.
Nizami günəşlə yanaşı durub,
Hamını gizləyir öz kölgəsində.

Qatardan açılmış vaqon

Daha gözə dəymir yol bələdçisi,
Nə qədər gəzsək də tapmadıq onu.
Yuxuya verən tək bu gecə bizi,
Qatardan açıblar guya vaqonu.

Qardaş, bu xəbəyə indi gəl inan,
Böyürdən bir qatar ötdü bu dəmdə.
Budur, güllə kimi şütüdü bu an
Biz də o qatarın gəldiyi səmtə.

Gedirik beləcə irəli, geri,
Hərdən pəncərədən boylanırıq biz.
Əşi, bu gedişin bizə nə xeyri?!
Yenə yerimizdə dayanırıq biz.

Çevirdi:
Qoca XALİD

Hicran HÜSEYNOVA

Belə bir peşə vardı...

Tuk-tuk!

- Kimdir orda?

- Mənəm, poçtalyon Peçkin.

Daha xoş xəbərlər müjdəçisi, çiyində iri çanta, üzündə təbəssüm qapıları bir-bir gəzən poçtalyonu, o xoş məramlı peşə sahibini görə bilməzsən burarlarda.

O elə bir qonaq idi ki, bütün evlərdə gözləyirdilər. Yəqin çox az adam tapılar ki, hardasa uzaqda qohumu, dost-tanışı yaşamamış olsun. Çox vaxt heç hədiyyə bağlaması demirəm, adi xoş sözlər dolu kiçik bir məktub, bayramlarda, xüsusi günlərdə göndərilən çiçəklərlə bəzədilmiş açıqca adama sonsuz sevinc bəxş edir. Bəlkə də "indi məktub, açıqca vaxtı deyil" deyər düşüncələr tapılacaq. İndi elmin, texnikanın çox yüksək inkişaf tempi ilə əlaqədar məktuba ehtiyac azalıb, düzdür. Cib telefonunun adi düymələrini basmaqla bir anda ürək sözlərini istədiyin şəxsə çatdırı bilərsən, elə həmin anda da cavab alırsan. Yaxud, kompyuter texnikasının böyük nailiyyəti olan elektron poçtu.

Ancaq bütün bunlar şagird dəftərinin vərəqinə yazılmış, heç bir məqsəd güdməyən səmimi, sözün əsl mənasında "ürək sözləri" olan məktubları əvəz edə bilirmi? Əsla!

Mobil telefonun mesaj xanasına girib nəse yazmaq istəyirsən. Dayan! Limit! Əvvəla, adi "salam" sözünü də yazsan, 11 kontur itirəcəksən. İkincisi, fikirlərini bacardığın qədər qısa ifadə etməlisən, çünki çox söz çox kontur deməkdir.

Ən əsası - bu məktubları (mesajları) tutaq ki, on il, iyirmi il sonra əlinə götürüb ötənlərə qayıda bilməyəcəksən. Ya telefonun mesaj xanası dolub, gələn növbəti məktubları qəbul etməyəcək, ya da bu cansız mexanizm xarab olub, bütün doğma, isti sözləri təmir dükanında qoyub gələcək.

Şəkil göndərmək istəsən, yenə pul. Elektron poçtu və ya "e-mail" ünvanı. Əlbəttə, bu da puldur. Üstəlik insan sağlamlığı üçün çox təhlükəli olan şüalar. Son illər xəstəlik səviyyəsinə çatan kompyuter asılılığı...

- Kimdir?

- Poçtalyon Peçkin.

İllərin o üzündə qalan köhnə cizgi filminin, velosipedin üstündə, çiyində iri çanta, üzündə qayğısız xoş təbəssüm qapıları döyüb, qəlbləri sevindirən ən əziz qonağı xatırlayırsan. O illər necə qayğısız idi - pulsuz belə, sevinmək olardı.

İndi də arxivlərdə (mənim də arxivimdə) keçən xoş günlərin əksini qoruyub əbədləşdirən saralmış məktublar, açıqcalar saxlanılır. Təbiətə romantik deyiləm, seriallara baxmıram, uydurulmuş hekayətləri xoşlamıram, heç keçmişlə yaşamağı da sevmirəm.

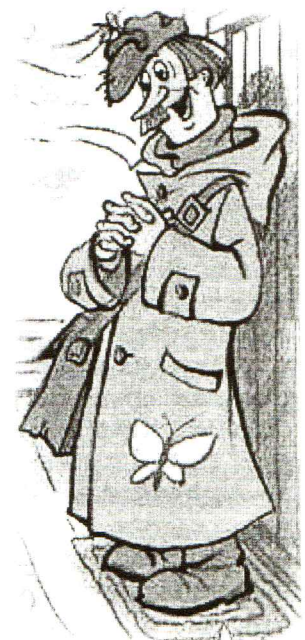
Ancaq hərdən ehtiyac hiss edirsən xoş anlara ani də olsa "göz gəzdirməyə".

Mən xatirələrlə yaşayıb mütərəqqi ideyaların, elmi-texniki tərəqqinin əleyhinə olanlardan, tarixin təkərinə dayandırmaq, yaxud geriye fırlatmaq kimi xəm xəyallara düşənlərdən də deyiləm. Bu xatirələr müqayisə xarakteri daşıdır. Elə-belə, sadəcə xatırladım, xatırladım ki, belə bir peşə də vardı - poçtalyon!

... Tuk-tuk!

- Kimdir orda?

- Mənəm, poçtalyon Peçkin...

Yaşar QASIMBƏYLİ

AMEA-nın baş elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

EPOS VƏ DÖYÜŞ SƏNƏTİ

Azərbaycan dastanları xalqımızın ən qiymətli və misli-bərabəri olmayan mənəvi sərvətidir. Vətənimiz müstəqillik qazanan-dan sonra dirçələn və inkişaf etməyə başlayan milli elm sahələrindən biri də məhz eposşünaslıqdır. Təsadüfi deyil ki, 2000 - ci ildə söz sənətimizin ulu babası Dədə Qorqudun bizə yadigar qoyub getdiyi müqəddəs milli kitabımız - "Dədə Qorqud Kitabı"nın 1300 illiyi dünya miqyasında təntənə ilə qeyd olundu.

Dastan mədəniyyəti bəşəriyyətin yaratdığı ilkin və əvəzedilməz mədəniyyət tiplərindən biridir. Heç bir bədii yaradıcılıq nümunəsi, maddi və mədəniyyət abidəsi onunla müqayisə olunmaz. Zira, dastan elə bir təkrarsız və nadir sənət hadisəsidir ki, özündə nəhəng bir ümman kimi mənsub olduğu sivilizasiyanın mövcud tarixini, bütün ictimai həyat və fəaliyyət sahələrini, maddi-mənəvi yaradıcılığın rəng-bərəng və özəl xüsusiyyətlərini, etnopoetik yaddaşın zəruri və gərəkli cəhətlərini yaşatmaq, yaymaq, zənginləşdirmək və gələcək nəsillərə yüksək bədii səviyyədə çatdırmaq keyfiyyətinə malikdir. Elə bu səbəbdən də son iki min il ərzində Azərbaycan torpağına ayaq açan işğalçılar həmişə bizim zəngin epos mədəniyyətimizi məhv etməyə, canlı epik yaddaşımızı korşaltmağa və unutturmağa çalışmışlar.

Türk xalqlarının qəhrəmanlıq eposu ilə dərinlən tanışlıq onlar haqqında formalaşdırılmış ənənəvi bilgi və təsəvvürləri köklü surətdə dəyişdirmək gücündədir. Əlbəttə, saysız-hesabsız türk tayfalarının heyrətamiz igidliklər, cahanşümul qələbələr bir-birindən qüdrətli dövlətlər və superdövlətlərlə zəngin tarixi heç kimə onları yalnız qılıncı-qalxanlı, ürəksiz və qəlbəz cəngavərlər kimi təqdim etməyə əsas vermir. Tarixdə türklərin, bir etnos kimi özünəməx-

sus hərəkətlərini və təkrarsız fəaliyyətini yalnız mədəniyyətsiz-duygusuz döyüşkən dəstələr şəklində, ancaq davakar-vuruşan hərbi kütlə halında elmi təsvir edənlər yazıqcasına yanırlar. İnsana sevgidən doğulmuş, insaf və mərhəmətlə yüklənmiş dirlü qəhrəmanlıq dastanlarındakı, yarandığı tarix və zaman cəhətdən, rəngbərəng sujet olayları və bədii məzmununa görə bir-birinə oxşamayan epos nümunələrindəki eyni fəlsəfi ideal və dəyərlər, əkilər kimi biri digərinə bənzəyən poetik qiymət və təlqinlər türklərin tarixi təbiətini, mahiyyətini təhrif edənlər xülasələrini sözbəsöz, hərfbəhərf təkzib edir.

Görkəmli türkoloq T.Hacıyevin aşağıdakı fikirləri bu məsələyə münasibətdə XX yüzilin çox doğru və çox az yanaşmalarından biri kimi qiymətlidir: "Dastanlarda təsvir olunan Qalın Oğuz eli (dövləti) ilə bağlı bəzi mübahisəli məqamlar var. "Dədə Qorqud"dan danışan filoloq və tarixçi qorqudşünasların təxminən hamısı dastandakı oğuzları köçəri sayır. Bu ideya, ümumiyyətlə, türk mənşəli olmayanların, türklüyə qarşı duran dövlətlərin ideoloqlarının hazırladığı didici, yandırıcı damğadır. V.Bartold kimi böyük şərqşünasın-tarixçinin oğuzlara verdiyi təyinatı diqqət yetirmək kifayətdir: "Oğuzlar VI əsrdə Çindən Qara dənizə qədər bütün tayfaları bir köçəri imperiyada birləşdirən böyük bir xalqdır".

V.Bartold kimi ustad bir tarixçi siyasət xatirinə bu sərtlilikdə qeyri-elmi və yanlış ifadə işlədir. Köçəri və imperiya, xalq və köçəri anlayışlarını heç bir məntiq birləşdirmir, yalnız siyasət bağlayır. Şovinst siyasət bu sözləri qrammatik cəhətdən elə bağlayıb ki, bunlar antitürk bir kəlam kimi nəsil-dən-nəslə, əsrdən-əsrə türkün cəngavərliyi qarşısında uzuzan xalqların birindən o birinə əziz xatirə kimi keçə-keçə gəlib. Beləcə, ərəblər, farslar, avropalılar və ruslar bu

yalançı sintaktik vahidi (köçəri türk) qanuni tarixi ayin kimi yaşatmışlar. Türk tarixçiləri də fərqi nə varmadan onları təkrar etmişlər. Ən təəccüblüsü isə budur ki, görkəmli Türkiyə tarixçisi, oğuzşünas və qorqudşünas Faruq Sümər də yadların hazırladığı həmin möhür-damğanı türk xalqlarının adına yapışdırır. Hətta “köçəri bir həyat tərzini sürən oğuzlar” deməklə kifayətlənməyən müəllif ifrata yüksəlir. “Dastanlarda qəhrəmanların mənsub olduqları Oğuz elinin vəsfələri bunlardır: a) Tam köçəridirlər...” Məsələ budur ki, həmişə tarixi mərhələlərdə oğuzlar başqa türklərlə müqayisədə mədəni səviyyəyə daha yüksək təqdim olunurlar. Dünya sivilizasiyalarının yaranmasında fəal iştirak edən, ümumdünya mədəniyyətinin bütün təşəkkül və yüksəliş mərhələlərinin təkanverici gücü olan bir superetnosun “köçəri” adlandırılması sağlam təfəkkürə və ağıla uyğun deyil. Çin sərhədlərindən Qara dənizə, ondan da uzaqlara-düz Avropanın mərkəzinə qədər uzanan möhtəşəm bir məkanda qüdrətli dövlətlərin əsasını qoyan bir xalqa-dünyaya dövlət və mədəniyyət yaratmaq dərsi verən bir xalqa “köçəri” damğası vurması klassik və çağdaş türkologiyanın obyektivliyinə kölgə salır: “Məsələn, XI əsrin nəhəng türkşünası Mahmud Kasqarlı Ön Asiyada oğuzların zəngin süni ədəbiyyatı (yəni yazılı ədəbiyyatı) olduğunu söyləyir. Təbii ki, köçəri xalq (ümumiyyətlə, xalq köçəri olmaz, köçəri tayfa olar) yazılı, həm də zəngin ədəbiyyat yarada bilməz. Belə olduğu halda F.Sümərin dastandakı oğuzları (bunların məhz Azərbaycan əhalisi olması barədə danışıldı) “tam köçəri qələmə verməsi yanlışdır. Görkəmli tarixçinin etiqadını öz faktları da rədd edir. Həmin F.Sümər İbn Fadlana əsaslanaraq varlı oğuzların yüz min qoyunu, yüz min dəvəsi olduğunu söyləyir. Bu boyda təsərrüfatı köçəri həyat tərzində necə saxlamaq, idarə etmək olar? Həmin müəllif deyir: “Oğuz elinin daimi yaşadığı bir yurdu vardı. Yəni bu el, yurd dəyişmədi. O, öz yurdunda tam köçəri bir həyat sürməkdədir: toplu halda köçüb-qonur, yəni el halında yaylaqdan qışlağa gedib-gəlir”. Bütün, əlbəttə, xalqın köçəriliyi deyil. İkinci boyda kafirlər Qazan xanın evini yağmalayıb tovla-tovla şahbaz atlarını, qatar-qatar dəvələrini aparır və öyrənirlər ki, onun Qapılar Dərvəndində daha on min qoyunu var. Bu, təsərrüfatı saxlamağın formasıdır. Sovet dövründə də görürdük ki, fermalar isti yerlərdən mal-qoyunu yaylağa aparıb-gətirirdilər. Göründüyü kimi, köçərilik yabançı-ögey dövlətlərin damğası olaraq, tutuquşu üsulu ilə təkrarlanır. Türkologiyanın tarixini və mədəniyyətini öyrəndiyi, adını daşdığı bir etnosa mənfi münasibəti, ona qənim kəsilməsi təəccüb və təəssüf oyaadan bir haldır. Heç kim ispanşünaslıqdan ispanidilli

xalqları təhqir edən, germanşünaslıqdan german xalqlarını, romanşünaslıqdan roman tayfalarını, slavyanşünaslıqdan slavyanları, onların tarixi-mədəni keçmişini qəsdən təhrifə məruz qoyan, bilərəkdən saxtalaşdıran bircə dəne fakt gətirə bilməz. Amma iki yüz illik tarixi olan türkşünaslıq türk xalqlarının mənşəyini, ənənəvi həyat və yaşam tərzini, tarixi coğrafiyasını, dövlətçilik

tarixini, bir superetnos kimi dünyadakı yerini və mövqeyini, ədəbi-mədəni həyatını və mədəniyyətini heç bir elmi utanc, elmi-tarixi məsuliyyət hiss etmədən saxtalaşdıran, yalan təlqin edən yüzlərlə, minlərlə misallar, “dəlil-sübut”larla dolub daşır.

Başqa bir istedadlı və görkəmli türkoloqumuz N.Cəfərov sanki ustad T.Hacıyevin elmi mülahizələrini davam etdirərək yazmışdır: “Dünyaya xalqlar, insanlar arasında nizam, harmoniya (kosmos!) yaratmaq üçün gəldiklərinə həmişə ürəkdən inanan türklər dünyanı öz iradələrinə tabe etməyə çalışmaqdan daha çox, zamanın sosial-siyasi xarakterini müəyyənləşdirməyə, qlobal proseslərin arxasında deyil, önündə getməyə cəhd etmişlər. Türkləri qaniçən, hərbiçi, despot kimi tanımaq istəyən tarixçilər indiyə qədər bir dəne də olsa əhəmiyyətli fakt, sübut göstərə bilməmiş, əvəzində isə ancaq böhtançı adını əvvəlcədən özləri üçün təmin etmişlər... Türklər əsrlər, hətta min illər boyu dünyanın müxtəlif xalqları ilə sülh şəraitində yaşamış, qurduqları nəhəng imperiyalarda bütün millətlərə yer vermiş, dünyanın vaxtaşırı pozulan harmoniyasını bərpa etmək üçün böyük ideologiyalar yaratmışlar. Türklər heç bir xalqın tarixi ilə müqayisəyə gəlməyən möhtəşəm tarixlərində dünya mədəniyyətinə heç bir xalqda müşahidə olunmayan bir səviyyədə maraq göstərmişlər. Yalnız bir faktı xatırlamaq kifayətdir ki, dünyanın əsas dinlərinin, demək olar ki, hamısı - buddizm, iudaizm, xristianlıq, islam və s. müəyyən tarixi dövrlərdə türklər tərəfindən qəbul edilmişdir. Və türklərin tarixləri boyu dünyaya bu cür açıq olmalarının, dünya ilə bu jür fəal (və təmənnaş) münasibətlərinin nəticəsidir ki, zaman-zaman dünya miqyaslı mütəfəkkirlər, sənətkarlar, ictimai-siyasi xadimlər, dövlət adamları yetirə bilmişlər”.

Avropa tarixşünaslığı və türkşünaslığında ulu əcdadlarımızın ucsuz-bucaqsız Avrasiya məkanlarındakı silinməz tarixi izlərini, ictimai-siyasi və mədəni-bədii fəaliyyətinin ifadəsini araşdıraraq istedadlı və zəhmətkeş alim Seyran Əliyevin analitik xülasələri yuxarıda vurğulanan mülahizələri qüvvətləndirir: “Yuxarıda nəzər saldıığımız və müxtəlif qaynaqlara söykənən digər tarixi faktlar göstərir ki, türk və alman tayfaları eyni zaman və məkan daxilində gah bir-birləri ilə müharibələr aparmış, gah da ümumi

düşməne, Roma imperiyasına qarşı aparılan dö-yüşlərdə müttəfiq olmuşlar. Faktlar onu da göstərir ki, türk tayfaları Avropaya gələnə qədər artıq formalaşmış, müharibə aparmaq mədəniyyətinə malik olmuşlar. Deməli, belə yetkin mədəniyyətə malik olan xalq avropalıların dediyi kimi "vəhşi köçəri tayfalar" deyil, digər sahələrdə də mədəni baxımdan formalaşmış bir xalq olmalı idilər". Daha sonra alim maraqlı və əsaslı mədəni-tarixi, tipoloji paralelləri misal gətirib, fikrini davam etdirərək yazır: "Aparılan amansız müharibələrdə qazandıqları zəfərlər həmin dövrlərdən əvvəl və sonra onların qələbələrini tərənnüm edən və real kökləri olan nağılların, əfsanələrin, o cümlədən "Dədə Qorqud" dastanlarının əsas mövzusunə çevrilmişdir.

Beləliklə, türklər yalnız müharibələr keçirməyib və avropalıları vuruşmaq mədəniyyətini öyrətməyiblər, həm də "Nibelunq haqqında nəğmələr" və digər eposların qidalandığı Atilla haqqında qoşduqları dastanları, nağılları Avropaya gətiriblər və avropalıları dastan qoşmaq mədəniyyəti öyrədiblər".

Türklərin ictimai-iqtisadi həyatı, yaşadıkları və yaratdıqları möhtəşəm tarix haqqında cılız və miskin fikirlər, qeyri-elmi və yalan təsəvvürlər onların bədii yaradıcılığına münasibətdə də özünü büruzə vermişdir. Xüsusən türk qəhrəmanlıq eposuna yanaşmada bu, aydın şəkildə nəzərə çarpır; dastanlarımıza qeyri-dəqiq, üzdən münasibət və Avropa xalqlarının epik təcrübəsindən çıxış edərək onları dəyərləndirmə tendensiyası bu gün də folklorşünaslıqda hökmran mövqe tutmaqdadır. Türkologiyanın, xüsusən eposşünaslığın türk dastanlarını avropalıların epik mədəniyyətinə əsaslanaraq, daha dəqiq söyləsək, Avropa epos təcrübəsindən qaynaqlanan nəzəriyyələrlə təhlil və izah etməsi bizim eposumuzun yanlış təlqininə yol açmışdır.

Bu cür elmi məntiqin tipik nümunəsi, həyatı həqiqətlərə uyğun gəlməyən yozum və təhlillərdən biri kimi qəhrəmanlıq kompleksinin anlanması və qiymətləndirilməsini misal göstərə bilərik. Çox saylı tədqiqatlardan məlum olur ki, əksər Avropa və Asiya xalqlarının eposunda olduğu kimi, türk xalqlarının epik yaradıcılığında da qəhrəmanlıq kompleksinin eyni üsulla bədii inikas olduğu qənaətidədir. Yəni epik qəhrəmana xas olan əsas mənəvi dəyər və sifətlər - igidlik, cəsarət, qorxmazlıq, mərdlik, alicənablıq, mübarizlik, döyüşkənlik kimi zəruri xüsusiyyətlər yalnız cənglər, vuruşmalar, dava və müharibələr, qan tökmək və baş kəsməklər vasitəsi ilə ifadə olunduğunu düşünürlər. Çünki Avrasiya xalqlarının epik nümunələri, epos təcrübəsi belə düşünməyə və xülasə çıxarmağa tam əsas verir. Amma bu nöqtədə, eynən bu məsələdə dünya xalqlarının

və türklərin epos mədəniyyətində, onların epik ənənələri arasında ciddi ayrılıqların, böyük fərqlərin olmadığını düşünərkən tədqiqatçılar yanlışlığa yol verirlər. Məsələn, tanınmış ingilis türkoloqu Mirabilin fikirlərinin məzmunu dediklərimizə misal ola bilər. Ümumən P.Mirabil "Dədə Qorqud kitabı" və orta əsr Avropa eposlarında işlənmiş ümumi motivlər" məqaləsində qeyd etdiyimiz məsələlərə xeyli aydınlıq gətirmişdir: "Mirabil feodalizmi bu dastanların ictimai çərçivəsi hesab edir. Bu cəmiyyətdə yaşayan müxtəlif təbəqələr bir-biri ilə möhkəm bağlarla bağlıdır. Cəngavərlər gah öz xanları, kralları uğrunda vuruşaraq həlak olur ("Dədə Qorqud"da Beyrək, "Roland haqqında nəğmələr"də Roland), gah da ona qarşı çıxırlar ("Dədə Qorqud"da Aruz, "Sid"də Sidin kürekənləri). Bu cəmiyyət müharibələr üzərində dayanan bir quruluşdur.

Adları çəkilən dastanların əsas səhifələri bu müharibələrdən söz açır. İstənilən yersiz bir söz və yanlış bir hərəkət müharibəyə səbəb olur. Bu müharibələr öz mövzusunda dastanların əsas mövzusunə çevrilir". Məhz bu cür təlqin və hökmlər dastanlarımızın təbiətini düzgün ifadə etmir.

Məşhur ingilis türkşünası Mirabilin baxışlarına həmahəng yanaşma görkəmli folklorşünas alim P.A.Qrintserin "Qədim hind eposu" kitabında geniş şərh olunur; təcrübəli tədqiqatçı müharibə və döyüşləri eposun əsas atributu, aparıcı xüsusiyyəti kimi təqdim edir. Müraciət etdiyi, misal gətirdiyi nümunələr də, demək olar ki, onun fikirlərini təsdiq edir, tamamlayır. Avrasiya eposunun ən tipik nümunələrinin mündəricə və məzmununa əsaslanan tədqiqatçı qədim yunan, roman-german, ispan və slavyan eposunda söylədiklərinin qabarıq əks etdiyini diqqətimizə çatdırır. "İliada"da Troya uğrunda döyüşü, "Roland haqqında nəğmələr"də Karlin qoşunlarının saratsinlərlə savaşını, "Sid haqqında nəğmə"də ispanların ərəblərlə, cənubi slavyan eposunda serblərin türklərlə, "İqor polku haqqında dastan"da rusların qıpçaqlarla döyüşlərini P.A.Qrintser xüsusi vurğulayır. Bu qəbildən olan misalların sayını artırmaq da olar. Və təbii ki, görkəmli alimin fundamental bir monoqrafiya həsr etdiyi qədim hind eposunun nümunələri də onun elmi mülahizə və iddialarının parlaq ifadəsidir. Müəllifin qeyd etdiyi kimi, qanlı savaş və mücadilələrlə zəngin olan "Ramayana"-nın da kulminasiyasını Böyük bir döyüş təşkil edir. Möhtəşəm eposun ən böyük altıncı kitabı elə mündərişinə müvafiq olaraq adlandırılmışdır: "Döyüş kitabı". Əlli min misraya yaxın iri həcmli bir əsərin əsas hissəsi savaş səhnələri təsvirindən ibarətdir. "Ramayana"dən daha əzəmətli, iki yüz min misradan və 18 kitabdan ibarət olan "Maxabxarata"-nın 6

mərkəzi kitabı başdan-başa döyüş səhnələrindən, döyüşçülər və cəngavərlər haqqında hekayələrdən formalaşmışdır.

Dünya xalqlarının eposu ilə bizim türk dastanları arasındakı münasibət bu baxımından yanaşdıqda düşündürücü təsir bağışlayır. Məsələ burasındadır ki, türk eposunda qanlı savaş səhnələrinin, cəng və vuruşmaların ifadəsi son dərəcə məhduddur. "Alpamış" dastanlarında (özbək, qazax, qaraqalpaq versiyaları nəzərdə tutulur) qəfil düşmən hücumu nəticəsində baş verən cəmi bir-iki ciddi döyüşdən söhbət gedir. "Dədə Qorqud kitabı"nda isə qəhrəmanların bir neçə silahlı davası və döyüşü barəsində qısa informasiyalar mövcuddur. Həmin silahlı qarşıdurma və qanlı vuruşmalar yaxınların, doğmaların xilas olunması zamanı baş verir. Əsasən ata öz oğlunu və ya ailəsini, oğul atanı, qardaş qardaşı, ümumən, qəhrəman öz ailəsini, el-obasını, yurdunu xain və namərd düşməndən, yağı əsirliyindən qurtarır. Bu epik mübarizə və mücadilələrin inikasında, əsasən, iki cəhət diqqəti cəlb edir; birincidən onlar həmişə müdafiə və cavab xarakteri daşıyır, ikincidə isə bu dava və döyüşlərin ifadəsi çox qısa və lakonikdir.

"Maxabxarata" və "Ramayana" eposlarındakı döyüş və müharibələrin kəmiyyətinin, ümumi həcmi-nin istənilən türk dastanı ilə, məsələn, "Dədə Qorqud kitabı"ndakı bilavasitə döyüşə həsr olunmuş epik mətn parçaları ilə sadəcə müqayisəsi istər-istəməz heyrət doğurur. "Qazan bəy oğlu Uruz bəyin tutsaq olduğu boy..."dakı və ümumən, "Kitab"dakı ən geniş və uzun döyüş səhnələrindən biri aşağıdakı şəkildədir: "Qazan bəg gördü ki, kafər qatı yağlandı. Atından endi, arı (sudan) abdest aldı. Ağ alnı yerə qodı, iki rükət namaz qıldı. Adı görklü Məhəmməd yada gətirdi. Qara dinli kafərə göz qarartdı. Hayqırdı, at saldı. Qarşu vardı, qılıc urdı. Gumbir-gumbir tavillar çalındı. Burması altun tuc borular çalındı. Ol gün cilasun bəg ərənlər dönə-dönə savaşıdı. Ol gün qara polat uz qılıclar çalındı. Ol gün qarğı dillü qaim oxlar atıldı. Ala uran sür cidalar süsəldi. Ol gün namərdlər, müxənnətlər sapa yer gözetdi. Ol gün baqa-baqa Qazan oğlu Uruzun eşqi gəldi.

Aydır: "Bərü gəlün, qırq yoldaşım! Sizə qurban olsun mənim başım! Görəmisiniz ağam Qazan baş kəsdi, qan dökdi. "Oğlan-uşaq yemək yeməkcə gəlməz (bənə)"dedi. Babam bu kafərləri əsirgəmiş kimi, məni sevən yigitlərim, nə turarsız. Kafərin bir ucuna dəpəlim!"- dedi. Qaraqucın oynadı Uruz, kafərin sağına at dəpdi. Sağlı-sollı kafəri xub tağıtdı. Sanasan kim, tar yolda tolu düşdi. Ya qara qazın içinə şahin girdi. Kafərin ucunu basdı tağıtdı. Azğun

dinli kafər bunaldı, oxa girdi. Qoulan kimsə oğlanın bədəvi atın oxlatdılar. At yıxıldı. Kafərlər Uruzun üzünə çouxdı. Uruzun qırq yigiti atdan endi. Ala qalqan bağını qısa dügdilər. Qılıc sıyırdılar. Uruzun üzünə çox savaşıdılar. Qalaba qorxudar, dərin olsa, baturar. Yayanın umudu olmaz.

Sağın-solun Uruzun çevirdilər. Qırq yigidin şəhid etdilər. Oğlanın üzünə düşdilər, tutdılar. Qarusından ağ əllərin bağladılar. Qıl orğan ağ boynına taqdılar. Yüzi üzünə saluban sürdilər. Ağ ətindən qan çıxınca dögdilər. "Baba" deyü ağlatdılar, "ana" deyü bozlatdılar. Əli bağlı, boynı bağlı yüzi üzünə salıb aldılar, yürüyü verdilər. Uruz tutsaq oldu".

Misal gətirdiyimiz parçadan döyüş səhnəsi haqqında müəyyən təsəvvür hasil etmək mümkündür. Diqqəti ilk öncə çəkən odur ki, otuz beş-qırx misra - cümlədən yalnız beş-altısı bilavasitə müharibə prosesini əks etdirir. Mətnin başqa hissələri isə müharibə və mücadilə anları ilə dolayısı ilə bağlanan informasiya daşıyıcılarıdır. Məsələn, ozan dava və vuruşma situasiyalarından çox qəhrəmanların müxtəlif hələt və vəziyyətlərini, iştirakçıların təəssüratlarını söyləməyə üstünlük verir ki, bu da təsadüfi deyil.

Təqdim etdiyimiz döyüş mənzərəsində ikinci mühüm və düşündürücü cəhət isə müharibə iştirakçılarının tərkibi, daha doğrusu, vuruşan tərəflərin xarakteri, hərbi məşğuliyyət dərəcəsi ilə bağlıdır. Məsələ bundadır ki, bu döyüşdə iştirak edənlərin bir hissəsi - bir tərəf qeyri-peşəkardır. Təbii ki, düşmənin professionallığına söz yoxdur. Amma bu dava Qazan xanın romantik təbiətli, yeniyetmə oğlu Uruzun ömründə ilk döyüşüdür. Bu günə, bu ana qədər o nəinki dava və vuruşmalarda olmayıb. Hətta ovda da əməlli-başlı iştirak etməyib. Qanlı-qadalı döyüşə çevrilən bu ovun Uruzun həyatında birinci ov olduğu Qazan xanın öz sözlərində təkidlənir: "Mən bu oğlanı alayın, ava gedəyin. Yedi günlü azuğa çıxayın. Ox atduğım yerləri, qılıc çalub baş kəsdiyim yerləri göstərayim. Kafər sərhəddinə Jızıqlara, Ağlağana, Gökçə tağa aluban çıxayın. Sonra oğlana gerek olur, a bəglər! - dedi". Həqiqətən Uruz indiyə kimi düşmənlə üz-üzə gəlməyib, nəinki yağı, heç ceyran-cüyür başı da kəsməyib. Oğuz elində bir hünər göstərüb ad-san qazanmayıb, baş kəsib, qan tökməyib. Uruz kimi onun qırx igid yoldaşı da davadöyüş görməyən, təcrübəsiz cavanlardır. Məhz bu səbəbdən amansız düşmən Uruzunu və qırq yoldaşını mühasirəyə alıb, asanlıqla məğlub edir. Bərkə-boşa düşməmiş, ölüm və qan görməmiş qırx cavan, yeniyetmə oğlan hiyləgər yağının qurbanı olur. Uruz isə yaralanır, əsir düşür. Əslində yuxarıda nəzərdən keçirdiyimiz parçanı tam müharibə səhnəsi kimi də

qiymətləndirmək olmaz. Çünki öz dövlətinin sərhədləri daxilində, ömründə ilk dəfə oğlunu ova aparan, yanında cəmi üç yüz igidi olan Qazan xan yeyib-içdiyi, şənəndiyi, hətta yatdığı bir vəziyyətdə düşmən hücumuna məruz qalır. On altı minlik qaradonlu kafer qoşunu heç nədən xəbərsiz, sülh və dinclik ovqatlı, qeyri-hərbi insanlar üzərinə hücum edir: "Qazan oğlunu alıb qara tağlar üzərinə ava çıxdı. Av avladı, quş quşladı. Sığın-keyik yıqıldı. Göy alan görgülü çəməne çadır tikdi. Bir qaç gün bəglər eyle yedi-içdi.

Məgər Başı açuq Tatyana qələsindən, Ağsəqa qələsindən kaferin casusu vardı. Bunları görüb təkura gəldi. Aydır: "Hay nə otursan, itüni ulatmıyan, çətüqini molatmıyan! Alpanlar başı Qazan oğlanı ilə sərxoş olub yaturlar" - dedi.

On altı bin qara tonlu kafer ata bindi. Qazanın üzərinə alğar yetdi... On altı bin ip üzəngili, keçə borkli, azğun dinli, quzğun dilli kafer çıqa gəldi. Qazan Qonur atın çəkirdi, bütün bindi". Xaincəsinə, qəfil edilmiş düşmən hücumu, həm kəmiyyətə, həm də keyfiyyətə qeyri-bərabər döyüş Oğuz elinə faciə və iztirablar gətirir. Elə buna görə də araşdırdığımız mətn müharibə səhnəsinin inikası deyil, ağır müsibət, günahsız adamların qırğını təsiri bağışlayır. Beləliklə, "Dədə Qorqud kitabı"nda gördüyümüz, müşahidə etdiyimiz qarşıdurma və döyüşlər bir tərəfdən səbəb və nəticələrinə, o biri tərəfdən isə öz xarakterinə görə Avropa və Asiya xalqlarının epos nümunələrində əks edən müharibələrdən ciddi fərqlənir. Yəni "Dədə Qorqud kitabı" və "Roland haqqında nəğmələr"də, "Alpamış" və "Maxabxarata"da rast gəlinən döyüş səhnələri bir-birinə çox az bənzəyən etno-poetik hadisələr, mənzərələrdir...

Bu bənzərsizliyi, məsələn, avrasiya eposunun tipik nümunələri ilə "Dədə Qorqud" dastanlarının müqayisəsində meydana çıxan poetik uyğunsuzluqları konkret olaraq izah etmək çətindir. Fikrimizcə, "Maxabxarata" və ya "Ramayana"da döyüş səhnələrinin çoxluğunu, müharibə olaylarının geniş əks etməsini və "Dədə Qorqud" dastanlarında isə son dərəcə məhdud miqyaslarda təzahür etdiyini, epizodik təsir bağışladığını onların həcmindəki fərqlərlə də əsaslandırmaq olmaz. Düzdür, 18 kitabdan, iki yüz min misradan ibarət bir eposla cəmi bir neçə səhifəlik bir dastanın ifadə və inikas imkanları, istənilən məsələnin əhatə dairəsi müqayisə olunmazdır. Amma məsələ burasındadır ki, bir neçə səhifəlik "Dədə Qorqud" dastanlarında da, bir neçə milyon misralıq "Manas" eposunda da ozanın müharibəyə münasibəti eynidir. Başqa sözlə, savaş səhnələrinin ümumi mətnə faiz nisbəti dəyişməzdir. Araşdırmalar göstərir ki, irili-xırdalı bütün türk dastanları bu qədim

və sabit poetik ənənəyə, demək olar ki, sadıq qalmışlar. Dünyanın təkrarsız bədii möcüzələrindən sayılan, qırx kitabdan ibarət özbək "Goroğlu"su da, məşhur və möhtəşəm "Qırx noğay bahadırı dastanı" da, insan bədii təxəyyülünün ən böyük və ən qüdrətli nümunəsi olan "Manas" dastanı da bu ümumtürk epik ənənəsinə "Dədə Qorqud kitabı" qədər təbə və həmahəngdir.

Türk qəhrəmanlıq eposunda savaş və vuruşma proseslərinin, dava-dalaş təfərrüatlarının təsvirlərindəki lakonizm necə izah olunmalıdır? Nəyə görə türk ozanı Hind-Çin və ya yapon, roman-german və ya slavyan söyləyicisi kimi döyüş səhnələrini uzun-uzadı bəyan etməyə maraq göstərmir? Hər bir konkret və müəyyən savaş situasiyasının ifadəsində, türk dastanlarında bir qayda olaraq, epik qəhrəmanın tərifindən və öyülməsindən bəhs edən mətnin sırf döyüşü əks etdirən təsvirdən dəfələrlə böyük olmasının səbəbi nədir? Əlbəttə, bütün bu poetik fakt və reallıqlar təsadüfi olmayıb, epik və etnik-bədii kulturlərin təbiətindən, mahiyyətindən doğan bariz görüntülərdir... bu yöndəki və səpgidəki mülahizələri xeyli davam etdirmək mümkündür. Ancaq bu cür ümumi, bir qədər qeyri-dəqiq izahların heç biri yuxarıdakı sualların cavabı ola bilməz. Yəni ulu və möhtəşəm türk epos mədəniyyətini eyni zamanda və eyni müstəvidə həm Avropa, həm də Asiya qəhrəmanlıq eposundan fərqləndirən sabit və ortaq epik ənənənin zəminində nələr dayanır? Min illərdən bəri ümumtürk epik ənənəsinin özünəməxsusluğunu şərtləndirən ölümdən və qandan qaçma motivinin genezisini, sirrini açmaq üçün çağdaş eposşünaslıq məsələyə hansı mövqedən yanaşmalıdır? Yəqin ki, bu və başqa fundamental sualların cavablarını yalnız ümumtürk epik təcrübələrinin, türk dastan düşüncələri və mədəniyyətlərinin müqayisəli öyrənilməsi yolu ilə əldə etmək mümkündür. Avrasiya eposunu və türk xalqlarının qəhrəmanlıq dastanlarını bir-birinə yaxınlaşdıran, onları bir-birindən uzaqlaşdıran etno poetik dünyagörüşü və bədii inikas sistemlərini bu yolla dərinlən elmi təhlil etmək, aydınlaşdırmaq real görünür. Beləliklə, yuxarıdakı elmi müqayisə və mülahizələrdən də aydın olur ki, Azərbaycan və Avrasiya dastanlarının bədii mündəricə və kompozisiyasındakı, xüsusən epik personajların məşğuliyyəti, hərbi işlə əlaqə və bağlılıqları, cəngavərlik və döyüş sənətinə münasibətləri arasındakı fərqlər əslində müxtəlif epik sistemlərin, ayrı-ayrı etno poetik əxlaq və dünyagörüşlərinin fərqləri deməkdir.

Məmməd MƏMMƏDLİ

AXIRINCI YOL

◆povest

1

Evde idi. Güzgünün qarşısında oturub özünə baxırdı. Üzündə, gözlərinin ətrafında artıq qırışlar əmələ gəlməyə başlamışdı. Gözəlliyindən əsər-ələmət belə qalmamışdı. Bu dəqiqələrdə bütün həyatı gözlərinin qarşısından keçirdi. Hər şey yadında idi. Kaş ki baş verənlər olmayaydı. Bir anda olanları unudub xoşbəxt olmaq istədi. Ancaq bu mümkün deyildi. İndi ətrafında heç kimi yox idi. Nə dostları qalmışdı, nə də onu sevən insanlar.

Həmişə inanmışdı ki, tale Allahın insana verdiyi bir yazıdır. İnsan doğulanda qarşısında ucsuz-bucaqsız yollar açılır və o, bunlardan birini seçir. Bu yolların hər biri sanki bir ömür yoludur və insanların gələcək taleyinin güzgüsüdür. Yollar qısa da olur, uzun da. Biri insana var-dövlət gətirir, digəri isə yoxsulluq. Biri insanı xoşbəxtliyə aparır, o birisi isə bədbəxtliyə yuvarlayır.

Bütün bunları düşündükcə özünün nə dərəcədə bədbəxt olduğunu anladı və bu zaman günahkar axtarmağa başladı. Kimiydi günahkar? Özü, yoxsa taleyi? Əgər o bilsəydi ki, qarşısında onu hansı bədbəxtliklər gözləyir, heç vaxt o yolu getməzdi, heç vaxt. Əgər təzədən doğulsaydı, həyatını yenidən yaşasaydı buraxdığı səhvləri düzəldərdi və onu uçuruma aparan yolla getməzdi. Ancaq bilirdi ki, həyatda belə olmur.

2

Müstəntiq: Onları nəyə görə öldürmüşən?

Qatil: Mən onları öldürməmişəm. Onlar özləri bunu ediblər.

Müstəntiq: Ancaq sən onları məcbur eləməsəydin onlar bunu etməzdi.

Qatil: Mən onlarla oyun oynayırdım.

Müstəntiq: Nə oyun?

Qatil: Rus ruletkası, -azca fikirləşdikdən sonra:- Sən Maral ovçusu filminə baxmısan? Baş rolda Robert De Niro oynayır. Mən o filmə azı on dəfə baxmışam. On birinci dəfə də baxmağa etiraz etmə-rəm. Çox gözəl və həyatı bir filmi. Ümumiyyətlə, filmdə baş verənlər mənə həyatda da baş verir. Bunu sənə artıq sübut eləmişəm. Mən kinoya vurğun olmasaydım Şəkəri və o iki nəfəri öldürməzdim.

Müstəntiq: Deməli Lamiyənin valideynlərini də sən öldürmüşən?

Qatil: Əlbəttə mən öldürmüşəm, bəs kim öldürüb.

Müstəntiq: Sən onlarla da bu oyunu oynayırdın?

Qatil: Kişilə oynamaq istədim, ancaq mənim təklifim onun xoşuna gəlmədi. Söze baxsaydı bəlkə də sağ qalardı. O, məni məcbur elədi ki, onu gəbərdim. Ancaq qadınla başqa cür oldu. Mən onu bıçaqla elə yerində vurdum, elə-belə. Arxadan zərbə vurmaq xoşuma gəlməsə də mən o həyasızı öldürdüm. - Yenə də bir qədər fikirləşdikdən sonra: - Öldürdüm ki, oyunumuza mane olmasın.

Müstəntiq: Bəs kişini necə öldürdün?

Qatil: Cibimdən iki revolver çıxartdım. Birinin barabanını boşaldaraq ora bir güllə qoyub, ona sarı uzatdım. O, əvvəlcə revolveri götürmək istəmirdi, ancaq mən təkid etdikdən sonra götürdü.

Müstəntiq: Sonra nə oldu?

Qatil: Sonra biz oyunumuza başladım. O, revolveri dirədi başına və tətiiyi çekdi. Birinci dəfə atəş açılmadı. Mən revolveri ondan alıb, barabanı fırlat-

dıqdan sonra ona verəndə o məni vurdu. Güllə ayağımdan dəydi. Yaxşı ki, ayağımdan dəydi. Yoxsa mən onu öldürə bilməyəcəkdım.

Müstəntiq: Sonra nə baş verdi?

Qatil: Atəş açdım, kişi öldü.

Onun dedikləri müstəntiqin fikirləri ilə üst-üstə düşürdü. İndi əmin oldu ki, bıçağın qulpundakı əl izləri və yerdəki qan ləkəsi bu şəxsə mənsub idi.

Müstəntiq: Sənin məsələni aydındır. Deməyə başqa sözün yoxdur ki?

Qatil: Sonda onu deyə bilərəm ki, sudan tapdığınız o polis ölməzdən qabaq mənə yalvarırdı ki, onu buraxım. Ancaq onun da aqibəti o birilər kimi oldu.

Müstəntiq: Sənə söz verirəm ki, - o ayağa qalxdı, - sən həbsxanada çürüyəcəksən.

Məhkəmədə ona iyirmi il iş kəsdilər. Ancaq iki ildən sonra onu həbsxanada asılmış vəziyyətdə tapdılar. Deyilənə görə uzun müddətə azadlıqdan məhrum olduğuna dözməyib özünə qəsd etmişdir...

3

Lamiyə yorucu seksdən sonra çarpayıda uzana-raq kötüyü pamadaya batmış siqaretin külünü yerə töküdü. Dərin fikrə getmişdi. Keçmişini xatırlayırdı. Bu dəqiqələrdə növbəti müştəri gəlməliydi. Müştəri, çünki o, bu sənətə başlayandan kişilərə artıq başqa gözlə baxmağa başlamışdı. Kişilər ona demək olar ki, fasiləsiz baş çəkirdi, dalbadal. O, belə gözəl olmasaydı yəqin ki, müştərilər arasındakı interval daha uzun olardı. Hətta qızın yuva yoldaşları ona paxıllıq edirdilər, pul qazanmaqdan ötrü istənilən məbləğə razılaşırdılar. Lamiyə kimiləri isə çətin ələ düşür. Hə... o mükəmməl qadın idi... Bu dəfə Lamiyə çox yorulmuşdu, hardasa təxminən qırx nəfəri yola vermişdi. Ayaqlarının arası sürtülmədən bərk ağrıyırdı. Yan otaqdan Roza xalanın səsi qəldi. Deyəsən Lamiyəni çağırırdı. Qız tez paltarını geyinib otaqdan çıxdı. Roza xala onu görcək yanına çağırırdı.

- Ala bu pul sənin, - deyib, iri miqdarda pulu ona uzatdı.

Canından, bütün hərəkətlərindən yorğunluq tökülən Lamiyə pulu götürüb saymadan çantasına qoydu və "Axırncı yol" barını tərk etdi. Hava qaralmağa başlasa da uzaqlarda günəşin qızartısı hələ tam çəkilməmişdi. Gün ələ gəlib keçirdi ki, Lamiyənin bundan xəbəri olmurdu.

Havada payızın nəfəsi duyulurdu. Ağacların saralıb-solmuş yarpaqları yerə tökülürdü. Ətraf sanki qəhvəyi rəngə boyanmışdı. Dumanlı, bir az da çis-kinli hava bu harmoniyanı tamamlayırdı. Hava o qədər tutqun idi ki, bir neçə addımdan o yana göz-

gözü görmürdü. Belə vaxtlarda yol qəzaları baş ver-
diyindən avtomobillər də sürəti azaltmışdılar. Küçə-
də gediş-gəliş azalmışdı. Lamiyənin yaşadığı yer
elə də uzaq olmadığından evə adətən piyada qayı-
dırdı. Asta-asta yolla gedirdi. Yolun qırağında orta
yaşlı bir qadın soyuqdan üşüyürmüş kimi büzüşmüş
haldə skamyada oturmuşdu. Lamiyə ona diqqətlə
baxırdı. Birdən arxa tərəfdən kimsə qadına yaxınla-
şıb bir anda sumkasını əlindən dartaraq dumanlıq-
da gözdən itdi. Arvad nə qədər qışqırıb hay-küy sal-
sa da, heç kim ona fikir vermirdi. Gördüyündən qor-
xuya düşən Lamiyə sürətini bir az artırdı. İndi o, iti
addımlarla gedirdi, evə tez çatmaq istəyirdi.

Qız artıq evə çatmışdı. Qapını açıb otağa girən ki-
mi telefon zəng çaldı. Lamiyə dəstəyi götürdü. Xət-
tin o biri ucunda Şəkər idi, onun rəfiqəsi. Şəkər is-
təyirdi ki, gəlib gecəni onunla birgə qalsın. İkisi də
Axırncı yol barında işləsələr də Lamiyə bu gün on-
dan tez çıxmışdı. Əslində evləri də bir-birindən
uzaqda deyildi. Şəkər başqa qızlarla qalırdı. Ancaq
bu gün istəyirdi ki, Lamiyənin yanında gecələsin.

Lamiyə ayaqqabılarını və uzun qəhvəyi rəngli
pləşini çıxarıb stulun başına ataraq televizorun qar-
şısında əyləşdi. Axşam xəbərlərini verirdilər. Aha,
deyəsən kiminsə qətlindən danışırırdılar. Dənizdə bir
polisni meyidi tapılmışdı. Ekspertizanın rəyinə görə
sudan tapılan polisi qatil güllə ilə beyin nahiyəsindən
vurmuşdur. Maraqlıdır ki, silahın tətiyində tapı-
lan əl izləri qətlə yetirilən polisə mənsub idi. Atəş
revolverdən açılmışdır. Ekspertizanın bir versiyası-
na görə də polis özünə qəsd etmişdir. Meyid iki
gündən çox suda qaldığından tanınmaz hala
düşmüşdü.

Lamiyə qalxıb mətbəxə keçərək yemək hazırla-
mağa başladı. Bir azdan qapının zəngi çalındı. Bu,
Şəkər idi. Qız içəri keçər-keçməz başladı:

- Onlarla mübahisə eləmişəm. Üzlərini görmək
istəmirəm.

- Kimlə mübahisə eləmişən? - Lamiyə soruşdu.

- Qaldığım qızlarla. Özümə ayrı ev tutacağam.
Bu gecə səninlə qalmaq istəyirəm.

- Keç içəri bir az yemək yeyək. Məndə yaxşı bir
film var, sonra da ona baxarıq.

- O nə filmdir elə? - Şəkər soruşdu.

- Sən Kventin Tarantinonun Cek Braun filminə
baxmısan?

- Əlbəttə. Məmnuniyyətlə yenə baxardım.

- Yaxşı, gəl otur çörəyimizi yeyək.

Lamiyə mətbəxdə süfrə açmışdı. Onlar həvəslə
süfrə başına keçdilər. Şəkər ayağa qalxıb özünə
çay süzdü.

- Yeməkdən qabaq mütləq çay içməliyəm.

- Ay səni, çörək almaq yadımdan çıxıb.

Güldülər.

- Şəkər, sən darıxma, çayını içincə mən gəlirəm.

Lamiyə cəld plajını geyinib evdən çıxdı. İti yerləşlə yaxınlıqdakı ərzaq dükənina üz tutdu. Ancaq gec olduğundan ora bağlı idi. Fikirleşdi ki, gedib başqa yerdən alsın. Dörd tin qabaqda, daha doğrusu məhəllənin başında bir dükən sutkanın iyirmi dörd saatını işləyirdi. Ora mütləq açıq olmalı idi...

Şəkər mətbəxdə idi. Yeməyə əl vurmada Lamiyəni gözləyirdi. Bu zaman qapı döyüldü. Çay içə içə qapıya yaxınlaşdı. Lamiyənin qayıtdığını zənn edərək soruşmadan qapını açan Şəkər yerində quruyub qaldı. Qarşısındakını görəndə canına titrəmə düşdü. Əlindəki stəkan yerə düşüb parça-parça oldu. Bu, Lamiyə deyildi. Üzü bağlı, orta boylu bir kişi idi. Sol əlində nazik uzun bir bıçaq tutmuşdu. O, salamsız-kələmsiz özünü içəri dürtüdü. Sağ əliylə qızı itələdi və o, müvazinətini itirib yerə yıxıldı.

- Qorxma, mən səni öldürməyəcəyəm. Adın nədi? - O, qızın adını yaxşı bilirdi. Sadəcə olaraq hər dəfə cinayət etməyə hazırlaşanda qurbanlarına bu sualı verirdi. Buna bir növ adət etmişdi.

- Şəkər - titrək səslə cavab verdi.

- Şirin. Səni rəfiqələrin belə çağırır, düzdürmü? Ancaq mən sənə Şəkər deyə müraciət edəcəm. Bir sualıma cavab ver. - O, danışığına bir qədər ara verəndən sonra davam etdi- Sən kinoya baxmağı xoşlayırsan? Şəxsən mən kinonun dəlisiyəm. Kventin Tarantinonun Quduz itlər filmində Maykl Medisonun polis qulağını kəsəndə mən özümü onun yerində hiss edirəm. O filmə baxanda məndə bir adamın qulağını bax bu bıçaqla -əlindəki bıçağı ona göstərir - kəsmək arzusu yaranır. Ancaq mən sənin qulağını kəsmək istəmirəm. Sənə daha yaxşı bir surpriz hazırlamışam.

Şəkər istədi özünü müdafiə etmək üçün bir söz desin, ancaq bacarmadı. Qorxudan qızın dili tutulmuşdu. Hətta fikirləşə də bilmirdi. Hiss etdi ki, hər şeyin sonu gəlib çatdı.

- Sən yəqin ki Mayk Çiminonun Maral ovçusu filminə baxmısan. O filmə baş rolu Robert De Niro oynayır. Sözün açığı, bu heç də vacib deyil. Vacibi odur ki, o filmə nə baş verir. Vətənpərvər iki dost Amerikanın azadlığı uğrunda Vyetnama gedirlər. Hadisələr 1968-ci ildə baş verir. Sən yəqin başa düşdün mən nə demək istəyirəm. Onlar Vyetnama müharibəyə gedirlər. Ancaq orda əsir düşürlər. Vyetnam əsgərləri də onları rus ruletkası oynamağa məcbur edir. Bilirsən bu nə deməkdir?

Şəkər ona qulaq assa da, nədən danışdığını anlamırdı. Birçə yadında rus ruletkası sözləri qaldı.

- Sən məni yəqin ki, düz başa düşdün. - Quldur davam etdi.- O əclaflar əsirlərə özlərini öldürməyi

əmr edirdilər. Və bu yolla da qumar oynayırdılar.

Uzun monoloqdan sonra o, əlindəki bıçağı qırağa qoyub cibindən iki revolver çıxartdı. Birinin barabanını boşaldıb orda yalnız bir güllə saxladı və barabanı fırladıb revolveri hazır vəziyyətə gətirdikdən sonra onu qıza uzatdı. Şəkər quldurun bunu nə üçün etdiyini başa düşdü. İstəyirdi ki, qız özünü vursun. O, revolveri götürmədi. Bu zaman qatil əlindəki revolverlə qızı nişan aldı və onu götürməyi əmr etdi. Artıq öləcəyini yəqin edən Şəkər müti qul kimi onun dediklərini etdi. Nə olar, olar, deyə tətiiyi çəkdi. Revolverdən atəş açılmadı. Bu dəfə qızın bəxti gətirdi. Qatil revolveri onun əlindən alıb barabanı bir də fırladıqdan sonra yenə ona uzatdı. Şəkər bu dəfə də tətiiyi çəkdi, ancaq yenə də atəş açılmadı. Qatil sonuncu dəfə onu fırladıb silahı qıza uzatdı və dedi ki, bu dəfə bəxti gətirsə, onu buraxacaq. Əli əsə-əsə revolveri götürdü və gicgahını nişan alıb dayandı, tətiiyi çəkmədi.

- Atəş aç! -Qatil qışqırdı.

Şəkər tir-tir əsirdi.

- Atəş aç! - O yenə də qışqırdı.

Şəkər tətiiyi çəkdi. Bu dəfə atəş səsi eşidildi. Qatil üzündəki maskanı çıxartdı. Onun üzündə iyrənc bir təbəssüm vardı. Tutduğu əməlinə görə sevinirdi. Birdən arxadan qışqırıq səsi eşitdi. Geri dönəndə Lamiyəni gördü.

- Bu sənənsən? -Lamiyə onu görəndə kimi tanıdı.

Qatil onun üstünə cummaq istəyəndə Lamiyə özünü itirmədi. Cəld küçəyə atıldı və qışqıra-qışqıra çörek aldığı dükana doğru qaçmağa başladı. Qatil başa düşəndə ki, onu tuta bilməyəcək tez aradan çıxdı.

4

Pepito kafedə, pəncərəyə yaxın yerdə oturub Vüsali gözləyirdi. Kafedə insan əlindən tərpənmək mümkün deyildi. Hava soyuq və küləkli olduğundan camaat özünü isti yerə vermişdi. Bir azdan Vüsəl gəlib çıxır. Pepito onu görcək:

- Bura mənim xoşuma gəlir. Hər də vaxt olanda uşaqlarınan yığışırıq - deyib, arxayın baxışlarla onu süzür.

- Hə, pis deyil. Mən gecikmədim ki?

- Yox, lap vaxtında gəldin.

- Nə içirsən? - Vüsəl təklif etdi.

Pepito stola dirsəkləndi, bununla özünü bir növ ona yaxın etdi.

- Özün bilirsən. Məndən soruşanda spirtli içki içirsən, deyirəm, yox. Səncə pivə spirtli içkidir? Düzdü, onun tərkibində spirt var, ancaq çox azdır. Mən buna spirtli içki deməzdim. Belə fikirləşirəm ki,

gərək həyatda hər şeyin dadına baxasan. Hətta narkotikanın da. Amma həddivi aşmayasan. Sadəcə, bəziləri bu limiti gözləmir. Mən onları iradəsizlər adlandırıram.

- Sən insanları kateqoriyalara bölürsən? - Vüsal maraqlandı.

- Mən bölmürəm, onlar artıq bölünüblər, - fikirləşdikdən sonra - təbiət tərəfindən. Düzdür, mən heç bir narkotikadan istifadə etməsəm də, özümü iradəli insan sayıram. Əgər iradəli olmasaydım özümə hörmət də etməzdim. O zaman mən heç nəydim. Başa düşürsən? Həyatda üç yol var. Birinci, ikinci və axırncı yol. Ən pisi də sonuncusudu. Gərək axırncı yola düşməyəsən.

- Yaxşı, onda sən özün hansı yolla gedirsən?

- Mən ikinci yoldayam. Çünki birinci yolla getmək çox çətin, eyni zamanda şərəfli. Buna baxmayaraq birinciye can atıram. Hər kəs ora can atır, hər kəs o yolla getmək istəyir.

Vüsal dostunun monoloquna qulaq asa-asa gözüylə ofisiанти axtarır ki, pive sifariş etsin. Sonra sakit, laqeyid bir səsle söhbətin istiqamətini dəyişir.

- Eşitdiyimə görə Lamiyə Sumqayıtda qalır.

Pepito masanın üstündəki uinston qutusunda bir siqaret götürüb yandırdı:

- Bunu sənə kim dedi?

- İnstitutda o qız haqqında yaman şayiələr gəzir. Görəsən düz deyirlər?

- Düz deyirlər. Mən özüm bunun şahidi olmuşam. Unut o qızı. Onun yolu məlumdu.

- Məncə qadınların hamısı belədi - o, dərindən ah çəkdi.

- Belədi, ancaq - bir az fikirləşdikdən sonra, - eyni zamanda belə deyil. Bu bir şərti kompleksdir. Təbiət tərəfindən onların beynində proqramlaşdırılıb. Şərtidir, ona görə ki, düşdükləri situasiya onlara təsir edir. Yəni onlar daxildə fahişə olsalar belə, bu yolu seçməyə də bilərlər, namuslu qadın obrazında qalarlar.

- Mmm, bilmirəm, nə deyim, - bir az duruxdu. Baxışlarını kafedəkilərin üzündə gəzdirdi. Elə bu zaman ofisiанти görür və əlinin işarəsi ilə onlara yaxınlaşmasını bildirir. Ofisiанти bütün işlərini qoyub dərhal onlara yaxınlaşdı. Pepito isə öz sualını verməyə bilməzdi:

- Mənim sənə bir sualım var, - deyərək üzünü ofisanta tərəf tutdu. - Səncə qadınların hamısı fahişədir?

Ofisiанти qız təəccüblə, bir qədər də əsəbi səsle:

- Yox, onu kim deyir elə? - Sual deyəsən onun xoşuna gəlmədi.

- Mənim dostum belə düşünür, -o Vüsala işarə etdi.- Məncə bu sözə bir həqiqət var, -yenə bir an-

lıq fikirləşdikdən sonra:- Bizə pive gətir, -ardınca əlavə etdi, - zəhmət olmasa.

Ofisiанти uzaqlaşan kimi Pepito əllərini masanın üstünə qoyaraq arxaya söykəndi. Özündən razı bir tərzdə gözlərini Vüsala zillədi.

- Sən onun üzündəki ifadəni gördün?

- Yaxşı ki, qayıdıb sənə başqa bir söz demədi.

- Ancaq mən sənə bir şeyi demədim.

- Nəyi? - Vüsal maraqlandı.

- Həyatda "istisna qanunu" deyilən bir şey də var. Bu nəzəriyyəyə əsaslanıb deyə bilərdim ki, istisna olunan qadınlar fahişə deyil.

- Onu kim deyir elə?

- Bu Arestotelin nəzəriyyəsidir. Və mən bu nəzəriyyəyə inanıram.

- Mən görürəm sən çox ağıllı adamsan.

- Sən yəqin sevgiyə inanırsan - deyə Pepito qərribə bir maraqla Vüsala gözlərinə baxdı. Sanki sulan ən düzgün cavabını ordan oxumaq istəyirdi.

- Mmm... sevgi əslində xəstəlikdir. Məncə buna hər iki tərəf tutulanda gözəl olur. Əks halda o, pis xəstəlikdir. Belə olan halda sağlam qalmaq daha yaxşıdır.

- Məncə sən haqlısan. - Araya sakitlik çökdü. - Görəsən Lamiyə niyə bu yola düşüb? Deyirlər onun valideynləri rəhmətə gedib.

- Hə, mən də eşitmişəm, - o bir az tutuldu. - Pive harda qaldı, - deyib ucadan qışqırdı.

Bayaqdan ağıllı, səbrli danışqlarıyla çox sakit görünən dostunun birdən-birə özündən çıxması Vüsala qərribə göründü.

5

Səhər saat altını göstərirdi. Günəş tamam görünməsə də, binaların arxasından öz xırda zərəciklərini ətrafa səpələmişdi. Sumqayıt yavaş-yavaş oyanmağa başlayırdı. Səhərin bu vaxtı küçələrdə kimse görünmürdü, ancaq adamlar tək-tək avtobus dayanacaqlarına tərəf axışırıdılar. Parklarda, ağacların altında kimisi itini gəzdirir, kimisi də əsasən, dəniz qırağında yaşayanlar idmanla məşğul olurdular. Bu dəqiqələrdən zövq alan süpürgəçilər küçələri təmizləyirdilər. Səhərin bu çağında havada oksigen iyi gəlirdi.

Lamiyə işsiz olduğundan rəfiqəsi Şəkər ona yardım edirdi. Hər bazar günləri kinoya gedirdilər. Sənsən sonra isə Şəkər ona halal saydığı qazancından bir həftə dolanmaq üçün pul verirdi. Hər dəfə pulu ona verəndə Lamiyə qaytaracağına söz verirdi, ancaq sözünün üstündə durmurdu, daha doğrusu dura bilmirdi. Çünki o, kimsəsiz idi. Bu dünyada ona dayaq olan rəfiqəsi və qəlbində yaşatdığı vali-

deynlərinin ruhu idi. Həyat onu elə bil küncə dirəmişdi, hər şeyini əlindən almışdı, indi də namusunu.

Lamiyə yolun qırağıyla asta-asta gedirdi. Dünənki gecənin gərginliyi hələ canından çıxmamışdı. Ləng yerindən və üzünün yorğun ifadəsindən hiss olunurdu ki, gecəni yatmamışdı. Evə gedirdi. İstədi yolüstü özünə bazarlıq etsin. Bunun üçün də o, yaxınlıqdakı bazara üz tutdu. Bilirdi ki, Fatma xala onun bazarlıq payını ayırıb, gəlişini gözləyir. Lamiyə səhərlər hamıdan tez dururdu, daha dəqiq desək onu görənlər belə fikirləşirdilər. Əslində isə gecələr vaxtını rəfiqəsiylə və digərlərlə keçirdiyindən səhərə qədər işdə olurdu, əgər belə demək olarsa...

- Salam Fatma xala, nətersən. Mənim bazarlığım hazırı?

Onu görən satıcı oturduğu yerdən dikəldi.

- Sənin bazarlığın hazır döyül. Mən elə bildirdim gəlməyəcəksən. Bir də ki, tərəzi xarab olmuşdu.

Fatma xala qızın nə alacağını əzbər bilirdi. Hər gün olmasa da, həftənin beş gününü eyni şeyi alırdı. Hərdən elə olurdu ki, Lamiyə arvada borclu qalırdı, aldıqlarının pulunu səhəri gün, yaxud da iki gündən sonra çatdırırdı. Fatma xala da hərdən tərəzinin xarab olduğunu bəhanə gətirirdi. Ancaq onlar bir-birini yaxşı başa düşürdü.

- Yaxşı, mənə bir kilo kartof, yarım kilo badımcın, iki acı bibər, holland pendiri, bir dənə iri portağal və beş yüz qram cörək ver.

- Nə?

- Sən bilirsən İspaniyada çörəyi çəki ilə satırlar?

-Lamiyə arvadın üzündə anlaşılmaz ifadəni gördüyü üçün dedi.

- Yox.

- Onlar çörək alanda demirlər, mənə bir çörək ver. Mütləq çəkini bildirirlər. Çünki sendvic, yaxud da başqa bir şey hazırlayanda əvvəlcədən nə qədər çörək lazım olacağını bilirlər. Sən orda iki yüz əlli qramlıq, yarım və bir kiloluq çörək istəyə bilərsən. Yaxud da sənə lazım olan qədər çörək doğrayıb verə bilərlər. Mənə elə gəlir ki, belə daha yaxşıdır. Çünki hər kəs yediyi qədər alsın, səhərlər quru çörək yeməz.

Fatma xala qızın dediklərini bir salafan torbaya yığıb ona uzatdı. Lamiyə onları götürdü, pulu verməzdən qabaq portağalın təzə olub-olmadığını soruşdu və arvadla sağollaşaraq çıxıb getdi. Evə çatanda qapıda bir az ləngidi. Əli dolu idi. Birtəhər sumkasından açarı çıxarıb qapını açdı. Əlindəkiləri elə girecəkdə yerə qoyub içəri keçdi. Masanın üstündən iki gün qabaq içdiyi pivə butulkalarını götürüb zibil qabına ataraq soyuq duş qəbul etmək üçün hamam otağına keçdi. Bir az tərləmişdi. Hiss etdi ki, bədənində vurduğu ətirdən başqa kişi iyi gə-

lir. Başladı özünü iyləməyə. Seksdən sonra özünü iyləmək ona xüsusi ləzzət verirdi. Suyu açıb duşun altına girdi. Su bədənində dəydikcə canı rahatlaşdı. Tez yuyunub hamamdan çıxdı. Qurulanmadan özünü çarpayığa atdı. Yaş halda uzanıb dincəlməkdən xoşlanırdı. Yorğun olduğundan tez də yuxuya getdi.

Son vaxtlar Lamiyə özünü pula satırdı. Bununla belə fahişə olmasıyla razılaşmırdı. Əslində fahişəliyə olan meylini özündə hələ uşaqlıqdan aşkar etmişdi. Sadəcə olaraq cəmiyyətin bu işə pis baxdığından özünü elə aparırdı ki, o fahişə deyil və heç vaxt bu yolun yolçusu olmayacaq. Ancaq nə qədər olmasa da, o, artıq bu işlə məşğul olurdu. Deyirdi ki, bu müvəqqəti bir qazanc yoludur və yaxşı iş tapan kimi bu qədim peşədən əl çəkəcək, mütləq əl çəkəcək. Lakin get-gedə onu tanıyanlar çoxalırdı və bu da başqaları ilə onun arasında gözə görünməz bir sədd çəkirdi. Ola bilsin özünə əziyyət vermək istəmirdi. Gördüyü iş kafelərdə bütün günü müştərilərə xidmət edərək ayaq üstə dayanmaqdan daha asandır. O, bunları yaxşı bilirdi və hər şeyin, bütün həyatının üstündən xətt çəkmişdi. Nədənə gələcəyini həmişə dumanlı görürdü. Ancaq bu dəfə duman yavaş-yavaş çəkiliydi.

Lamiyə çılpaq uzanmışdı. Dərin yuxuda idi. Üzündəki məmnun ifadədən bilmək olardı ki, yaxşı yuxu görür. Bu zaman evin qapısı döyülür. Qapının arxasındakı adam zəngin xarab olduğunu başa düşdükdən sonra qapını daha da bərk döyməyə başlayır. Bu səs Lamiyənin yuxusunu qarışdırır. Ona elə gəlir ki, anası pəncərəni döyür. Yuxudan alayarımcıq oyananda səsin qonşudan gəldiyini zənn edir. Sonradan başa düşür ki, bu onun qapısıdır. Gəlirəm, - deyib xalalarını geyinə-geyinə dəhlizə yaxınlaşaraq soruşmadan qapını açır.

- Zəhləm gedir mənə yuxudan oyadanda. Keç içəri, - deyib Şəkəri evə dəvət edir.

- Gələn dəfə qapının üstündə yazarsan ki, "yatıram, mənə mane olmayın". Bir də ki, yatmaq vaxtı deyil. İndilərdə mənə zəng vuracaqlar. Dünənki bu dəfə yaxşı fiesta edəcəklərinə söz veriblər. Səni isə xüsusi dəvət ediblər.

- Olmaz o fiestadan. Səhərə qədər çaxır içirsiz. Sonra da iki gün özümə gələ bilmirəm.

- Lamiyə, - Şəkər üzündəki qeyri ciddiliyi yığışdırıb, - zarafat eləmirəm. Sən mənimlə gedəcəksən, özü də nə qədər desən verəcəklər.

- Mən fahişə olmaq istəmirəm. - Lamiyə həmin anda dediyi sözlərə özü də inanmadı.

Hər ikisi bir qədər susdular. Bu qısamüddətli pauzadan sonra Lamiyə soruşdu:

- Nə vaxt?

Lamiyə və Şəkər özlərini dünyanın ən yaxın rəfiqələri sayırdılar. Şəkər həmişə ona kömək edirdi. Lamiyə də, məğrur olmağına baxmayaraq, rəfiqəsi olduğu üçün ondan pul götürürdü. Borclu olanda özünü narahat hiss edirdi. Bunun üçün də onunla razılaşırdı.

- Mən elə bilirdim ki, sən məni tək qoymayacaqsan.

Qaranlıq idi. Qızlar taksidən düşüb hələ bir qədər piyada getməli oldular. Lamiyə yol boyu Şəkəri öz suallarıyla dəng eləmişdi. Bura haradı belə? Biz hara gedirik? Məni hara aparırsan? Deyəsən, Şəkər ünvanı bir az unutmuşdu, daha doğrusu səhv salmışdı. Bütün günahları da sürücünün üstünə atırdı.

- Buna bax, yerindən duran taksi sürür!

Şəhərin lap ucqarında, əl-ayaq çəkilən yerində idilər. Ətrafda bina görünmürdü. Dəbdəbəli villalar insanda kənd təəssüratı yaradırdı. Həyətlərdən it hürüşmələri eşidilirdi. Küçələrdə işıq olmadığından adamı lap vahimə basırdı.

- Şəkər, bəlkə qayıdaq?

- Hə, yadıma düşdü. Buraynan düz gedib sola dönəcəyik.

Şəkər əvvəllər bura bir neçə dəfə gəlmişdi. Bu dəfə qaranlığa düşdüklərindən çaşmışdı, hara gedəcəyini bilmirdi. Nəhayət, dörd tərəfi hündür hasarla əhatə olunmuş evin darvazası ağzında dayandılar. Bir qədər gözlədilər. Şəkər əlini uzadıb qapının zəngini basanda:

- Sən əminsən ki bu evdi? - Lamiyə soruşdu.

Bu zaman kimse evdən çıxıb həyətin giriş qapısına tərəf addımladı.

- Yüz faiz, mən onu yerindən tanıyıram. Ancaq bəri başdan sənə bir məsləhət verim. Bu insan tarixdən danışmağı çox sevir. Ona sual vermə. Versən yarım saat danışacaq.

Qapı açıldı. Açılan kimi Lamiyə özünü yığışdırdı.

- Şirin, gəl çıx də, harda qalmısan. Biz artıq şampanı açmışıq. - O, Şəkəri Şirin deyə çağırırdı. - Mən düşündüm, daha gəlməyəcəksən.

- Sən onu mənsiz içirsən? - O nazla soruşdu - Düz yarım saatdı evini axtarıram. Bura lap kəndə oxşuyur.

- Xətrimə dəyirsiz xanım. Şəhərdə ancaq aşağı təbəqənin insanları yaşayır. Buralar isə elita üçündür. Bəs yanındakı mamasita kimdi? Bəlkə bi-zi tanış edəsən?

- Tanış ol, Lamiyə, mənim ən yaxın rəfiqəm.

- Mənim adım isə... - o, bir az fikrə getdi, - məni tarixçi çağırın. - Özünü təqdim edəndən sonra qonaqları evə dəvət etdi və onlar ensiz cığırda, əsgər manqası kimi kef məclisinə doğru addımladılar. Lamiyə ümumiyyətlə, getdiyi yeri yadda saxlaya bil-

mirdi. Bircə o yadında qaldı ki, həyətin sol tərəfində, zəif işığın altında ağ rəngli at qabağındakı otu gövşeyirdi.

Evə keçdilər. Hündür və geniş olan qonaq otağı klassik üslubda bəzədilmişdi. Qədimi mebellər, qədim çilçiraq, masanın üstündəki antikvar qab-qacaqlar və aşağı səsdə qoyulan Sebastian Baxın musiqisiylə divardan asılmış Fransisko Qoyanın "Çılpaq maxa" əsəri içəridəki ab-havanın ahəngini təmamlayırdı. Bircə divarın küncündəki modern üslubunda olan televizor bu vəhdəti pozurdu. Ancaq buna baxmayaraq insan özünü burada tamam unudur, sanki renesans dövrünə qayıdırdı.

Tarixçi qızlara otaqları göstərməyə başladı. Ev o qədər böyük idi ki, bütün otaqlara baxmaq düz iyirmi dəqiqə çəkdi. Lamiyənin diqqətini çəkən bir də o oldu ki, evdə həddən artıq rəsm əsərləri vardı. Klassik əsərlər divarları harmonik formada bəzəyirdi. Bu, ev sahibinin yüksək zövqündən xəbər verirdi...

Qonaqlar artıq süfrə başında idilər.

- Eviniz mənim çox xoşuma gəldi. - Lamiyə heyranlığını gizlədə bilmədi.

- Çox sağ olun, Lamiyə xanım. Hiss etdim ki, rəsmlər sizin daha çox xoşunuza gəldi. İcazənizlə, onlar haqqında müxtəsər məlumat verim. İkinci mərtəbədə soldan asılan Torero əsərini mən İspaniyadan gətirmişəm. Düzdür, əsərin yaşı çox olmasa da orijinaldır.

- Bəs bu çılpaq qız da orijinaldı? - Şəkər soruşdu.

- Xeyr, bu əsərin əslisi Prado muzeyindədir. Adı isə ispan dilindən tərcümə etsək, elə siz deyən kimi alınır, "Maxa desnuda", yəni çılpaq qız. Çox təəssüf, bu əsər satışda olsaydı mən onu heç düşünmədən alardım...

Tarixçinin digər üç qonağı öz aralarında söhbət edirdilər. Elə danışdırlar ki, sanki onlardan başqa evdə heç kim yox idi. Onlardan ikisi, Zaur və Hamlet səsyazma studiyasında işləyirdilər. Vüsələ isə bu studiyaya rəhbərlik edirdi. Buna baxmayaraq onlar çox yaxın idilər. Hər dəfə studiyada iş qurtarandan sonra qapıları bağlayıb mazaqlaşırdılar. Tarixçiylə isə, bir həftə olardı ki, saxsı qablar sərgisində tanış olmuşdular. Bu, təsadüfi bir tanışlıq olmuşdu. Əslində onlar bir-birlərini o qədər də yaxşı tanımırdılar. Şəkər isə onu yaxşı tanıyırdı. Bilirdi ki, cox danışandır. Ona görə də suallarında ehtiyatlı idi.

- Siz nə işlə məşğul olursunuz? - Lamiyə soruşdu.

Mən tarixçiyəm. Yeni tarix fakültəsini bitirmişəm. Buna görə də yaxınlarım, dostlarım məni tarixçi çağırır. Ümumiyyətlə hamı məni belə tanıyır. - Onun uca səslə söhbətə başlaması studiya işçilərinin də diqqətini cəlb etdi və onlar istər-istəməz söhbətləri-

ni yarımçıq qoymalı oldular. - Mən tarix fakültəsini bitirmişəm. Hələ uşaqlıqdan bu sənətə meylim var idi. 1999-cu il sentyabrın dördü arzuma çatdım.

- Sentyabrın dördü niyə? - Şəkər soruşdu.

- Bu tarixdə mən universitetə daxil olmuşam.

Tarixi deyəndə heç vaxt səhv etmirdi. Sənətinin əsl vurğunu idi.

- Məni Misir tarixi həmişə maraqlandırır. Misirdə ki o ehramların insan tərəfindən yaradılmasına şəxsən mən inanmıram. Məncə onların sirri başqalardadır. Düşünürəm ki, onları insanlar yox, başqa ulduzlardan gəlmələr ucaldılar. Zənnimcə bu ehramların sirri açılsa onunla bağlı bütün tarix kitabları yenidən yazılmalı olacaq.

- Məni isə Roma imperiyası maraqlandırır. Siz bu haqda nə bilirsiniz? - Az keçmədi ki, Lamiyə verdiyi suala özü də peşman oldu.

- Hə, Romanın da möhtəşəm dövrləri olub. Ən qəribə və maraqlı fiqurlardan biri Kaliluqa adlanan imperatordur...

- Əgər sirr deyilsə, belə gözəl, yaraşlıq atı haradan gətirmisiniz? - Lamiyə söhbətin geniş bir çevrəyə istiqamət aldığını bildiyindən mövzunu tamam dəyişməkdən ötrü başı ilə həyətə sarı işarə etdi:

- Atlardan xoşum gəlir. Onu mənə bağışlayıblar. Mən onunla hərdən dəniz qırağında gəzintiyə çıxıram. Kaliluqa çox qəribə insan olub -o, əvvəlki söhbətə qayıtdı. - O, imperator olduğu dövrdə demək olar ki, bütün Romanı çökdürmüşdür. Taxtına oturan gündən qadınları məcbur etmişdi ki, fahişəliklə məşğul olsunlar. Sonradan isə buna görə onlardan vergi tutmağa başlamışdı. Əhalini sakitləşdirməkdən ötrü tez-tez bayram şənlikləri təşkil edirdi. Əslində isə ölkədə vəziyyət acınacaqlı idi. Büdcədə daha pul qalmamışdı. Bütün pullar lazımsız şeylərə xərclənirdi. Öz atının vurğunu olan Kaliluqa, onun üçün xüsusi axur tikdirmişdi və atına qulluq edən insanlara külli miqdarda pullar xərcləyirdi. - Qonaqlar ona maraqla qulaq asırdılar. - Bir gün Kaliluqa sənəti başına yığib onlara arvadlarını özləriylə gətirməyi tapşırırdı. Sonra isə əmr etdi ki soyunsunlar. Bundan sonra onlar bir-birlərinin arvadlarıyla cinsi əlaqədə olmağa başladılar. Kimin hünəri vardı ki, "yox" desin. Etiraz edən dərhal qladiatorlarla döyüşə göndərilirdi. Ordan isə hələ heç bir romalı sağ qayıtmayıb. Yeri gəlmişkən, onun sevimli atı da orginalarda iştirak edirdi.

- Bəs sonra nə oldu? - Qonaqlardan kimsə soruşdu.

- Sonra pis oldu - tarixçi davam etdi. - Başqa ölkələr verdiyi borclarını tələb etməyə başlayanda pulu verə bilməyən imperator Romadakı bütün qadınlara bədənlərini düşmənlərə satmaq əmrini verdi.

O, bu yolla aldığı borclardan yaxa qurtarmağı düşünürdü. -Bunu deyib, tarixçi Lamiyənin əlindən tutdu və qədim Romanın imperator sarayında olan səhnəcik burada da təkrarlandı.

6

Son bir ildə Lamiyə dörd iş yeri dəyişmişdi. Bütün bunlara səbəb onun tez özündən çıxması və yaxud da maaşın vaxtında verilməməsi idi. Ancaq hər dəfə işi belə asanlıqla tapmasının sirri isə onun həddindən artıq cazibədar olmasıydı. Həyat onunla bu qədər sərt davransa da xarici görkəminə toxunmamışdı.

- Mən sənə dedim ki, bu gün maaş verə bilməyəcəm, müştəri azdır. Sabah, uzaq başı birisi gün verərəm.

- Sən bunu keçən həftə demişdin. Bu gün kifayət qədər müştəri olub. Səhər tezdənnən ayaq üstəyəm.

- Uzatma. Sənə dedim ki, bu gün verə bilməyəcəm. Get işlə.

Lamiyə hirsənib mətbəxə keçdi və cibindən bir siqaret qutusu çıxartdı. Yanındakı aşbazdan alışqan alaraq siqareti yandırıb əsəbi-əsəbi tüstülətməyə başladı. Beş dəqiqə keçmədi ki, birini də yandırdı.

Lamiyənin siqaretə verdiyi də son vaxtlarda yaranmışdı. Əvvəl nikotinə elə bir marağı olmasa da, sonradan digər çəkənlərdən heç də geri qalmırdı. Gün ərzində bir, yaxud da bir qutu yarım siqaret çəkirdi. Nə isə...

Bu restoran müdirlərinin hamısı belədir. Yüksək maaşla işçiləri cəlb edir, sonra da az maaşla eşşək kimi işlədir, insan yerinə qoymurlar. Lamiyənin bu dəfəki müdiri də istisna olmadı.

- Lamiyə, tez ol, cəld tərpən, doqquzuncu masaya xidmət eləmək lazımdı, - mətbəx işçilərindən biri qızı tələsdirdi.

Lamiyə əlindəki siqareti yarımçıq söndürdü, kötüyünü isə cibinə basaraq deyilən masaya yaxınlaşdı.

- Xoş qəlmisiniz, nə sifariş edirsiniz? - Qız üzündəki zəhrimarı yığırdı.

Müştəri yemək sifariş etmək üçün menyuya baxdı, bir az fikirləşdi, sonda paytaxt salata və bir pay lülə istədi. Bunları sifariş etməzdən qabaq yeməyin keyfiyyəti ilə maraqlandı.

On dəqiqə keçmədi ki paytaxt salata ilə lülə müştərinin qarşısında düzüldü. Lamiyə onları səliqəli bir tərzdə masanın üzərinə yerləşdirdi. Salata isə xüsusi bir nəzakətlə çəkdi müştərinin qarşısına ki, birinci ondan başlasın. Yeməyə təzəcə başlamışdı ki, müştərinin qışqırtısı yan-yörədəkilərin tə-

əccübünə səbəb oldu. Səs-küyə müdir də gəldi.

- Nolub burda? - Müdir soruşdu.

- Bu nədi belə, - müştəri ağzında ilişib qalmış siqaret kötüyünü çıxarıb az qala müdirin gözüne soxaraq, - sizin o, oğraş yemək bişirənlərviz siqareti çəkib kötüyünü lazımı yerə soxmurlar.

Tamaşa ətrafdakıların marağına səbəb oldu.

Müdir mətbəxdə nə qədər işçi vardısı hamısını bir yerə yığdı. İşçilər başlarını aşağı salıb farağət əsgərlər kimi düzöldülər müdirin qarşısında. Qorxularından məsum görkəm almışdılar. Müdir üzünü onlara tutdu və qəzəbli şəkildə:

- Sizdən soruşuram, hansı itin balası siqareti atıb yeməyin içinə?

Hamı bundan xəbəri olmadığını and-aman etdi. Bu işdən xəbəri olmadıqlarını dedilər. Ancaq kimsə kötüyün ora nə cür düşdüyünü xəbərlədi.

- Lamiyə! - Müdir qışqırdı.

Lamiyə artıq orda yox idi.

Hava qaralmağa doğru gedirdi. Lamiyə avtobusdan düşdü və yaşadığı binaya doğru addımladı. Ancaq yarı yolda dayandı, istədi bir az şəhərin yarıqaranlıq küçələriylə dolaşsın, bir az havasını dəyişsin.

Hava artıq qaralmışdı. Küçə işıqlarının hamısı yanmasa da yol kifayət qədər işıqlı idi. Küçədə adam az olduğundan gəzinti qıza ləzzət verirdi. Qarşıda, qaranlıqdan bir nəfər çıxıb onunla üz-üzə gəldi.

- Şəkər, bu sənsən? tanımadım səni. Ay qız, necə də dəyişmişən...

Lamiyə köhnə rəfiqəsini xatırlamaya bilməzdi. Əvvəllər onlar dərse bir gedərdilər, dərd-sərlərini bölüşərdilər, bir-birlərindən sirr saxlamazdılar. Çox sadıq rəfiqələr idilər. Ancaq elə olur ki, ən sadıq dostlar da nə vaxtsa ayrılır. Daha doğrusu ayrı düşür, müəyyən səbəblər üzündən əlaqəni kəsməli olurlar...

- Salam Lamiyə, nətərsən? Amma sən heç dəyişilməmişən aaa, -Şəkər onun böyründən çimdiklədi.

- Yaxşı, qıraqdan baxırlar. Amma xasiyyətin elə həmindir. Bura bax, sən burda neynirsən? Sumqayıta köçmüşsüz?

- Gedək bir yerdə oturaq danışaram.

Yaxınlıqdakı kafeyə girib pəncərəyə yaxın yerdə əyləşdilər. Şəkər iki pivə sifariş etdi.

- Mən valideynlərimlə yaşamıram. - Şəkər söhbətə birinci başladı.

- Nə üçün?

- Uzun söhbətədi... məni evdən qovublar.

Deyirlər qadın bələkdə fahişə doğulur. Ancaq elə də olur ki, sonradan pis yola düşür. Yeni müxtəlif

səbəblər üzündən bu yola düşür. Valideynlərin övladlarına tərbiyənin düzgün verməməsindən, yaxud da özləri bu cür olduqları üçün gecələr yol qırağında dayananların sayı azalmaqla bilmir. Fahişəliklə, əsasən, pulun azlığından məşğul olurlar. Ancaq Şəkər anadan fahişə doğulmuşdu. Onu həyatda sevən valideynləri və pulu olsa da o, yenə də bu işlə məşğul olurdu. Və gördüyü işi ayıb saymırdı. Hesab edirdi ki, hər bir pis əməldə yaxşılıq var. Hesab edirdi ki o, insanlara sevinc gətirir. Hələ məktəb vaxtlarında dərslərdən qaçıb vaxtını oğlanlarla keçirirdi. Yuxarı siniflərdə isə məktəb müəllimələrindən biri onu marexuana çəkdiyi yerdə tutmuşdu. Sonralar Sumqayıtda tez-tez bir nəfərlə görüşürdü. Özünü pula satmağa başlayandan sonra isə, bundan xəbər tutan valideynləri Şəkəri evdən qovmuşdular. Beləliklə, Şəkər Sumqayıtda özünə bir ev kirayələmişdi. Evdə o, başqa qızlarla qalırdı. İndi isə onu bütün şəhər tanıyırdı.

- Elə bildim evdəkilər burda yaşamağımdan xəbər tutmayacaq. Nə qədər olmasa bura başqa şəhərdi, - dərindən ah çəkdi. - Görünür, Bakıyla Sumqayıt bir-birlərinə çox yaxındır.

Sifariş etdikləri pivə gəldi. Şəkər qarşısındakı pivəni birnəfəsə içdi. Lamiyə isə əksinə, keyləşmiş vəziyyətdə ona baxırdı, yəni pivəyə. Nəse, içmək istəmirdi. Qısamüddətli səssizlikdən sonra Lamiyə soruşdu:

- Yaxşı, bəs indi harda qalırsan, Bakıda yoxsa, burda?

- Burda. Yaxınlıqda bir ev kirayə etmişik, digər mənim kimilərlə. Üç nəfər qalıraq. Qızlar məni Şirin çağırırlar.

- Şirin niyə? Şirin kişi adıdır ki.

- Nə bilim əşi, bilmirəm. Məni belə çağırırlar, - deyib, pivəni çəkdi başına. Ofisiantı çağıraraq sifarişini təkrarladı. - Noxud da gətir, -arxasınca səsləndi.

- Mən elə bilirdim, səni Lolita çağırırlar.

Gülüşdülər. Lamiyə pivəsini yavaş-yavaş içməyə başlamışdı ki, ofisiant noxudu gətirdi.

- Sizdə ayaqyolu var? - Şəkər soruşdu.

- Düz gedin, sonra dönün sola, - ofisiant dedi.

Şəkər onun dediyi kimi də etdi. Düz gedib döndü sola. Orda iki qapı var idi. Birisinin üstündə kişi, o birisində isə qadın yazılmışdı. Şəkər kişi sözü yazılan qapını açdı.

Şəkərin əks cinslə arası saz idi. Qadın məclislərindən acığı gəlirdi. Yəqin elə buna görə də qız rəfiqəsi yox idi. Lamiyədən başqa heç kimlə yaxınlıq etmirdi. Öz sənət yoldaşlarını isə kolleqa adlandırırdı.

İçəridə bir kişi şalvarının düyməsini açıb ayaq üstə təbii ehtiyacını ödəyirdi. Qızı gören kimi özünü

itirdi. Geri çəkildə yüngülcə üstünü batırdı.

- Xanım qız, siz yəqin qapını səf salmısan... - kişinin dili dolaşdı.

-Qapını səf salmamışam, mən oğlanam - deyib işini gördü.

Kişi lap mat-məttəl qalmışdı. Bir qədər qıza baxdı, keyləşmiş vəziyyətdə özünü çölə atdı.

Lamiyə pivədən yavaş-yavaş içərək qarşı tərəfdə oturan bir qoca kişiye baxırdı. Fikirləşirdi: "görəsən, bunun ev-eşiyi yoxdur?" Qoca da yaman qocaydı. Çox içirdi, özü də tez-tez. Elə bil nəyisə qeyd edirdi. Çox məzəli görünürdü. Lamiyə də diqqətini yayındırmadan qocanın içdiyi bakalları sayırdı. Artıq altıncı bakalı boşaldırdı. Nədənə içdiyi pivə qocaya heç təsir etmirdi. Yeddinci bakalı əlinə alanda Şəker gəlib çıxdı:

- Sən orda komiks oxuyurdun? - Lamiyə soruşdu.

Qız rəfiqəsinin sualına cavab vermədi. Elə yerində təzəcə oturmuşdu ki, üzbəüz masadakı qoca onun da diqqətini çəkdi.

- Bu qoca kimdi belə? Gör necə içir. Elə bil arvadı ona içgini qadağan eliyib.

- Sən gedəndən altısını boşaldıb. Bayaقدan oturub sayıram.

- Yaxşı Lamiyə, dur gedək, artıq gecdi.
- stəyirsən gedək bizə, mən tək qalıram. - Lamiyə təkidyanə təklif etdi.

- Gedək deyirsən, gedək. Onsuz da evdəki putaların üzlerini görməkdən bezmişəm.

- Axır vaxtlar yaman söyüş söyən olmusan ha...

Şəker pivenin pulunu ödədi və onlar kafeni tərk etdilər.

Gec olduğundan küçələrdə adam demək olar ki, yox idi. Ancaq binalardakı mənzillərin işıqları hələ də yanırdı. Yaxınlıqdakı həyət evlərindən it hürüşmələri eşidilirdi. Hərdən onların səsini yoldan keçən maşınların vıyılması batırırdı. Evə çatmağa az qalmışdı. Ancaq başları söhbətə elə qarışmışdı ki, yol onlara daha qısa göründü. Yolun qırağında, skamyada bir sərxoş oturub, daha doğrusu yarı uzanlı vəziyyətdə əlində içi boş butulkanın ora-burasına baxırdı. Dilyor görünürdü. Qızlar onun yanından ötəndə arxalarınca ədəbsiz bir söyüş işlətdi. Şəker rəfiqəsinin qolundan tutdu və onlar sürəti artırdılar. Ancaq sərxoş elə hey danışdı. Bilmək olmurdu o, öz-özüyə danışır, yoxsa qızların dalısıyca. Get-gedə onun səsi eşidilməz olurdu. Qızlar bir qədər də gedib qarşıdakı yolu keçərək girdilər həyətə. Lamiyə sumkasından açarı çıxarıb evin qapısını açdı. Keç içəri, deyib otağa birinci özü girdi.

- Lamiyə, ev pis deyil. Nə vaxtdan tək qalırsan?

- Artıq bir ildi. Otur, indi mən sənə öz əhvalatımı

danışım.

İndi Lamiyə hamıdan, hətta ən yaxın rəfiqəsinə belə saxladığı sirri açıb danışmağa başladı. Qızın başına gələnlər Şəkərə təsir etmişdi, Lamiyənin vəziyyətinə acıyırdı.

- Bəs nədən niyə öldü?

- Bilmirəm. Mən onu çarpayıda uzanlı vəziyyətdə gördüm. Nənəm çox qoca idi.

- Yaxşı, keçmişə xatırlamağa dəyməz. İrəli baxmaq lazımdı, ancaq irəli. Gecdi, bəlkə yataq?

- Hə, nəse bu gün yaman yorulmuşam.

Keçdilər yataq otağına.

- Sabah neynirsən? - Lamiyə soruşdu.

- İki kliyent var, onlarla görüşməliyəm.

- Sən onlardan nə qədər alırsan, əgər sirr deyilsə.

- Baxır də... onların cibinə görə işləyirəm. Bəziləri kimi konkret qiymət qoymuram. Adam gerek insanlığını itirməsin. Bura bax, istəyirsən səni onların biriylə tanış edim.

- Yox, sən nə danışırısan!

- Mən demirəm ki, sən onlardan pul götür. Elə belə, maraq xətrinə.

- Yox! Mən elə şey edə bilmərəm. Bir də ki... mən hələ indiyə qədər kişiylə olmamışam.

- Bax də, mən təklifimi elədim. Söndür işığı yataq.

Səhəri gün heç yana çıxmədılar. Axşama qədər evdə oldular. Gah poker oynayırdılar, gah da bir-birlərinə lətifə danışırıdılar. Bir sözlə, vaxtları pis keçmirdi.

- Lamiyə, sən bilirsən lətifələr uydurma deyil? Hər biri real əhvalatdır. Sadəcə olaraq biz onları məzəli formada danışırıq. Əgər onlar uydurma olsaydılar, biz onlara lətifə deməzdik.

- Bəs nə diyərdik?

- Əfsanə.

Lətifə danışmağı Şəker çox xoşlayırdı. Bu dəfə də o, ən çox sevdini Lamiyəyə danışmağa başladı.

- Ata və oğul, ikisi də həkim olur. Onlar çox kasıb yaşayırdılar. Bir gün oğul sevini-sevinə atasına deyir: Ata, mən sənin on ildə sağalda bilmədiyən xəstəni, bir həftəyə sağaltdım. Atası cavabında deyir: Ay oğul, mən o xəstəylə on ildi ki, ailəmizi dolandırırdım...

Şəkerin telefonu hər dəqiqə zəng çalırdı.

- Sən dünən ciddi deyirdin? - Lamiyə soruşdu.

- Nəyi?

- Dünən deyəndə ki mənə bir nəfərlə görüşdürə bilərsən, zarafat edirdin? - Lamiyə sualını bir də təkrarladi.

- Yox, nədi ki? Bax elə indicə o, mənə zəng vur-

muşdu. Bu gün onlara gedirəm. İstəyirsən gəl gedək mənəmlə.

Lamiyə əvvəlcə tərəddüd etdi, sonradan bir az fikirləşib razılaşdı.

- Nə olar, gedək deyirsən, gedək.

Görüş yeri Səlimlə Samurayın evində oldu.

- Şirin, keç içəri, - qapını Samuray açdı.

Ev səs-küylü idi. Siqaret çəkə-çəkə Cimi Hendriksə qulaq asırdılar. Otağı güclə işıqlandıran altmış vattlıq lampa, evdəki siqaret tüstüsünü daha da qatılaşırdı. Lamiyənin sıxıldığını gören Şəker söhbətə birinci başladı.

- Həə, necəsiz uşaqlar? İşıqlarınız niyə belə zəifdi?

Onlardan səs çıxmıdı. Cavab verməyə halları yox idi. Evdə o qədər siqaret çəkmişdilər ki, gözgözü görmürdü. Elə bil tüstü otaqdakı oksigeni qovub, yerində hegemonluq edirdi. Bir sözlə, otaq çox havasız idi. Belə yerdə ən azı on dəqiqə oturanın mütləq beyni dumanlanardı. Əslində onlar siqaret çəkmirdilər, daha doğrusu tütünün nəşəylə qatışdırırdılar. Və onların küt nəzərlərlə qızlara baxması hər ikisini qorxudantəhər edirdi, ən çox da Lamiyəni. Ancaq müəyyən vaxtdan sonra istər-istəməz sən də onlar kimi olursan, kütləşirsən. Buna baxmayaraq Şəker özünü evdəki kimi hiss edirdi, çünki o, belə görüşlərdə çox olmuşdu və hazırkı vəziyyət ona tanış idi.

- Bu qədər siqaret çəkərlər, açın o pəncərəni. Nəfəs almaq olmur, -Şəkerin gözləri acışırdı. -İkiniz də anormala oxşuyursuz.

Yenə cavab vermədilər.

- Demədim aç o zibili, yoxsa durub gedəcəm.

- Yaxşı, yaxşı, açıram. - Samuray birtəhər, səkkiz yaza-yaza durub pəncərəni açdı və yenə də əvvəlki yerinə qayıtdı.

- Çəkirsən? - Şəkərə bir siqaret uzatdı.

- İstəmirəm. Sənin bu dostun niyə bayaqdan məsum kimi oturub bir söz danışmır? Bəlkə bizi tanış edəsən, muçaço.

- Nə?

- Heç, deyirəm sən yaman çox çəkirsən. - Şəker zarafatından burda da qalmırdı.

Aradan yarım saat keçdi və onlar artıq zarafatlaşır, deyib-gülürdülər.

- Yaxşı, deyirəm keçək əsas məsələyə -Samuray söhbəti yarımcıq kəsdi. - Lamiyə mənim yaman çox xoşuma gəlir.

Şəker vəziyyətdən istifadə edib Lamiyəylə onu cütləşdirməyə çalışdı. Gözüylə Samurayın dostuna işarə etdi və onlar mətbəxə keçdilər.

- Hə, sənin adın necə oldu? - Şəker soruşdu.

- Səlim.

Aradan beş dəqiqə keçmədi ki, otaqdan qışqırtı səsi eşidildi. Bu səs, Lamiyənin səsi idi.

7

Lamiyə bir müddət Sumqayıtda, nənəsinin yanında qaldı. Kasıbcılıq qapını döymədən, icazəsiz içəri girmiş, onlarla qol-boyun yaşayırdı. Qızın nənəsi bu qədər vaxtda onun Bakıya nə üçün qayıtmasını birçə dəfə də olsun soruşmamışdı. Nənəsinə heç nə açıb danışmasalar da, o hər şeyi başa düşmüşdü. Ana-atadan yetim qalmış qıza yiyə durmaq nənəsinin boynuna düşmüşdü. İndi nəvəsinin təkcə dayağı o idi.

Deyirlər yaxın qonşu uzaq qohumdan daha yaxşıdır. Bax, atalar bunu yaxşı deyib. Qızın qohum sarıdan bəxti heç gətirməmişdi. Xalası İranda yaşayırdı, dayısı isə Bakıda. Heç onlar da qızla maraqlanmırdılar. Həyat Lamiyəyə acı üzünü göstərmişdi. Bəlkə elə buna görə qızın həyata olan münasibəti dəyişmişdi. İndi yaşadığı həyat ona "ikiüzlü adam" kimi görünürdü. Ancaq Lamiyə təhsilini atmaq istəmirdi. Yol pulu tapan kimi Bakıya, universitetə döndürdü. Bilirdi ki, axır-əvvəl qovulacaq, ancaq ümidini itirmirdi. İşləmək barədə düşünürdü. İyirmi bir yaşlı tələbə, təqaüd alan nənəsinə yük olmaq istəmirdi. Əsl müstəqil həyata başlamağın vaxtı idi.

Lamiyə səhər obaşdan durdu. Axşamdan qalan bir parça quru çörəyi yavan yeyib özünə çay süzdü. Çayı çox şirin elədi. On qaşığı şəkər tozu ilə qarışdırdı ki, gün ərzində acmasın. Dərstdən sonra iş axtarmağı planlaşdırmışdı. Qırmızı, şirin mayeni içən kimi dərhal evdən çıxdı. Küçəni keçib üzbəüz dayanacağa gəldi. On beş dəqiqə gözlədikdən sonra Bakıya gedən avtobuslardan birinə mindi. İçəridə adam az idi. Ancaq bir göz qırpmında insanlar mehribanlaşaraq paytaxta üz tutdular. Lamiyə arxada oturmuşdu. Avtobus düz iyirmi beş dəqiqədən sonra 20 yanvar stansiyasına çatdı. Adamlar düşməkdən ötrü elə tələsirdilər ki, elə bil onları tutub saxlayacaqdılar. Lamiyə də onlara qoşuldu. Ancaq sürücü nədənsə onu görmədi. Qız fürsətdən istifadə edib tez oradan aralandı. Etdiyi əməlinə görə çox utandı. Əvvəllər belə şey heç vaxt etməmişdi. Ancaq neyləsin, pula qənaət etmək lazımdır.

Səhər saat on olardı. Dərsin başlanmasına kifayət qədər vaxt vardı. Lamiyə bu vaxtdan istifadə etmək fikrindəydi. Bu gün işlə bağlı bir neçə firmaya müraciət etməyi düşünürdü. Axtarışını elə ordan, 20 yanvar metrosu ətrafından başladı. Gözü Bella gözəllik salonuna sataşdı. Həmişə saç ustası olmaq istəmişdi. Bunun üçün də buradan yan keçmədi. Fikirləşdi ki, bir cəhd etsin. İçəri keçib gelişinin məq-

sədini açıqladı. Onu sorğu-suala tutdular. Biləndə ki, bu işdə təcrübəsi yoxdu, elə qapıdaca onu mədəni surətdə rədd etdilər. İlk uğursuzluğundan heç də ruhdan düşmədi. Atalar "üçdən" deyib, kəlməsini öz-özlüyündə üç dəfə təkrar edərək axtarışına davam etdi. Ancaq müraciət etdiyi növbəti iki firmada da ona təxminən eyni cavabı verdilər.

Dərsin başlanmasına az qaldığından Lamiyə universitetə getdi. Bu dəfə bir şey alınmasa da, dərsi buraxmaq istəmirdi. Qərara gəldi ki, axtarışını səhəri gün davam etdirdi.

Universitetin qarşısında həmişə olduğu kimi tələbə əlindən tərpənmək mümkün deyildi. Lamiyə öz mərtəbələrinə qalxdı. Dərs keçdiyi auditoriyaya yaxınlaşdı. Bu zaman qrup uşaqlarını gördü. Şəkər də onların arasında idi. Baş-başa verib nə işə müzakirə edirdilər. Şəkər onu gören kimi yanına çağırdı:

- Lamiyə, gəl bura. Harda itib-batmısan?

- Salam, necəsis. Axır vaxtlar başım bir az qarışıbdı. Yenə nəyin söhbətini edirsiniz belə?

Qrup uşaqları yay sessiyasını verdikdən sonra ilin gərginliyini canlarından çıxartmaq üçün yığılıb Qubaya getməyi planlaşdırırdılar. Lamiyə özünü onların arasında narahat hiss edirdi. Bilirdi ki, gedə bilməyəcək. Ümumiyyətlə, neçə aydır tələbə yoldaşlarından ayrı düşüb. Qarşılaşdığı problemlər son vaxtlar ona tələbə həyatını yaşamağa imkan vermirdi. İndi dostları ona yad görünürdü. Özünü tənha sayırdı. Bir azdan zəng çalındı. Onlar söhbətləşə-söhbətləşə müəssirə otağına keçdilər. Lamiyə də onlara qoşuldu.

Universitetdə əksər fakültələrdə dərslər kəsilmişdi. Tələbələr bura yalnız imtahan günlərində gəlirdilər. Onların üzündə həyəcanqarışıq xoş bir təəssürat vardı. Belə istilərdə heç kimin oxumağa həvəsi qalmamışdı. İndi hamı istirahət etmək barəsində düşünürdü. Təkcə Lamiyənin qanı qara idi. Qıza elə gəlirdi ki, onun üçün hər şey pisliyə doğru gedir və o, bu dünyada ən bədbəxt insandır.

Lamiyə qrup yoldaşlarıyla birgə dördüncü mərtəbədə imtahan suallarının paylanmasını gözləyirdi. Müəllim auditoriyaya daxil oldu. Əlində bir topa kağız parçası tutmuşdu. Arxada oturan Lamiyəni çağırdı və sualların paylanmasında ona kömək etməsini xahiş etdi. Həvəssiz yerindən qalxan Lamiyə vərəqləri götürüb onları paylamağa başladı.

Bir saatdan sonra hamı testin cavablarını müəllimə təhvil verdi. Yalnız Lamiyənin cavab kartı yazılmamış qalmışdı. Növbəti kəsir onun təhsilini davam etdirə bilməsini təhlükə altında qoydu. Aylarla təhsildən aralanması özünün acı təsirini göstərməyə başlamışdı. Qrup yoldaşları hay-küylə birinci mərtəbədəki yeməxanaya düşdülər. Lamiyə də özünü

lazımsız, tənha hiss etməsin dəyə onlara qoşuldu. Orada yenə səfər söhbəti ortaya gəldi. Növbəti həftə Qubaya gedəcəkləri günü dəqiqləşdirərək cüməni münasib gün seçdilər. Lamiyə vaxtı olmadığını bəhanə gətirərək onlarla gedə bilməyəcəyini təəssüflə bildirdi və tələm-tələsik sağollaşib onlardan aralandı.

- Lamiyə, hara gedirsən? - Şəkər arxasınca səsləndi.

- Mən sənə zəng vuraram, -deyib, iti addımlarla onlardan uzaqlaşdı.

Bu zaman hiss etdi ki, bərk acıb. Pulu lap az qalmışdı. İstədi yeməyə bir şey alsın, ancaq sonradan düşündü ki, işlə bağlı elan qəzeti almalıdır. Yaxınlıqdakı köşkdən qəzeti alıb yollandı Sumqayıta.

Avtobus çox asta gedirdi. Yol boyu dayanıb sənişin yığırdı. Elə bil santimetrleri sayırdı. Adamlardan kimsə, - "kartof aparmırsan, sür gedək", - deyə qışqırırdı. Bir tərəfdən isti iyul ayı, digər tərəfdən də sürücünün belə ləngliyi sənişinləri hövsələdən çıxarırdı. Bircə Lamiyə bunların fərqi deyildi. Qızın gözü yol çəkirdi. Valideynləri düşmüşdü yadına. Anasının nəvazişləri, uşaq vaxtı sevimli gəlinciyiylə yuxuya getməsi gözlərinin qarşısında canlandı. Nağılı da hər ikisinə danışardı. Yuxuqabağı Lamiyə anasından nağıl eşitməyi çox sevirdi...

Lamiyə artıq evdə idi. Öz otağına çəkilmişdi, öz dünyasına qapanmışdı. Nənəsi onu nə qədər yeməyə çağırırsa da yorğun olduğunu bəhanə gətirirdi. Yatmaq, dərin yuxuya gedib, ətrafında zəncirvari halqa yaradan problemlərdən qurtulmaq istəyirdi. Ancaq alınmırdı. Fikirler onun beynindən xotik formada, sözə baxmadan keçirdi. Təxminən bir saatdan sonra yuxuya getdi. Belə vaxtda qız çox məsum görünürdü. Tam rahat idi. Hətta heç yuxu da görmürdü. Bədəndəki bütün günün gərginliyi yavaş-yavaş sovrulub canından çıxırdı. Bədən sanki yenidən güc toplayırdı. Beləcə, düz dörd saat şirin yuxunun içində dinclik tapdı.

Artıq hava qaralmışdı. Lamiyə gözlərini açdı və yerinin içində bir qədər hərəkətsiz qaldıqdan sonra ayağa qalxdı. Ağır-ağır tərpənirdi. Otaqdan çıxdı və o tərəf-bu tərəfə göz gəzdirdi. Ona elə gəlirdi ki, nənəsi evdə yoxdur. Hiss etdi ki, bərk acıb. Mətbəxə keçəndə nənəsini orda oturmuş gördü.

- Nənə, burda niyə oturmusan? - Qızın yuxusu hələ dağılmamışdı.

- Sənin üçün iki soyutma kartof bişirmişəm.

Lamiyə yeməyini götürüb oturdu nənəsinin yanında.

- Duzu hara qoymusan? - qız gözü ilə oranı-burayı axtardı.

- Duz az qalıb. Sabaha saxlamışam, -bir qədər

sonra- Bu gün getdim təqaüd pulunu almağa, dedilər sabah verəcəklər.

- Bu sözü sənə dünən də demişdilər.

- Bu sözü mənə hər ay deyirlər, mənim balam.

Lamiyə həvəssiz-həvəssiz kartofları yeyib adəti üzrə özünə şipşirin çay hazırladı.

- Həə... Şəkər də yavaş-yavaş qurtarır, - nənə gileyləndi.

- Eybi yox nənə can, bu yaxınlarda allah qoysa işləməyə başlayacam.

Qız nənəsinə ürək-dirək verməyə çalışsa da, dediylə sözlərə o qədər də inanmırdı. Lamiyə nənəsinin yanaqlarından öpüb öz otağına keçdi. Aldığı Birja qəzetini götürüb elanları nəzərdən keçirməyə başladı. Əsasən xidmətçi qadınlar tələb olunurdu. Lamiyə bu işi özünə yaraşdırmasa da indiki vəziyyətdə nə iş olursa-olsun razılaşardı. Gözü bir elana sataşdı. Burada yazılmışdı: "Özünü yüksək gəlirli, perspektivli iş axtarırsınızsa karyeranızı Makdonaltla qurun."

- Mmm... Makdonalt. - Lamiyə fikrə getdi.

Qələm götürüb elanı işarələdi ki, bir topa elanlar arasında onu asanca tapsın. İşığı söndürdü və gözələrini yumdu. Bir neçə dəqiqədən sonra artıq dərin yuxuda idi.

Gecənin bir vaxtı Lamiyə oyandı. Son vaxtlar, əsasən də isti günlərdə susuzluq hiss etdiyindən gecələr oyanırdı. Qalxdı və keçdi mətbəxə. Qrafin-dən özünə su süzdü. İki stəkan içdikdən sonra qayıtdı otağına və yatdı, düz səhərə kimi.

Bu səhər qızı nənəsi oyatdı.

- Lamiyə, dur, dərəcə gecikirsən.

Qızdan səs çıxmıdı. Nənə bir də onu səslədi.

- Mən dərəcə getmirəm nənə, tətildəyəm. Qoy bir az yatım.

Yarı oyanmış vəziyyətdə qızın yadına düşdü ki, dünən axşam baxdığı elana görə Bakıya getməlidir. Artıq beş dəqiqədən sonra Lamiyə mətbəxdə özünə şirin çay hazırlayırdı. Yenə də çayını bal kimi eləmişdi.

- Çayı bu qədər şirin eləmə bala. Şəkər xəstəliyinə tutularsan. -Nənə bu sözü deməkdən artıq yorulmuşdu.

- Şəkər məni tox saxlayır, nənəcan.

Çayını içib evdən çıxdı. İti addımlarla avtobus dayanacağına yaxınlaşdı. Çox gözləməli olmadı. Çünki avtobus dayanıb sənişinləri yığdı. Keçib arxada yerini rahatlayan kimi avtobus yerindən tərpəndi. Bu dəfə Lamiyə nikbin görünürdü. İnsan nikbin olanda tutduğu niyyətə mütləq çatır. Lamiyə bunu bilirdi. Yol boyu qız irəli baxırdı. Yolda maşınlar çox seyrək görünürdü. Elə bil şəhərin camaatı ucqar rayonlara getmişdi, ya da nəfəs kəsən istinin

əlindən evdən bayıra çıxmırdılar. Yol boyu oğlan uşaqları bişmiş qarğıdalı satırdılar. Bir azdan Lamiyə artıq Bakıda idi. 20 yanvar metrosunda düşdü və Sahil stansiyasından çıxıb elanda göstərilən ünvana doğru yol aldı.

Nəhayət, axtardığı yeri tapdı. İri həriflərə yazılan Makdonalt sözünü oxudu. Ürəyində bir neçə dəfə təkrarlayaraq içəri girdi. Orda o qədər insan vardı ki, oturmağa belə yer yox idi. Bir qadın öz itini yanında oturdub onunla birgə nahar edirdi.

Lamiyə xidmətçi qızlardan birinə yaxınlaşıb gəlişinin məqsədini söylədi. Xidmətçi ona müdirin otağını göstərdi. Lamiyə qapını döyüb içəri keçdi. Müdir öz kreslosunda oturub qarşısındakı kağızları araşdırırdı. On beş dəqiqə keçmədi ki, Lamiyə otaqdan üzündə məmnun bir ifadə ilə çıxdı. Beləliklə o, Makdonalt ailəsinin üzvünə çevrildi...

- Lamiyə, bayaqdan sənə gözlüyürəm, hardaydın? - Nənə elə bildi ki, qızın başına bir iş gəlib.

- Nənə can, iş axtarırdım.

- Nə iş, ay bala? - O, maraqla soruşdu.

- Heç, bir yer var, orda xidmətçi axtarırlar. - Bir qədər ara verəndən sonra sevincək xəbər verdi Nənəcan, məni işə götürdülər.

Qız bunu deyib nənəsinin boynuna sarılaraq üzündən öpdükdən sonra keçdi mətbəxə. Yeməyə bir şey axtardı. Soyuducuda axşamdan qalan iki soyutma kartof gördü. Elə soyuq halda tez-bazar yeyib keçdi öz otağına. Çarpayıda uzanıb təzəcə tapdığı işi barədə şirin xəyallara daldı.

Lamiyə işinə ciddi yanaşırdı. Hər səhər yuxudan səkkizin yarısı qalxır, səhər yeməyini yeyir və düz saat səkkizdə evdən çıxırdı. Doqquz tamamdə o artıq işdə olurdu.

Qız artıq avtobuz sürücülərini aldatmır, üç il bundan qabaq valideynlərinin ona aldığı, rəngi bozarmış paltarları geyinmir, səhərlər çayı on qaşıq şəkər tozuyla qarışdırmırdı. Maddi durumundakı dəyişiklik onun rasionuna da təsir etmişdi.

Lamiyənin Baloğlan adlı kök bir müdiri vardı. Həmişə qırmızı qalstukda gəzirdi. Amma Lamiyənin onunla arası heç də yaxşı deyildi. Çünki onu işə götürməzdən əvvəl qız onun niyyətini başa düşmüşdü. Birinci dəfə onu görəndə istədi onunla yaxınlıq etsin, amma edə bilmədi. Bu dəfə isə:

- Lamiyə, keç mənim otağımı səliqəyə sal, -deyib qalstukunun düynünü bərkitdi.

Qız otağa təzəcə keçmişdi ki, müdir arxasınca içəri soxuldu. Qə flədən qızın sol qolundan yapışıb özünə sıxdı.

- Burax məni, - qız astadan qışqırdı.

O, qızın belə sərt müqavimətinə məhəl qoymadan təzədən ona girdi. Bu zaman Lamiyə müdir-

dən yaxa qurtarsın deyə əlindəki çirkli əskini onun üzünə çırpdı. Özünü təhqir edilmiş sayan müdir qızı buraxdı və nə edəcəyini bilmirmiş kimi qırmızı qalstukunu düzəltməyə başladı. Lamiyə isə fürsətdən istifadə edib tez otaqdan çıxdı. Müdir hələ otaqda idi. Cib dəsmalını çıxarıb üzünü silə-silə qızın dalınca nalayiq söyüşlər işlətdi...

Günəş yavaş-yavaş binaların arxasına keçirdi. Saat doqquz tamamda Lamiyə üstündə Makdonalta xoş gəlmisiniz, sözləri yazılan köynəyini çıxarıb evə getməyə hazırlaşdı. Çıxdı. Yolda fikrini dəyişdi və istədi ki milli parka gedib, bir az dənizi seyr etsin, rahatlıq tapsın.

Parkda adam əlindən tərpənmək olmurdu. Boş oturacaq tapmaq mümkün deyildi. Əksəriyyətini cütlüklər zəbt etmişdi. Vüsal yadına düşdü. Son dəfəki telefon söhbətləri hər ikisini incik salmışdı. Xoş duyğuların içində alovlansalar da bir-birlərini axtarmırdılar.

Bir qədər hava aldıqdan sonra Lamiyə evə döndü.

Sentyabr ayı idi. Dərslər başlanmışdı. Lamiyə hazırlaşib evdən çıxaraq dayanacağa tələsdi. Xoşbəxtlikdən çox gözləmədi, dal-dala düzülmüş avtobuslar dolan kimi tərpənirdilər. Lamiyə qaçıb özünü ləngərləyən avtobusa çatdırdı.

Dərslərin başlanması, bağlardan əl-ayağın çəkilməsi şəhərdə yenidən tünlük yaratmışdı. Görünür, bu səbəbdən də yollarda maşınların hərəkəti çoxalmışdı.

Saat 8:45-i göstərirdi. Lamiyə həmişə olduğu kimi Elmlər Akademiyası metro stansiyasından çıxıb universitetə doğru yollandı. Əvvəllər metro stansiyasının çıxışında rəfiqəsi Şəkəri gözləyərdi, ancaq bu dəfə belə etmədi. Görünür, çoxdandı ki, onunla əlaqə saxlamırdı. Nə qədər yaxın olsalar da problemlərini açıb ona danışmırdı. Ola bilsin çıxış yolunu ondan aralanmaqda görürdü.

Dərslər açılmışdı, amma yeni kursa başlamaq üçün Lamiyənin maddi imkanı yox idi. Elə bir adam da tanımırdı ki, ona kömək əlini uzatsın. İndi qardaş qardaşa da yardım eləmir, o ki qalsın başqası. Zəmanə belədir. Buna baxmayaraq qız heç ruhdan düşmürdü. Gələcəyə ümidlə baxırdı. Ancaq hansı gələcəyə? Həyatda elə insanlar var ki, həyat onlara çox haqsızlıqlar edir. Ancaq Lamiyə özünü belə insanlara aid etmək istəmirdi.

Bir azdan dərs saatları başa çatdı. Səhərdən heç kimə qaynayıb-qarışmayan zavallı qız tələbə yoldaşlarıyla sağollaşdı universitetdən çıxdı. Bu, tələbə həyatının son günü oldu.

Təzə işində də müdir ona imkan vermirdi. Qıza olan girişmələrini artıq gizlətmirdi. Bir dəfə hamının

içində qızın orasından vurub içməyə bir şey gətirməsini tapşırırmışdı. İşçilər müdirin baz olduğunu bilsələr də onun bu hərəkəti hamını təəccübləndirmişdi. Hətta orada işləyən kişilər də onun bu davranışından narazı qalmışdılar. Elə fikirləşmək olar ki, müdirin Lamiyələ bu cür davranması qızın buna şərait yaratmasına görə baş verir. Ancaq qətiyyən belə deyil. O, Lamiyələ nə qədər yüngül davranırdısa, qız da bir o qədər ona sərt cavablar verirdi. Sadəcə olaraq bu insan baz idi, əsl baz. Əbəs yerə dostları onu Bazoğlan çağırırdılar ki!

Bazoğlanın qızla yaxın olmaq cəhdləri gündü gündən artırırdı.

Dekabr ayının iyirmi doqquzu idi. Yeni il ərəfəsində hamı evə tez getmək istəyirdi. Lamiyənin də bu gün işləməyə heç həvəsi yox idi. Bircə iş qurtarsaydı, bircə evə gedərdim, - deyə düşünürdü. Müdir əksər işçilərini evə buraxmışdı. Restoran son müştərilərini yola verib bağlanacaqdı. Nəhayət, sonuncu müştəri, daha doğrusu bir valideyn iki uşağıyla isti şokaladlarını içib getdilər. Lamiyədən başqa iki xidmətçi də vardı. Onlar da hazırlaşdı çıxdılar. Müdir Lamiyəni tək görüb ona yaxınlaşdı.

- Bəlkə gedək bizə? Bayramı birlikdə keçiririk. - Bazoğlan dişlərini ağırtırdı.

Qızın qolundan yapışdıb zorla onu öpdü.

- Burax məni, mundar.

- Qışqırma, eşidən olar. Sən nə şüvən qızsan!

- Əclaf, - deyib Bazoğlanın sol yanağından var gücü ilə bir şillə vurdu.

- Rədd ol burdan, bir də buralara gəlmə! Fahişə!

- Müdir də onu cavabsız qoymadı.

Lamiyə üzərində Makdonalta xoş gəlmisiniz yazılan köynəyi çıxarıb yerə ataraq restoranı tərk etdi.

İşdən qanıqara qayıdan Lamiyə evə girən kimi yataq otağına keçdi. Yaman yorulmuşdu, dincəlmək istəyirdi. Nənəsi çarpayıda uzanmışdı. Qız ona heç bir söz demədən otaqdan çıxdı və qapını arxasına örtüdü ki, səs ona mane olmasın. Televizoru yandırdı, yeməyə bir şey hazırlamaq üçün mətbəxə keçdi. Bir az kolbasa, çörək və kələm götürüb televizorun qarşısında əyləşdi. Pedro Almodovarin Kika filmini göstərirdilər. Əcaib bir paltar geyinən Viktoriya Abrili görən kimi tanıdı və yadına düşdü ki, bu filmə nə vaxtsa baxıb. Doğrudan da çox iyrenc film idi. Bir dəfə baxmaq kifayət edir. İkinci dəfə artıq baxmaq istəmirsən.

Artıq gec idi. Divarda qapının üstündən asılmış saatin əqrəbləri 12:00-ı göstərirdi. Lamiyə filmin sonunu gözləməyib televizoru söndürdü və keçdi yataq otağına ki, nənəsinin yanındakı çoxdan örtüyü açılmayan çarpayıda yatsın.

Otaq o qədər də böyük deyildi. Bir paltar şkafı

vardı və iki çarpayı. Onlar paralel formada otağın sağ və sol kənarlarına yaxın qoyulmuşdu.

Yatmazdan qabaq nənəsinin üzündən öpdü. Ancaq onun hərəkətsiz, donuq vəziyyəti qızı şübhələndirdi.

- Nənə, ay nənə, yatmısan? - Lamiyə nənəsini yüngülcə tərpətdi.

Qarı cavab vermədi. Qız diqqətlə qarının üzünə baxdı. Tərpənməz vəziyyətdə olan nənənin deyəsən nəfəsi də gəlmirdi.

- Nənə?! Qız başladı qoca arvadı silkələməyə.

Başə düşdü ki, nənəsi keçinib. Keyləşmiş vəziyyətdə yavaş-yavaş geriye çəkildi və yanındakı çarpayıya çökdü. Bir saat keçdi, amma Lamiyədən səs-səmir çıxmıdı. O, yaşlı gözlərini nəfəsi kəsilməmiş, ömrünü ona bağışlamış nənəsinə zilləmişdi.

8

Bürkü adamı boğurdu. Bakı camaatı qorabışiren avqust ayında bayır-bucaqda az-az gözə dəyərdilər. Bağ evlərinə köçən kim, sərin yerlərdə dincələnlər kim. Lamiyə də tətili Sumqayıta, nənəsinin yanında keçirməyə gedəcəkdə. Evdə anasına ev işlərində kömək elədikdən sonra paltarlarını yığışdırırdı. İri yol çantası ağzınacan pal-paltarla dolu idi. Orada nə desən vardı. Levis markalı cins, müxtəlif cür köynək, iki ayaqqabı, bir şəpşəp, diş macunu fırçasıyla birlikdə, uşaqlıqdan ən çox sevdiyi gəlinçik. Çantanın ağzını bağlayanda yadına düşdü ki, çimərlik paltarı yaddan çıxıb.

- Mamulya, mənim qırmızı rəngli çimərlik paltarımı görməmişən? -Lamiyə anasını səslədi.

- Yox, - anası eyvandan qısa cavab verdi.

Nəhayət, evi ələk-vələk eliyəndən sonra qız istədiyini tapdı və anasını tələsdirdi.

- Nə olub, hara tələsirsən? Qoy atan gəlsin gəderik, - ana qızını səbirsizlikdə günahlandırırdı.

Qızın atası idarələrin birində mühasib vəzifəsində çalışırdı. İşində böyük bir səhvə yol vermişdi. Balaca bir səhlənkarlığı ucbatından firma külli miqdarda pul itirmişdi. Bu səbəbdən də, sakitcə dayanıb özündən çıxmış müdirin anqirtisinə qulaq asırdı. Bir söz deyə bilmirdi, çünki müdir bu dəfə haqlı idi. Qarını yaman qaralmışdı, elə hər ikisinin. İki saatdan çox çəkən əsəbi, gərgin söhbətdən sonra maşına minib evə qayıtdı.

Lamiyə mətbəxdə anasına kömək edirdi. Qapının zəngi çalınanda qız qaçaraq cəftəni qaldırdı.

- Salam ata, hardasan, bayaqdan səni gözləyirik.

- Oğraş! - İşdə tökə bilmədiyi hirsini evdə boşaltırdı.

- O kimdi? - Lamiyə zarafatyana soruşdu.

- Nə isə, yığışın gedək.

Bakı Sumqayıt yolunda idilər. Hava artıq qaralmışdı. Lamiyə adəti üzrə başını maşının pəncərəsinə söykəyib yola baxırdı və hər dəfə Sumqayıta gəndəndə demək olar ki eyni mənzərəylə üzləşirdi. Yəni də yolun qırağında fahişələr o tərəf-bu tərəfə gəzişirdilər. Sumqayıt yoluna qonan bu kəpənəklər evsiz-eşiksiz, yaxud da yolda azıb qalmış insanları xatırladırdı. Bu zaman Lamiyə düşündü: "Görəsən onlar həyatda xəşbəxdirlər?" Birdən hansısa bir müdrük insanın sözləri yadına düşdü: "Xəşbəxtlik insanın keçirdiyi vəziyyətdir." Doğurdan da bu belədir. Xəşbəxtlik daimi ola bilməz. Hər bir insan, sənətidən, yaşından, həyatda qarşılaşdığı çətinliklərdən asılı olmayaraq bu hissləri keçirir. Yeri gəlmişkən, hər bir insan xəşbəxt olmağa layiqdir, hətta fahişə də.

Nəhayət, mənzil başına çatdılar. Lamiyənin nənəsi həyat evində yaşayırdı. Həmişə deyirdi ki, bina evləri insan ömrünü azaldır. Nənə həmişə onları həyatda qarşılayırdı. Ancaq bu dəfə xəstə olduğundan, həyatə çıxacaq halı qalmamışdı. Lamiyə nənəsinin yanına qaçıb, onu qucaqladı. İndi ona qulluq etməyin əsl vaxtıydı. Tez mətbəxə keçib limonlu çay hazırladı. O, nənəsini çox istəyirdi. Hər dəfə gələndə nənəsini zəhmət çəkməyə qoymurdu. Qız canfəşanlıqla nənəsinin bütün işlərini görürdü. Onun yatağa düşməsi nəvəsinə pis gəlirdi. Belə baxanda nənəsinin elə bir ciddi xəstəliyi yox idi. Sadəcə olaraq yaş öz sözünü deməyə başlamışdı. Hərəkəti azalmış, tənbellik onu basmışdı. Qollarının, ayaqlarının ağrısından şikayətlənirdi.

Axşam tərəfi qızın valideynləri evə döndülər. Lamiyə isə uzun müddətə gəlmişdi, tətili burada keçirəcəkdə. Qız çantasını açıb evdən gətirdiyi paltarlarını bir-bir nənəsinə göstərməyə başladı. Uşaq kimi birini soyunub o birisini geyinirdi. Elə bil nənəsinin kefini açmaq, başını qatmaq istəyirdi. Bir azdan başları söhbətə qarışdı. Lamiyə nənəsinə hər şeydən, qonşulardan, oxuduğu kitablardan, yoldaşlarından söhbətlər eliyirdi. Nənəsi də nəvəsinə həvəslə qulaq asır, hərdən də ona öyüd-nəsihət edirdi. Artıq çox gec idi. Yan-yörədəki evlərin işıqları sönmüşdü.

Səhər hələ tam açılmamışdı. Həyatdəki xoruzlar tüklerini qabardaraq banlamağa hazırlaşmışdılar ki, telefon səsi onları qabaqladı. Lamiyə əvvəlcə bu səse əhəmiyyət vermədi, o biri böyrü üstə çevrildi, ancaq telefonun bu qədər davamlı zəng çalması qızın yuxusunu tamam dağıtdı. Yerindən qalxıb telefona tərəf getdi. Dəstəyi götürməzdən qabaq divardakı saata baxdı. Saat beş tamamı göstərirdi. "Görəsən səhərin bu vaxtı kim olar?" - Lamiyə bu fikir

lərlə dəstəyi qaldırdı. Xəttin o biri ucundan bir kişi səsi eşidildi. Özünü polis kapitanı kimi təqdim edən səs Lamiyənin valideynlərinin adlarını çəkdi. "Siz onları tanıyırsınız mı", - soruşduqdan sonra ləngimədən evə gəlməsini xahiş etdi. Lamiyə nə baş verdiyini soruşsa da səs ona heç bir açıqlama vermədi. Elə bir ciddi şey olmadığını deyib, dəstəyi asdı. Lamiyə çox narahat qaldı. Tez geyinib, nənəsini oyatmadan evdən çıxdı. Tələsik özünü yaxınlıqdakı dayanacağa çatdırdı və Bakıya gedən avtobuslardan birinə mindi. Yüz metr getmişdi ki, sürücüdən avtobusu saxlamağı xahiş etdi. Düşdükdən sonra tez əliylə bir taksi saxlatdı, əyləşdi və təcili Bakıya sürməsinə deyərək onu tələsdirdi.

Evə çatdıqda Lamiyənin keçirdiyi həyəcan birəbeş artdı. Mənzilin qarşısında xeyli adam toplaşmışdı. Evə keçmək istəyirdi, ancaq qapının qarşısında dayanan polis onu saxladı. Nəhayət, qız bu evdə yaşadığını dedikdən sonra polis kənara çəkilib ona yol verdi.

- Nə olub burda?! - Lamiyə qışqırdı.

Dörd ulduzlu bir paqon qızı kənara çəkib hər şeyi olduğu kimi, daha doğrusu hadisə yerində gördüklərini ona danışdı. Lamiyə onu səsinə tanıdı. Bu, telefonla ona zəng edən həmin polis kapitanı idi.

- Axı kimə lazımdı onları öldürmək? - Qız göz yaşları axıdırdı. Bir qədər sonra Lamiyə özünü ələ alaraq sakitləşdi. Polis kapitanından hadisəni bir daha təfərrüatı ilə danışmasını istədi. Kapitan əvvəl dediklərini bir daha təkrarladı. Ancaq bu dəfə daha ətraflı.

- Dünən gecə on iki radələrində sənin valideynlərin evə qayıdırdılar. Atan qapını açmaq istəyəndə, onu artıq açıq görür. Onlardan qabaq kimsə evə soxulmuşdu. İçəri keçəndə qapının arxasında gizlənən bir nəfər qadının, yeni anavın belindən bıçaqla güclü zərbə endirir. Atan səs eşidib arxaya baxanda üzünü maskalı bir adam görür. Qatil cibindən iki revolver çıxarır. Danışmadan birini atana uzadır. Sonra onu, bilmirəm deyəsən rus ruletkası oynamağa məcbur edir. Ancaq deyəsən atan onu vura bilməmişdir. Yerdə qatilin qan ləkələrini aşkar etmişik. Bir də bıçağın qulpunda onun əl izləri var. Ancaq hələ ki, qatilin şəxsiyyəti bizə məlum deyil. Qonşuların dediyinə görə paralel şəkildə iki atəş səsi eşidilmişdi. Yəqin güllənin biri ona dəymişdir. Hadisə belə olub...

Hər ikisi susdular. Bir azdan kapitan yenə davam etdi.

- Qonşular səs-küyü eşidən kimi polisə zəng vurublar. Bütün bunları mənə anan danışdı. Biz onu xəstəxanaya aparanda hələ sağ idi, amma... O çox-

lu qan itirmişdi.

Lamiyə təzədən hönkür-hönkür ağlamağa başladı. Bəs indi necə olacaq, -deyə qız qışqırdı.

- Ağlama, onsuz da hamımız nə vaxtsa öləcəyik, - o qıza təskinlik vermək istədi. Ancaq bu sözlər nə sə bir az yerinə düşmədi.

Artıq ekspert qrupu öz işini bitirmək üzrə idi. Evdə elə bahalı bir şey itməmişdi. Görünür, cinayəti törədən şəxs, polislərin diliylə desək, evi yığışdırmağa vaxtı olmayıb və yaxud məqsədi başqa imiş. Protokol tərtib edildi. Sonradan polislərdən biri cinayət törədilən otaqda fotokamerayla bir neçə şəkil çəkdikdən sonra işlərini bitmiş sayıb getdilər.

Lamiyə otaqda tək qaldı. Tək, tənha. Şokdan hələ ayılmamışdı. Suallar beynindən ildırım sürətilə ötürdü: Görəsən, biz Sumqayıta gətməsəydik belə olacaqdı? Anamla-atam evə tez qayıtsaydılar onlar sağ qalardı? Bəlkə Sumqayıtda qalsaydılar bu hadisə baş verməzdi?

Bu zaman qapının zəngi çalındı. Qızın ürəyi az qala dayanmışdı. Kim olar görəsən? Həmin anda qorxusu çəkildi. Lamiyə qapını soruşmadan açdı. O artıq heç nədən qorxmurdu. Olan olmuşdu. İtirməyə daha heç nəyi qalmamışdı. Sizə kim lazımdı, deyə tanımadığı adamdan soruşdu.

- Salam, mən müxbirəm. Baş verən hadisədən bir material hazırlamaq istəyirəm.

- Rədd ol burdan! - Lamiyə qışqırdı.

Yerində çaşıb qalmış müxbir bilmədi ki, nə cavab versin. Doğrudan da heç müxbirin yeridi? Bu lap toydan sonra nağaraya bənzəyir. Bu ağır dəqiqələrdə Lamiyənin yadına bir zaman baxdığı "Kika" filmi düşdü. Müsahibə almaqdan ötrü hər şeyə gedən müxbir qız sonda özü cinayətin qurbanı olmuşdu. Bu müxbir tayfası doğrudan da belədir. Material əldə etməkdən ötrü nəyə desən gedəndilər. Lamiyə də gələcəkdə bu peşənin sahibi olacaqdı. Birdən-birə onun qəlbində bu sənətə nifrət hissi baş qaldırdı.

Yeddi gün qız evdən bayıra çıxmadı. Acından öl-məsin, deyə binanın yanındakı dükandan ərzaq almağa düşürdü. Bu anlarda Lamiyə bütün qayğılarını, gələcəyi ilə bağlı işlərini unutmuşdu. Heç nə etmək istəmirdi. Dostlarıyla görüşmürdü, telefon zənglərinə cavab vermirdi. Universitetdə dərsləri heç yadına da düşmürdü. Keçirdiyi qapalı həyat onu yaman üzürdü. O, valideynlərinin xiffətini çəkirdi. Onlarsız yaşamaq çətin idi, çox çətin, lap cəhənnəm əzabıydı. Amma həyat davam edirdi. Zaman da bütün yaralara məlhəm idi. Hər şey hələ qabaqdadır, deyib Lamiyə özünə təskinlik verirdi. Üz vermiş kədərlə, qəlbinin dərdiylə baş-başıydı Lamiyə.

Bir səhər yuxudan erkən oyandı. Pəncərəni açib

həyatə boylandı. Səhərin xoş havası üzünü, boyun-boğazını oxşadıqca qəlbinə çoxdan unutduğu bir rahatlıq dolurdu. Səhər yeməyini yeyib dərsə yollandı. Universitetin həyatınə girdi. Orada tələbə gözə az dəyirdi. O tərəf-bu tərəfə baxaraq qrup yoldaşlarını axtardı, ancaq heç kimi görmədi. Hə, dərs başlamışdı. Həmişə tələbə səsinədən ağız deyənə qulaq eşitməyən mərtəbələri qalxmağa başladı. Dərs keçdikləri auditoriyanı taparaq qarşısında dayandı. Dərindən nəfəsini dərib, qapını döymədən açdı. Səsə müəllim çevrildi. Bütün nəzərlər də qıza dikildi.

- Dərsləri buraxmağın az deyil, hələ gecikirsən də, - müəllim qızı məzəmmət etdi.

Lamiyə qüssəli, küskün halda keçib axırıncı sərada özünə yer tapdı. Qız uzun ayrılıqdan sonra yoldaşlarının arasında özünü narahat hiss edirdi. Ön sıraların birində oturan Şəkər əl hərəkətilə nə baş verdiyini Lamiyədən soruşdu. Cavabında isə onun başını sağa-sola yellədiyini gördü. Auditoriyada yalnız müəllimin səsi eşidilirdi. Tələbələr isə özlərinə lazım olan qeydləri edirdilər. Onlar çox aktivlik göstərirdilər. Lamiyə də onlara qoşulmağa çalışırdı. Görünür onun dərsləri buraxması və daxilində keçirdiyi sıxıntı digərləri kimi çalışmağa imkan vermirdi. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq o möhkəm olmağa çalışırdı.

Təxminən bir saatdan sonra zəng çalındı. Bundan istifadə edən Şəkər ondan nə üçün bu qədər dərs buraxdığını soruşdu. Lamiyə yenə də zəiflik göstərmədi. Sumqayıtda, nənəsinin yanında qaldığını dedi.

- Mənsə sənə zəng vururam, telefona cavab verən yoxdu. Bəs evdəkilər hardaydı? - Şəkər ondan əl çəkmədi.

- Sumqayıtda. Bir həftədir ki, biz orda qalıraq. Sən mənimlə kitabxanaya gedə bilərsən? - Lamiyə söhbətin istiqamətini dəyişdi.

- Həftə sonu gedərik. Bu gün işim var.

Günü təyin edib universitetin həyatındakı kafeyə düşdülər. Onlar orada bolluca söhbətləşdilər.

Axşam saat doqquz oldu. Lamiyə evdə tək-tənha televizorun qarşısında, divanda uzanmışdı. Heç nəyə marağı yox idi. Fikirleşdi ki, nənəsinə zəng vursun. Onun baş verənlərdən xəbəri yox idi. Ürəyi xəstə olduğu üçün ondan bu ağır xəbəri gizlətmışdilər. Bilirdilər ki, o, oğlunu çox istəyirdi. Oğlunun qara xəbərinə ürəyi dözməzdi. Özünü ələ alıb nənəsinə zəng çaldı. Nənəsinin səsi zəif gəlirdi. Bir qədər hal-əhvaldan sonra Lamiyə dəstəyi asdı. Asan kimi telefon zəng çaldı. Bu Vüsal idi. Bir həftə ayrılıqdan sonra qızla dialoq qurmaq istəyirdi. Amma Lamiyə onu çox intizarda saxlamadı. Oğlanın

rədd cavab alması qızı da məyus etdi.

9

- Lamiyə, bir az tez ol, universitetə gecikirsən - ana qızını tələsdirdi.

Lamiyə Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinin birinci kursunda oxuyurdu, on səkkiz yaşı vardı. Gözəl, yaraşlıqlı bir qız idi. Həyatının bəxtəvər günlərini yaşayırdı. Ürəyində gələcəklə bağlı şirin arzuları vardı. Ona elə gəlirdi ki, bütün ömrü boyu belə xoşbəxt, qayğısız yaşayacaq...

- Mən getdim, - anasıyla sağollaşib evdən çıxdı.

Metrodan çıxanda rəfiqəsiylə rastlaşdı və bir yerdə universitetə getdilər. Yolda həmişəki kimi söhbət ixtisas müəllimlərindən düşdü. Onun ədalarını, hərəkətlərini yada salıb gülüşdülər, dalısıya o ki var danışdılar. Qarşıdan gələn semestr imtahanları yaxınlaşdığından qızlar həm də həyəcanlı idilər. Universitetin həyatınə daxil olanda: - "amma Vüsal səndən gözünü heç çəkmir ha, bütün günü burda bitib səni gözləyir", - Şəkər onun böyründən çimdiklədi.

Lamiyə nazlana-nazlana yoluna davam etdi.

Binanın həyatında tələbə əlindən tərpənmək mümkün deyildi. Birinci növbə ikinciyə qarışmışdı. Kimisi kitab oxuyur, kimisi də elə-belə dayanıb tənəffüsün istirahət dəqiqələrindən zövq alırdı. Bir dəstə oğlan bir küncə çəkilərək siqaret çəkirdi. Vüsal da onların arasında idi. Ara vermədən gözlərinin düz içinə baxırdı, sanki öz yarısını tanımışdı. Bu qızda nəşə vardı. Onun bircə gəlişi oğlanın qəlbinə əsdirirdi. Yəgin elə bu, sevgi idi. O, həmişə gözlənilmədən gəlir və səni ağılına gətirmədiyin insandan asılı edir.

Zəng səsi eşidildi. Binanın qarşısındakı izdiham yavaş-yavaş seyrəlməyə başladı. Lamiyə auditoriyaya daxil olanda tələbələr artıq yərbəyer olmuşdular və müəllimin mühazirəsinə qulaq asırdılar. Əslində onlar bunu etmirdilər. Çünki üzlərindəki ifadədən sezmək heç də çətin deyildi. Müəllim də bunu başa düşürdü, sadəcə üzə vurmurdu. O da digər müəllimlər kimi dərslərini tez yola verməyə çalışırdı.

Bu anda müəllim Lamiyəni gördü və başı ilə keçib oturmasına işarə etdi. O, geniş otaqda tələbələr arasında özünə yer tapıb əyləşdi. Yan-yörəsinə baxdı. Auditoriya bütünlüklə dolmuşdu. Əlli nəfərlik auditoriya qarışqa yuvasına bənzəyirdi. Görünür, dekan bu dəfə tələbələrin ipini yığa bilmişdi. Dərs doğrudan da darıxdırıcı idi. Jurnalistikanı digər elmlərlə əlaqələndirməyə çalışan müəllim ağızına gələni danışdı. Hiss olunurdu ki mühazirəçi vaxtı öldürməyə çalışırdı. Tez-tez mövzudan kənara çı-

xırdı. Lamiyə müəllimin baxışlarına tuş gəlməsin deyə, dəftərlə qələm çıxarıb özünü yazantəhər göstərdi. Qız başını qaldıranda baxışları qarşıdan ona zillənmiş bir cüt gözə sataşdı. Sən demə Vüsal da onunla bir fakültədə oxuyurdu. Sən bir işə bax, neçə aydır dərsə gəlir, amma ona bircə dəfə də fikir verməmişdi. Lamiyə başını ora-bura çevirəndə onların baxışları yenə də qarşılaşdı.

Bir azdan tənəffüs başlandı. Bircə anda elə bil qarışqa yuvasına çöp saldılar. Auditoriyada elə basabas düşdü ki, elə bil kimi işə tutub saxlayacaqdılar. Heç kəs burda qalmaq istəmirdi. Sanki dərsə girdiklərinə peşiman olmuşdular tələbələr. Ancaq neyləsinlər, qayıbdənsə dərsdə yuxulamaq daha sərfəliydə. Uşaqlar bir-birinə dolaşa-dolaşa azadlığa can atırdılar.

Hava qaralmağa doğru gedirdi. Lamiyə universitetin çıxışında rəfiqəsini axtardı, ancaq tapmadı. Qərara gəldi ki metroya tək getsin. Universitetin həyətidən çıxmışdı ki, Vüsalı gördü. Bildi ki, onu gözləyir. Görünür, nə vaxtdandır yolunun üstünə çıxır, ancaq indiyə qədər ona yaxınlaşmağa cürət etməmişdi. Lamiyə aradakı utancaqlığı götürməkdən ötrü Vüsalın düz yanından ötdü və bir neçə addımlıqda dayandı. Çevrilib oğlanın düz gözlərinin içinə baxdı, sanki ona yaxınlaşmasını istəyirdi. Çaşqınlıq içində qalan oğlan bir anlıq özünü itirdi, ancaq bunu bürüzə vermədi. Yaxınlaşdı və:

- Bəs sən rəfiqən hardadı? - Münasibətlərində rəsmiyyət olmasın deyə, Vüsal ona sənle müraciət etdi.

- O, bu gün mənə qəsdən tək qoyub, - Lamiyə zərəfatyana cavab verdi.

- Mən özüm də metroya gedirəm, istəyirsən bir yerdə gedək.

- Sən hardan bilirsən ki, mən metroya gedirəm?

- Bütün universitet ora gedir. Başqa yol yoxdu ki.

- Hə, doğurdan da...

- Bilirəm, Sumqayıtda yaşayırsan.

- Hardan bildin? - Lamiyə təəccüblə oğlana baxdı.

- Dəfələrlə səni evinizə ötürmüşəm, hiss etməmişən.

Qızın üreyi əsdi, isti bir həyəcan varlığını bürüdü. Bu nə qədər xoş idi.

- Daha özümü gizlədə bilmədim. Lamiyə, səndən xoşum gəlir.

Lamiyə utanmağını şirin bir həb kimi udub, oğlana gülümsündü.

- Mənim də səndən xoşum gəlir.

Söhbətləşə-söhbətləşə metroya girdilər. 28 may stansiyasında Lamiyə burdan belə özü gedəcəyini bildirdi. Ayrıldılar.

Axşam saat on bir olardı. Lamiyə şam yeməyini gec yeməyə vərmişdi. Masa arxasına keçib yeməyə təzəcə başlamışdı ki, telefon zəng çaldı. Dəstəyi anası götürdü.

- Gəl Lamiyə, səni istiyillər. - Divanda uzanan ananın qulağı qızında idi.

Lamiyə toyuq budunu əlindən qoymayaraq telefona yaxınlaşdı. Yeməyini yarımçıq qoymağı sevmirdi, ancaq bununla belə cazibədarlığını itirməmək üçün yediyi normanı gözləyirdi. Dəstəyi götürdü.

- Salam Şəkər, nətərsən?

- ...

- Oğlan? Nə olub ki?

- ...

- Hə, mən Vüsalın idim. O mənə ötürdü. Bəs sən hardaydın?

- ...

- Yaxşı, mən indi danışa bilmirəm, - astadan dedi. - Sabah görüşəndə sənə hər şeyi danışaram, sağ ol.

Lamiyə dəstəyi qoyan kimi anası başladı:

- Lamiyə, o nə oğlandı belə?

- Heç, institut yoldaşımdır, - deyib qız anasını otaqda tək qoydu.

Səhəri gün yenə də adəti üzrə qızlar metronun çıxışında görüşüb universitetə yollandılar. Yol boyu axşamdan yarımçıq qalmış söhbətə qayıtdılar. Lamiyə Vüsalı görüşünü təfərrüatınacan danışdı. Qız bu görüşdən çox məmnun idi. Çünki münasibətləri qarşılıqlı idi. Sonra Şəkər Azərbaycan kinoteatrında nümayiş olunan Pedro Almodovarın Kika filminə baxmaq istədiyini dedi. Lamiyə isə Pedro adlı rejissor tanımırdı və onun heç bir filmə baxmamışdı. Buna baxmayaraq kinonu sevdiyi üçün onunla getməyə razı olduğunu bildirdi. Film hələ bir həftə nümayiş olunacaqdı. Odur ki, qızlar cümə günündə kinoteatra getməyi qərarlaşdırdılar.

Həftə tez gəlib keçdi. Artıq rəfiqələr kassanın qarşısında dayanıb öz növbələrini gözləyirdilər. Birdən Şəkər qarşıda, əlində biletdən tutan oğlanı tanıdı və sakitcə qızın qulağına nəse pıçıldadı.

Hə, Vüsal da burada idi. Onu Sumqayıtda yaşayan dostu Pepito dartıb gətirmişdi. Vüsalın Pedrodan acığı gəldiyini dostuna nə qədər desə də Pepitonu fikrindən döndərə bilmədi. Mıx kimi dayanıb, filmə baxmasa çox şey itirəcəyini deyirdi. Söhbət əsnasında Vüsal arxaya dönəndə Lamiyəni gördü, necə sevindisə Pepitoya bildirdi ki, bu gündən o, Pedro Almodovarın bütün filmlərinə baxacaq, xüsusilə də Kikaya. Bu sözü deyib növbədə dayanmış qızlara yaxınlaşdı.

- Salam Lamiyə, necəsən? Sən də deyəsən Pepito kimi yeddinci sənətin fanatısan.

- Pepito kimdi? - Lamiyə soruşdu.

- Pepito mənim dostumdur, - deyib oğlanı yanına çağıraraq qızlarla tanış etdi.

Pepito elə çatan kimi görüşməyə macal tapmamış əl hərəkətləriylə emosional şəkildə ispan filmlərindən, ispan aktyorlarından, rejissorlarından danışmağa başladı. Sanki kino haqqında bilgilərini elə kassanın qarşısındaca nümayiş etdirmək fikrindəydi. O, söhbətləriylə qızları yaman əyləndirirdi.

Pepito çox danışdı, sonda fikrini tamamlamaq istədi:

- Deyillər Pedro Almodovar çox mənəviyyatsız bir insandır. Mən şəxsən buna inanmıram.

Bu zaman kassir biletlərin qurtardığını elan etdi. Qızlar çox məyus oldular. Pepitonun Pedro Almodovarı belə tərifləməsindən sonra heyfslənməyib neyləyəsen.

- Bəs indi necə olsun? - Lamiyə təəssüfləndi.

- Pepito, ağıma bir fikir gəlib, - deyə Vüsal dostunun qolundan yapışib onu qırağa çəkdi. - Gəl bu biletləri verək onlara qoy baxsınlar. - Vüsal onun kino xəstəsi olduğunu yaxşı bilse də cəhd etdi.

-Başına at təpib? Baxsınlar nədi? Mən Pedro Almodovarı onlara dəyişmərəm.

Qısa, ancaq şiddətli mübahisədən sonra nəhayət, Vüsal onu razı sala bildi. Adətən Pepitonu fikrindən döndərmək müşkül olur, lakin bu dəfə onu filmdən belə asanlıqla qırmağa Vüsal özü də inanmadı. Qızların yanına döndülər və biletləri onlara uzatdılar. Əvvəlcə qızlar razı olmasalar da, sonda Şəkər öz təklifini bildirdi.

- Bəlkə Lamiyəylə Vüsal baxsınlar biz isə gedək? - deyib sözünü Pepitoya ünvanladı.

- Problem yoxdur, deyib, Pepito razılaşdı. Bir qədər söhbət etdikdən sonra filmdən məhrum olmuşlar çıxıb getdilər. Vüsal isə qızla seans zalına keçdi. Onların yeri zalın son sıralarında idi. Burada adətən sevgililər əyləşirdi. Ancaq Vüsal qızla yaxınlaşmaq üçün yaranmış imkandan istifadə etməyi düşünmürdü. Filmin başlanmasına bir neçə dəqiqə qalmışdı. Vaxtı öldürməkdən ötrü ordan-burdan söhbət etdilər. Nəhayət, film başladı. İkisi də alüdəliklə baxırdılar. Hadisələr çox maraqlıydı.

Doğrudan da təsirli bir film idi. Adıçə, qızın zorlanması səhnəsi düz iyirmi dəqiqə çəkdi. Burada ideya zorlanmada, yaxud da cinayətkarlıqda deyildi. Filmin mənası bezi müxbirlərin müsahibə almaqdan ötrü hətta cinayət törətməyə, insan həyatına son qoymağa hazır olduqlarından bəhs edirdi.

Təxminən bir saatdan artıq çəkən film qurtardı. Murdar, iyrənc səhnələrdən təsirlənən tamaşaçılar zalı tərk etməyə başladılar. Kinoteatrın çıxışında Vüsal Lamiyəni kofe içməyə dəvət etdi. Qız onun

bu təklifini qəbul etdi. Bu zaman onların nəzərini kino afişalarının altında oturmış evsiz-eşiksiz bir kişi cəlb etdi. O, əlindəki kolbasa-çörəyi yeyir, arabir də Koka-koladan qurtulladırdı. Lamiyə yaxınlaşıb ona pul vermək istədi. O isə təşəkkür edib pulu rədd etdi. Onların kinoteatrdan çıxdığını görən qoca başladı nə başladı:

- Deyillər Pedro Almodovar çox mənəviyyatsız bir insandır. Şəxsən mən belə fikirləşmərəm. Düzdü, onun filmlərinə baxanda hansısa bir mənəviyyatdan danışmaq gülünc olardı, necə ki, Takones lexanos, Mal Edukasion, La ley Del Deseo. Bu filmlərdə olan mənəviyyatsızlıq kifayət qədərdir. "Kika" filminə isə bu o qədərdir ki, day ondan o tərəfə olmur. Düzdü sonrakı filmlərdə o, bu kriteriyanı azaltsa da, Able Kon eya, Todo Sobre mi madre filmlərində olduğu kimi yenə də dediyim bu cəhəti görmək olar. "Volver" filminə oynayan Penelope Kruzun bioloji qızı eyni zamanda onun doğmaca bacısıdır. Təəvvür edirsiniz bu nə deməkdi? Buna baxmayaraq onun çəkdiyi filmlərin hamısı belə deyil. "Karne Tremula" filminə isə mənəviyyatsızlıqdan heç əsər-əlamət belə yoxdur. Düzdür, erotik səhnələr var, ancaq bu təmiz məhəbbətdir. Məncə o, istedadlı rejissordur.

Kişi danışığına ara verən kimi Vüsal ona "nuş olsun" deyib, Lamiyənin qolundan dartdı.

Bir qədər aralanmışdılar ki, - təəssüf ki, bizdə kinomaniya sözünü heç kim işlətmir, - evsiz-eşiksiz arxadan qışqırdı.

Vüsal cavab verməyə də çönüb arxaya baxdı və onlar yollarına davam etdilər.

- Sən bilirsən o, bizdən niyə pul götürmədi? - Vüsal ritorik sual verdi. - Çünki dilənçilərdən fərqli olaraq belələri ikiüzlü olurlar. Mənə elə gəlir ki onlar başqalarından pul götürməyi özlərinə sığışdırmırlar. Dilənçiyə nə var ki, işləmək istəmir, pul dilənmək isə qazanmağın ən asan yoludur.

Yaxınlıqdakı kafedə oturub kofe sifariş etdilər. Yenə bayaqkı qocadan danışdılar. Vüsal Pepitonun özünəməxsus tipliindən epizodlar danışaraq Lamiyəni xeyli güldürdü.

- Deyirəm, Pepitonun da aqibəti deyəsən belə olacaq. - Vüsal dostundan başladığı söhbətə yekun vurdu.

- Kikadansa o evsiz, mənim daha çox xoşuma gəldi - Lamiyə zarafatından qalmadı.

Günəş evlərin arxasına çəkilib çoxdan gözdən itmişdi. Lamiyə maşının arxa oturacağında başını pəncərəyə söykəmişdi. O, hər həftə olduğu kimi bu gün də valideynləriylə Sumqayıtda yaşayan nənəsi-

nə baş çəkməyə gedirdi. İndi də ordan qayıdırdılar. Yol boyu şütüyən maşınların işıqları sol tərəfdə oturan balaca qızcığazın gözlərini qamaşdırırdı. Elə bil xəyalda dalmışdı. Qabaqda oturan valideynləri öz aralarında məişət qayğılarından danışırtdılar. Ancaq qız öz aləmində olduğundan onların danışdıqlarına əhəmiyyət vermirdi. Maşın ötüb keçdikcə Lamiyə yol qırağında dayanan qısa yubkalı qızlara baxırdı. Avqust ayı olduğundan bu dəfə onlar həmişə göründüyündən çox idilər. Bakı-Sumqayıt yolunu bəzəyən bu "quşlar" gecənin zülmətindən kaftarlar kimi peyda olurdular. Birdən Lamiyə sükan arxasında oturan atasından soruşdu.

- Ata bu arvadlar kimdilər?

- Sən onu anandan soruş, - atası zarafatca dedi.

Anası bu sözlərə əhəmiyyət vermədi. Ərinin xasiyyətinə belə olduğundan cınamadı. Ancaq iradından da qalmadı.

- Bədi də, uşağın yanında belə sözlər danışma.

Ata hələ arvadını qıcıqlandırmaq üçün söhbəti uzatmağa çalışdı.

- Onlar transvistiktdilər.

Yolun qırağında dayananlar fahişə olsalar da, aralarında qadın paltarı geyinmiş kişilərə də rast gəlmək olardı. Düzdür, onları bir-birlərindən ayırmaq asan deyildi. Ancaq məlum məsələ idi ki, orda transvistiktlər də yığışırdı.

- Transistik nədi? Lamiyə gülə-gülə atasından soruşdu.

- Bilirsən qızım, bəzi kişilər arvad paltarı geyinməyi xoşlayır, - atası cavab verdi.

Lamiyənin bu sözlərə gülməyi tutdu.

- Qızım, atana fikir vermə zarafat eliyir. O, içəndə həmişə belə olur. - Ana qızını özünə tərəf çəkib saçlarını tumarlamağa başladı.

Lamiyə elə hey yola baxırdı. Orda dayananların hamısı hər gün pərvanə kimi axşamın düşməsinə gözləyirdilər. Kimin ağlına gələr ki, gecə saat on ikidə Bakı-Sumqayıt yolunda bu qədər canlanma olsun. Canlanma nə canlanma, əməlli-başlı alver gəldirdi. Hər bir fahişənin yanında bir maşın dayanmışdı. Elə bil ki, yol polisi onları yol hərəkəti qaydalarını pozduqları üçün qırağa çəkməyə göstəriş vermişdi. Əslində isə polisin bütün bunlardan yaxşı xəbəri vardı. Gördüyü mənzərə beş yaşlı qızcığaz üçün maraqlı bir əyləncə idi.

Lamiyə sarışın, şıltaq bir qız idi. Anasının sözüne heç baxmırdı. Ondan soruşanda ən çox kimi istəyirsən, atamı, deyə cavab verərdi. Atası onunla çox yumşaq davranırdı. Qızının arzularını ürəyində qoymurdu. Yəqin elə buna görə Lamiyə atasına belə bağlıydı.

Birdən maşın dayandı. Qabaqda yol qəzası baş

vermişdi. Hansısa pejo, markası bilinməyən maşını qucaqlamışdı. Xəşbəxtlikdən ölən-itən olmamışdı. Ancaq hər ikisi yaxşıca əzilmişdi. Yoldan keçən maşınlar sürətlərini azaldaraq növbə ilə baş verən mənzərəyə baxırdılar, sonradan isə öz yollarına davam edirdilər.

- Son bir ayda bu neçənci qəzadır ki, rastlaşırıq, - ana narahatlıqla deyindi.

Bu yol doğrudan da təhlükəli idi. Çünki yenicə salınmış yolun bir hissəsi su borusunu təmir etdirmək məqsədiylə qazılmışdı və heç bir yol işarəsi qoyulmamışdı. Gecə vaxtı çıpaq asfaltla şütüyən maşınlar isə qarşıdakı təhlükədən bixəbər olduqlarından bu cür yol qəzalarına düşürdülər. Belə bir qəza onların da başına gələ bilərdi. Ancaq Lamiyənin atası səriştəli sürücü olduğundan yolların hər bir qarşısına belə idi.

Artıq Bakıya çatmışdılar. Evə yaxınlaşırdılar. Ana gördü ki, balaca Lamiyə yatıb və ad günündə nənəsinin ona bağışladığı, çox zaman özüyə gəzdirdiyi gəlinciyi isə ayaq altına düşmüşdü. Gəlinciyi götürüb başladı sığallamağa, sanki uşaqlığını yadına salırdı. Fikirliydə. Bir neçə dəqiqə əvvəl baş vermiş yol qəzası yadına düşdü.

Maşın dayandı. Artıq evə çatmışdılar.

Növbəti həftə yenə nənəyə baş çəkməli idilər. Ancaq bu həftə belə olmadı. Lamiyənin nənəsi xəstələndiyi üçün nəzərdə tutulduğu vaxtdan qabaq getməli oldular. Axşam-tərəfi Sumqayıta yola düşdülər. Lamiyə yenə xoşladığı yerdə, maşının arxa oturacağında başını pəncərəyə söykəyib yola baxırdı. Bu dəfə yolda bir fahişə gözə dəymirdi. Görünür, hələ tez idi, hava təzəcə qaralmağa doğru gedirdi. Birdən Lamiyə atasından soruşdu.

- Ata, bəs transistiktdər hanı?

Valideynləri susub, matdım-matdım baxışdılar. Qızın gözlənilmədən verdiyi sual daha çox ananı təəccübləndirdi və qızcığazın gələcək həyatından nigarə saldı. O, bunu heç gözləməirdi. Ana düşüncələrində yola baxdı. Görəsən o, nə üçün bu sualı verdi? Bu adi uşaq marağı idi, yoxsa...

Redaksiyamıza göndərilən kitablar

Rəşad Məcid. "10 sentyabr". Bakı, "Mütərcim" - 2010

Oxuculara təqdim etdiyimiz bu kitab Səlim Babullaoğlunun diliylə desək, 2-ci "10 sentyabr"dır. R.Məcidin eyni adlı hekayəsi təxminən 9 il əvvəl çap olunmuş, ədəbi aləmdə əks-səda doğurmuşdu. Bu nəşrin də maraqla qarşılanacağı təbiidir. Çünki burda "10 sentyabr" hekayəsinin orijinalı ilə birlikdə 10 tərcümə variantı da yer alıb: ingilis, macar, rumın, rus, türk, litva, özbək, polyak, ukrayna, gürcü.

Kitabı ərsəyə gətirən "Dünya ədəbiyyatı" jurnalının bu təşəbbüsü ədəbi nümunələrimizin ölkədən kənarda tanınması, təbliği yolunda növbəti addımdır.

Rafiq Həsən. "Sevgi qapısı". "Qanun"-2010

Rafiq Həsənin şeirlər toplusu qardan, yağışdan keçib dünyadan bezən, dostdan, qardaşdan, yardan yarımayan, bununla belə Allaha iman gətirən, bu ümidlə yaşayıb təsəlli tapan kəsin oxucularla ürək söhbətidir. Oxucular yorulmayacaq

bu söhbətdən, çünki müəllifin şeirləri, Musa Yaqubun dediyi kimi, "darıx-qan" olsa da səmimidir.

Fəridə Əliyarbəyli. "Sular bulananda". Gəncə-2009

Fəridə Əliyarbəyli imzası illərin o üzündən boylanır bugünümüzə. "Sular bulananda" kitabını avtobioqrafik əsər, müəllifin ömür salnaməsi də adlandırmaq olar. Ancaq tək Fəridə xanımın deyil, eyni zamanda o illərin - yarım əsr əvvəlin ab-havası da əks olunub burda. O vaxt xalq şairi S.Vurğunun, M.Rahimin, M.İbrahimoğlunun müəllifin istedadına verdikləri qiymət şairin həyat yolunu müəyyən etdi. Və "ömür də vəfa etdi", Fəridə xanım yenə kağız-qələmlədir.

Rizvan Nəsiboğlu
şeyrlər 52

İslam Sadiq 54

Sevinc Arzulu
şeyrlər 61

Kənan Soyalp
şeyrlər 63
Həyat Şəminin
təqdimatı

Vahid Hacıyev
şeyrlər 66

Nobel mükafatı - 2010 68

63

69

Yuri Kuznetsov
şeyrlər 69
çevirəni
Qoca Xalid

Hicran
Hüseynova 71

Yaşar Qasımbəyli 72

Məmməd
Məmmədli 77
povest

Redaksiyamıza
göndərilən 96
kitablar

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi
və «Ulduz» jurnalının
kollektivi

Redaksiyanın ünvanı:
Az-1000, Bakı,
Xaqani küçəsi, 25

e`mail: ulduz@ayb.az
fahmi75@rambler.ru

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 21.10.2010

«Ulduz» jurnalı

redaksiyasında

yığılıb səhifələnib.

«Apostrof» Çap evinin
mətbəəsində nəşr edilib.

Mətbəənin ünvanı:

Az-1000, Bakı

M.İbrahimov küç.43

84/108 1/16 kağız vərəqi.

10,2 uçot-nəşr vərəqi.

Sifariş № 120

Tiraj 500

1967-ci ildən çıxır

Şəhadətnamə № 238

Əlyazmalar

qəbul olunmur